

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav českých dějin

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Repatriace a návrat Čechů po druhé světové válce
z totálního nasazení a internace na území Německa**

The repatriation and return of Czechs from forced labor and
internment in Germany after World War II.

Jana Kasíková

Praha 2011

Vedoucí práce: doc. PhDr. Jana Čechurová, Ph.D.

Na tomto místě bych ráda poděkovala všem, bez jejichž přispění, rad a podpory by práce nemohla vzniknout. Především děkuji své vedoucí práce doc. PhDr. Janě Čechurové, Ph.D. za odbornou pomoc při vypracovávání tématu. Zvláštní poděkování patří rodině, Kláře a Květě za trpělivost a cenné podněty a Charitě ČR za poskytnutí originálních fotografií.

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem “Repatriace a návrat Čechů po druhé světové válce z totálního nasazení a internace na území Německa“ vypracovala samostatně pod vedením doc. PhDr. Jany Čechurové, Ph.D., že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze 28. 7. 2011

Abstrakt

Repatriace československých občanů po druhé světové válce patří k málo prozkoumaným oblastem českých dějin. Tato práce se zabývá organizací repatriace a zaměřuje se především na návrat Čechů z území Německa. Mezi zkoumaná témata patří mezinárodní přípravy repatriace během války, vymezení statutu Displaced Persons a poválečné mezinárodní činnosti v této oblasti ze strany mezinárodních institucí, zvláště UNRRA a SHAEF. Ústředním tématem je repatriace v Československu, pozornost je věnována zejména nově vzniklému repatriačnímu odboru pro území Čech a Moravy. V práci je popsáno přispění jednotlivých organizací k této tzv. repatriační akci, jakož i organizace péče o repatrianty. Zvláštní kapitola popisuje dobovou mediální komunikaci s veřejností a informování veřejnosti o repatriační problematice.

Klíčová slova: repatriace, návrat po druhé světové válce, Displaced Persons, UNRRA, poválečný tisk, odbor repatriace

Abstract

Repatriation of Czechoslovak citizens after the Second World War is one of the less explored areas of the Czech history. This work examines the process and arrangement of repatriation, focusing primarily on the return of the Czechs from Germany. Investigated issues include the international preparations for repatriation during the war, defining the status of Displaced Persons, as well as the international postwar repatriation activities of the international institutions, e.g., SHAEF and UNRRA. The key topic being the repatriation in the Czechoslovakia, attention is paid to the newly created department for repatriation in Bohemia and Moravia. This paper describes the contribution of individual organizations to repatriation as well as the coordination of the care for the repatriates. A special chapter is dedicated to the contemporary communication with the public and presenting the repatriation in the mass media.

Keywords: repatriation, the return after the Second World War, Displaced Persons, UNRRA, post-war media, department of repatriation

Agitka

Jaroslav Seifert

Vy, šťastni doma v sladkém kruhu
těch, které máte nejradši,
nestačí připnout tříbarevnou stuhu,
ne, nestačí!

Vždyť máte dluh, jen vzpomeňte si,
dluh nutno zaplatit,
vzpomeňte těch, kdo trčí kdesi
a nemohou se navrátit.

Všecky je chceme mít doma
z babylonského zajetí!
Darujte benzín, benzín kdo má,
ať mohou přijeti!

(červenec 1945)

Obsah_Toc299654242

1	ÚVOD	9
1.1	PRÁCE S PRAMENY A LITERATUROU	11
2	REPATRIACE	13
2.1	MEZINÁRODNÍ PŘÍPRAVY REPATRIACE	13
2.2	REPATRIANTI	16
2.2.1	VĚZNI KONCENTRAČNÍCH TÁBORŮ	17
2.2.2	NASAZENÍ NA NUCENÉ PRÁCE	18
2.2.3	VÁLEČNÍ ZAJATCI	20
2.2.4	LIDÉ V EXILU	21
2.2.5	REPATRIACE VS. REEMIGRACE	21
2.3	ČESKOSLOVENSKO A REPATRIACE	22
2.3.1	EXILOVÁ VLÁDA V LONDÝNĚ	22
2.3.2	REPATRIACE DO ČESKOSLOVENSKA	24
2.3.3	UNRRA V ČESKOSLOVENSKU	27
2.4	PRŮBĚH REPATRIACE	29
2.4.1	TRANSPORTY ODBORU REPATRIACE	31
2.5	STATISTIKA REPATRIACE V ČESKOSLOVENSKU	33
2.5.1	SOUPIS REPATRIANTŮ	35
3	ORGANIZAČNÍ STRUKTURA REPATRIACE	37
3.1	ODBOR REPATRIACE PŘI MOPSP	37
3.1.1	VÝVOJ REPATRIAČNÍHO ODBORU	37
3.1.2	ORGANIZACE ODBORU	39
3.1.3	ÚŘADOVNÝ A DALŠÍ PROSTORY ODBORU	39
3.2	POMOC VEŘEJNOSTI A DOBROVOLNICKÝCH ORGANIZACÍ	43
3.2.1	DARY A POMOC VEŘEJNOSTI	46
3.2.2	ČESKOSLOVENSKÝ ČERVENÝ KŘÍŽ	47
3.2.3	CHARITA	51
3.2.4	ČESKÉ SRDCE	55
3.2.5	SVAZ OSVOBOZENÝCH POLITICKÝCH VĚZŇŮ	56
3.2.6	OSTATNÍ ORGANIZACE A SVAZY	58
3.3	ZÁCHYTNÉ STANICE	60

3.3.1	ZŘIZOVÁNÍ ZÁCHYTNÝCH STANIC REPATRIAČNÍM ODBOREM	62
3.3.2	PÉČE O REPATRIANTY V PRAZE	63
3.4	NEMOCNICE	68
3.4.1	NEMOCNICE VE VRŠOVICÍCH	69
3.4.2	LÉKAŘSKÝ DŮM V SOKOLSKÉ	69
3.4.3	NEMOCNICE NA SMÍCHOVĚ	70
3.4.4	LOBKOVICKÝ PALÁC	70
3.5	NÁSLEDNÁ PÉČE O REPATRIOVANÉ OSOBY	71
3.5.1	SDRUŽENÍ A OZDRAVOVNY	73
3.5.2	OZDRAVOVNA V ČESKÉM DUBU	74
3.5.3	DOMY PRO PŘESTÁRLÉ A NEZAJIŠTĚNÉ REPATRIANTY	75
4	<u>KOMUNIKACE S VEŘEJNOSTÍ</u>	77
4.1	ČESKOSLOVENSKÝ ROZHLAS	78
4.2	DOBOVÝ TISK	81
4.2.1	TUZEMSKÝ TISK	81
4.2.2	UNRRA V TISKU	83
4.2.3	REPATRIACE V TISKU	86
4.2.4	EXILOVÝ TISK	97
4.3	SLUŽBA REPATRIANTŮM	101
5	<u>ZÁVĚR</u>	105
6	<u>SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY</u>	109
6.1	PRAMENY	109
6.2	LITERATURA	111
7	<u>SEZNAM PŘÍLOH</u>	113
8	<u>PŘÍLOHY</u>	114

Zkratky

AČRo – Archiv Českého rozhlasu

AHMP – Archiv hlavního města Prahy

ČČK, příp. ČsČK – Československý červený kříž

ČS – České srdce

ČSČK – L – Československý červený kříž v Londýně

ČSL – Československo

DAF – Deutsche Arbeitsfront, Německá pracovní fronta

DPs – Displaced persons, přemístěné osoby

EUCOM - United States European Command

IRO – Mezinárodní organizace pro péči o uprchlíky

KČsT – Klub československých turistů

MNO – ministerstvo národní obrany

MOPSP – ministerstvo ochrany práce a sociální péče (4. 4. 1945 – 10. 6. 1946)

MOPSP – R – ministerstvo ochrany práce a sociální péče, odbor repatriace

MPSP – ministerstvo práce a sociální péče (11. 5. 1949 – 7. 9. 1951)

MSP – ministerstvo sociální péče (10. 6. 1946 – 11. 5. 1949)

MZ – ministerstvo zdravotnictví

NÚKÚ – Nejvyšší účetní a kontrolní úřad

PVR – Poradní výbor repatriantů

SČM – Svaz české mládeže

SHAEF – hlavní stan Spojeneckých expedičních sil

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

SÚA – Státní ústřední archiv

UNRRA – Správa spojených národů pro pomoc a obnovu

USFET – United States Forces, European Theater

YMCA – Křesťanské sdružení mladých mužů

YWCA – Křesťanské sdružení mladých žen

1 Úvod

Po skončení druhé světové války nastal problém tzv. přemístěných osob. Jednalo se o osoby rozptýlené po Evropě, a v širším pojetí po celém světě, které musely důsledkem války a nacistického teroru opustit své domovy. Již během války se tedy očekávala velká migrace obyvatel, kteří se budou chtít do své vlasti po skončení světového konfliktu navrátit. Zároveň s sebou tento nekontrolovatelný pohyb osob s sebou nesl mnohá rizika, protože tyto osoby nebyly shromážděny v jednom centru, ale rozmístěny prakticky po celém území Evropy, odkud je bylo třeba dopravit opět do různých destinací. Bylo zřejmé, že půjde o problém velmi komplikovaný. Situace navíc byla ztížena složitou poválečnou situací, zdevastovaným hospodářstvím a očekávanými politickými přeměnami. Repatriace tedy už během války tvořila jedno z témat úvah, plánů a spojeneckých dohod o poválečném uspořádání Evropy.

Má práce se zabývá pouze úzkou částí této velké problematiky zvolenou s ohledem na její rozsah a přehlednost. Zaměřím se na návrat přemístěných Čechů z území Německa do Československa po druhé světové válce. Tyto termíny se mohou zdát vzhledem k dané době trochu vykonstruované, jde však o pojmy vybrané z dobových dokumentů. V době po druhé světové válce ještě v důsledku rozdělení Československa na dva státy mnoho záznamů a textů užívá pojmy “Češi“ a “Slováci“ odděleně, teprve postupně se opět začíná vyskytovat jednotný pojem “Čechoslovák“. Navíc v této době bylo území Slovenska spravováno tzv. pověřeneckými úřady vlády při spolupráci se Slovenskou národní radou, které byly od českých správních úřadů odděleny. Taktéž repatriace na Slovensku měla své správní centrum v Bratislavě, zatímco území Čech a Moravy v Praze. Termín “území Německa“ či “Německo“ je rovněž vybrán dle dobové poválečné terminologie a z důvodu vymezení vůči dalším územím okupovaných Hitlerem za druhé světové války (tj. nacistické Říši). Důležité také je, že repatriace byla dle vládních dohod prováděna z různých států různým způsobem. Způsob řešení repatriční akce z okupovaných zón Německa dobové prameny zařazují do jedné kategorie.

Práce se nejprve zaměří na mezinárodní spojenecké přípravy na poválečnou repatriaci tzv. přemístěných osob v Evropě. S těmito plány souvisí vymezení pojmu repatrianta, tedy osoby, které se repatriace a nárok na ni týkal. Protože označení repatriant je velmi široký pojem, zahrnující různorodé osoby, je nutné alespoň rámcově tyto skupiny odlišit a zjistit, jaké potřeby a možnosti měli, respektive co od repatriace očekávali. Později po válce se také v terminologii odlišuje pojem repatriace a reemigrace. Tyto termíny

odlišují rozdílné nároky na převoz do vlasti a na následnou péči a zapojení do hospodářského života.

Také exilová vláda Československa plánovala a připravovala řešení tzv. repatriční akce. Spolupracovala jednak s dalšími československými institucemi, jednak se spojeneckými státy, bez nichž by tento problém nebyla schopna zvládnout. Připojila se tedy k mezinárodním dohodám UNRRA a SHAEF. Na základě dohod s nimi a dalšími kompetentními orgány prováděla poválečnou repatriaci. Práce tedy sleduje, jak tato spolupráce probíhala, zda se vyskytovaly rozdíly mezi jednotlivými okupačními zónami v jednání s Československem a jak konkrétně byla organizována a probíhala doprava českého repatrianta do vlasti.

Vzhledem k rozsáhlosti této poválečné repatriční akce nebylo možné zvládnout veškerou činnost stávajícími úřady a bylo nutné k jejímu řešení vytvořit nové instituce. Při Ministerstvu ochrany práce a sociální péče byl tedy zřízen odbor repatriace. Práce sleduje jeho vlastní organizaci, dále pak vznik, činnost a umístění jeho úřadoven.

Důležitým faktem pro zvládnutí poválečného repatričního problému byla účast veřejnosti a dobrovolnických organizací na jejím řešení. Práce se zabývá nejen postupnou součinností a koordinací těchto institucí, ale i jednotlivými organizacemi a jejich přispěním ke zvládnutí repatriční akce. Z institucí je podrobněji popsána příprava a činnost Československého červeného kříže a Ústředí katolických svazů Charity. Dále práce zmiňuje přispění sdružení Českého srdce, Klubu československých turistů a dalších organizací a sdružení. Zdůrazněna je účast veřejnosti a jejich darů.

Po válce se taktéž sdružovaly osoby, které měly obdobnou "válečnou minulost", tedy za války prožívaly podobný osud či provozovali podobnou činnost. Práce se podrobněji, vzhledem ke svému tématu a významu sdružení, zabývá Svazem osvobozených politických vězňů, dále se dotkne existence dalších svazů, které byly zakládány především k hájení práv vlastního členstva a jejich odlišení od ostatního obyvatelstva.

V rámci organizační struktury repatriace v Československu sleduje práce vznik a činnost záchytných stanic pro repatrianty. Jednotlivě se pak pro znázornění a představu zaměří na konkrétní stanice v Praze. Obdobně je sledována činnost a význam nemocnic, nemocničních a karanténních stanic v rámci repatriční akce. Ačkoli je v této části práce větší pozornost vzhledem k jejich centrálnímu postavení věnována institucím v Praze, není vynechán nástin celkového zajištění repatriace pomocí oblastních záchytných stanic a úřadů.

Repatriace ovšem neznamenala jen převoz repatrianta do vlasti a domova. Jeho návrat byl postupně pojímán i jako spoluzodpovědnost společnosti za odčinění oběti přinesené repatriantem za druhé světové války a především opětné zařazení repatrianta do společnosti a hospodářství národa. S tím souvisela následná péče, která byla repatriantům věnována a na jejímž plánování a organizování se také podílel repatriční odbor.

V poslední části se práce zabývá mediální komunikací s veřejností ohledně repatričního problému. Tato komunikace byla velmi důležitá vzhledem k nutnosti součinnosti institucí s veřejností a vzhledem ke značné účasti veřejnosti na zajištění chodu celé akce, ať již finančním či materiálním přispěním, nebo pracovním zapojením se do organizací a úřadů. Práce se snaží vysledovat, zda repatriace a její zajištění byly častým tématem jednotlivých dobových deníků a jak jimi byly nahlíženy. Taktéž je pozornost zaměřena na Službu repatriantům, novinám vydávaným repatričním odborem, tedy na tisk zabývající se výhradně repatriací. Popsána je v této oblasti též činnost Československého rozhlasu, který přispěl velkou měrou k šíření nezbytných informací.

Závěrem se práce pokouší postihnout fungování a součinnost všech těchto jednotlivých faktorů na průběh repatriace a návratu Čechů z území Německa do poválečného Československa. Vzhledem k rozsahu práce nejsou podrobněji rozvedeny některé faktory, které by si při celkovém postihnutí problematiky repatriace zasloužily detailnější popis. Stranou je tu např. ponechán složitý a proměnlivý vývoj styčných úřadoven a pravomocí styčných důstojníků v Německu. Podobně se práce nezabývá dalším rozsáhlým způsobem návratu z Německa, totiž samovolnému odchodu či útěku repatrianta z místa pobytu nebo ze shromažďovacího tábora, tedy rovinnou individuálních návratů. Jedná se totiž o záležitost, jejíž postižení je nemožné bez rozvedení psychologických a sociálních faktorů a jejíž zjednodušení na základě několika případů by mohlo vést ke značnému zkreslení informací.

1.1 Práce s prameny a literaturou

V práci se vyskytuje několik částí, které při zpracování vyžadovaly odlišné zdroje a rozdílný přístup k nim. Ke studiu jsem použila jak dostupné bibliografie k repatriaci a k tématům souvisejícím, tak archivní materiál a dobový tisk.

V první části práce (tj. Repatriace) je čerpáno především z dostupné bibliografie. Ač jde o rozsáhlé a důležité téma, nebyla konkrétně problematice repatriace v české historiografii věnována velká pozornost. Toto téma se vyskytuje v české bibliografii spíše okrajově. Výjimku tvoří studie profesora Jaroslava Vaculíka *Poválečná repatriace*

československých tzv. přemístěných osob. Jaroslav Vaculík se ve své činnosti zaměřuje na reemigrační problematiku, vzhledem k tomu, že ta byla v počátku organizována společně s repatriací, sepsal Jaroslav Vaculík své poznatky i o repatriaci. Jedná se o stručný přehled organizace repatriace a její provedení nejen ze zemí Evropy, ale i některých mimoevropských míst pobytu Čechoslováků. Studie se pak domácí organizace repatriace jen dotýká, větší pozornost je věnována mezinárodnímu zajištění převozu repatriantů. Další bibliografie je převážně cizojazyčná a v českých knihovnách v překladu či originále bohužel velmi omezeně dostupná. Větší množství bibliografie se vyskytuje k tématům dotýkajícím se problematiky repatriace, jako je totální nasazení, koncentrační tábory, reemigrace, migrace apod. Dostupné jsou rovněž editované vzpomínky, které se také o návratu z internace či nasazení zmiňují.

Co se týče organizačních složek repatriace a informací o činnosti exilové vlády (kapitoly Repatriace a Organizační struktura repatriace), je v této práci použit archivní materiál, tedy úřední záznamy, zprávy, účty, evidenční a statistické údaje apod. SÚA obsahuje fond MPSP-R, tedy o činnosti repatričního odboru. Tento fond je zpracovaný, tematicky rozdělený, avšak někdy poměrně nesourodý. Je zařazen společně s fondem Ústavu pro uprchlíky, materiál se často překrývá, především časově. Z doby bezprostředně po skončení války není materiál systematicky seřazen či chybí úplně. Jasnou formu získává od konce roku 1945 a v průběhu dalších let. Dále jsou využity další fondy SÚA, především archivní materiál dobrovolnických organizací a úřadu UNRRA v Československu. V AHMP bylo možné dohledat dobové mapy hlavního města a některý dobový tisk a časopisy. Další materiály se zřejmě nacházejí přímo v sídlech institucí, z těchto jsem využila např. archivní materiál Charity ČR.

K analýze mediální komunikace s veřejností je využit především denní tisk z Národní knihovny ČR. Prostudovány jsou největší dobové deníky a exilový tisk, konkrétně jejich čísla vydaná v roce 1945. Mimoto jsem využila k práci dobové brožury jednotlivých institucí. Některé výtisky či periodika byly bohužel poškozené, či je nebylo možné opatřit. Informace ohledně Československého rozhlasu byly získány jak z archivních materiálů SÚA a AČRo, v Archivu Českého rozhlasu se bohužel nenacházel k danému tématu zpracovaný poslechový fond. Záznamy reportáží z Československého filmového týdeníku byly dostupné ve Filmotéce Krátkého filmu v Praze.

2 Repatriace

Problém repatriace nastává, pokud je třeba osobu, která se ocitla mimo domov, dopravit zpět. Během válek, kdy dochází k přesunům vojáků vzhledem k vojenským manévřům, ale i civilistů v důsledku válečných událostí, se mnoho osob ocitá mimo domov. Druhá světová válka znamenala dosud nevídanou nucenou migraci osob, dle odhadů se dotkla asi 50 - 60 milionů lidí.¹ Způsobily ji nacistické plány na přesídlení národů a hromadné přesuny obyvatelstva v rámci nucených deportací.

Jednalo se tedy o osoby, které byly z nějakého důvodu přemístěny ze svého prostředí a po skončení války se do něho chtěly vrátit. Nebyli to jen vojáci, ale i uprchlíci, vyhnanci, osoby deportované na nucené práce, do koncentračních táborů, vystěhovalci, exulanti ad. Zároveň se nesmí při zkoumání této problematiky zapomínat na fakt, že v poválečné době neprobíhala jen migrace v podobě repatriace, ale pokračovalo přesídlování dalších skupin obyvatelstva.²

Nadnárodní organizace nebyly na úkol poválečné repatriace svými možnostmi a prostředky dostatečně připraveny. Bylo třeba zajistit mezinárodní dohody a spolupráci na vládní úrovni. Repatriace navíc nekončila identifikací a přepravou repatrianta. Národní repatriační úřady měly dále za úkol péči o navrátilce a v jejich vlastním zájmu bylo co nejrychlejší zařazení repatriantů zpět do hospodářského chodu společnosti.

2.1 Mezinárodní přípravy repatriace

Již během války se počítalo s faktem, že po skončení konfliktu bude docházet k obrovským přesunům obyvatelstva. Aby se zamezilo neorganizovanému přesunu této masy lidí, bylo nutné připravit plán. Organizací repatriace se zabývalo několik mezinárodních institucí, tato problematika se měla stát součástí poválečné rekonstrukce Evropy.³

Mezispojenecký výbor poválečné rekonstrukce vznikl v Londýně 24. 9. 1941⁴ a jeho cílem bylo vypracovávat plány pomoci a organizace v poválečné Evropě, samozřejmě za předpokladu vítězství spojenců. Jeho podvýbor pro záležitosti příměří pověřil skupinu expertů, aby vypracovala také návrh na zvládnutí poválečné repatriace. Plán počítal jak

¹ In: Bade, Klaus J.: Evropa v pohybu, s. 266.

² Jako příklad lze uvést odsun Němců z Československa, Polska, či Maďarů z Československa apod. Viz. in Kaplan, Karel: pravda o Československu 1945 – 1948, Panorama, Praha 1990.

³ In: Vaculík, Jaroslav: Poválečná repatriace československých tzv. přemístěných osob, Brno 2004, s. 14.

⁴ In: Sommer, Karel: UNRRA a Československo, Opava 1993, s. 9.

s technickým pojetím repatriace, tedy požadavkem shromáždění repatriantů ve střediscích a naprostou organizovaností celé akce, tak s rovinou politickou. Zde se braly v potaz politické souvislosti, které mohly způsobit nejen odmítnutí repatriace některými jedinci, ale i odmítnutí dané země přijmout některé skupiny repatriantů. Byla zdůrazněna potřeba mezispojeneckého orgánu zajišťujícího koordinaci.⁵ Tak byl předložen jeden z plánů, který po vstupu USA do války tvořil také základ podobných návrhů organizace UNRRA.

Mezinárodní organizace **United Nations Relief and Rehabilitation Administration (UNRRA)**, tedy Správa spojených národů pro pomoc a obnovu, byla oficiálně založena 9. 11. 1943, kdy 44 spojeneckých států, mezi nimi i Československo, podepsalo v Bílém domě ve Washingtonu zakládající dohodu.⁶ UNRRA měla poskytnout hospodářskou pomoc válkou postiženým zemím a to v rozsahu, o který země požádaly a který schválila rada UNRRA.⁷ Jednalo se o pomoc bezplatnou určenou na obnovu zničeného hospodářství, výtěžek mohla země použít dále ke svým sociálním potřebám apod. Finance získávala UNRRA od států, jejichž území nebylo přímo zasaženo válkou. Všichni členové pak přispívali na administrativní záležitosti.⁸ V Radě UNRRA zasedali po jednom zástupci všech členských států. Po prvním zasedání Rady UNRRA v Atlantic city v listopadu roku 1943 byly zveřejněny první odhady činnosti a vymezeny první kategorie repatriantů.⁹ Prozatím do kompetence organizace spadala repatriace občanů členských států. Druhé zasedání v Montrealu v září r. 1944 rozšířilo kompetence i na občany, nacházející se na osvobozeném a nepřátelském území a občany, kteří nejsou občany Spojených národů.

Problematikou repatriace se zabývalo i Vrchní velitelství spojeneckých expedičních sil, neboli **Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force (SHAEF)**. SHAEF připravilo první přípravy ohledně problematiky repatriace již v polovině května 1944 a dne 4. 6. 1944 je zveřejnilo jako Plán řízení repatriace a usídlování uprchlíků a odsunutých osob. Zdůrazněna byla především nutná organizovanost a vojenskými složkami kontrolovaný pohyb repatriantů. Aby se osoby spontánně nepřemísťovaly, měly být k vyčkání a disciplíně předem připraveni, což mělo být zajišťováno zprávami v rozhlase,

⁵ Tamtéž, s. 15

⁶ In: Jacobmeyer, Wolfgang: Vom Zwangsarbeit zum Heimatlosen Ausländer, Göttingen 1985, s. 26.

⁷ Nejednalo se tedy o pomoc úměrnou tomu, jak byla země poškozená. Československo např. získalo celkově větší sumu než např. válkou zničená Ukrajina nebo Rumunsko.

⁸ Příspěvek těchto států tvořil přibližně 1 % jejich HDP a největší tíhu dotací nesly USA, které přispívali do fondů UNRRA 73 %, dále Anglie 17 % a Kanada 4%, in: Sommer Karel: s. 11.

⁹ Viz dále, kap. Repatrianti, na prvním zasedání se počítalo s 21 mil. přemísťovaných osob.

shazováním letáků a rozkazem lokálním skupinám rezistence.¹⁰ Poté měly být osoby shromážděny v táborech, jasně identifikovány a teprve následně přesunuty. Způsob této repatriace měl vojenskou povahu a vyžadoval naprostou disciplinovanost a podřízenost ze strany repatriantů i ostatních institucí.

Obě instituce měly trochu jinou představu ohledně provádění repatriační akce. Zatímco UNRRA upřednostňovala uskutečňování repatriace na základě mnohostranných dohod s vládami konkrétních zemí, předpokládalo SHAEF, že organizace bude pevně v rukou armády. Dne 18. 11. 1944 připravilo tzv. Memorandum č. 39, které zdůraznilo, že osvobozené přemístěné osoby je nutné co nejdříve všemi možnými prostředky dopravit do vlasti a že dosažení tohoto cíle je záležitost přímé vojenské zodpovědnosti.¹¹ Memorandum č. 39 bylo SHAEF upraveno a specifikováno s prvními prakticky získanými zkušenostmi dne 16. 4. 1945.

S blížícím se koncem války bylo nutné vyjasnit kompetence především těchto dvou orgánů (UNRRA a SHAEF) ohledně zajišťování repatriace. Vzhledem k tomu, že UNRRA, ačkoli měla mezinárodní podporu, nedisponovala potřebnými prostředky k provedení přesunu tak velkého počtu osob, bylo mezi oběma orgány dosaženo dne 25. 11. 1944 dohody, ve které jasně převažovala koncepce SHAEF. To se stalo hlavním velitelem repatriační akce, UNRRA mu byla formálně podřízena a starala se spíše o administrativní záležitosti, zatímco SHAEF zajišťovalo organizaci, přepravu a koordinaci.

Tento "vojenský systém" zajištění repatriace se natolik osvědčil, že přetrval i poté, co se jednotky SHAEF stáhly z okupovaného území a zajišťování převzala do svých rukou UNRRA společně s organizací USFET¹² (United States Forces, European Theater), nástupkyní SHAEF. Po zániku UNRRA k 30. 6. 1947 převzala dokončení repatriace a především péči o uprchlíky Mezinárodní pátračí služba, tj. IRO (International Refugee Organization).

Nutné je zdůraznit, že spolupráce na této úrovni probíhala pouze na okupovaných územích americké, britské a francouzské správy.¹³ Rudá armáda odmítla jednat na nevládní úrovni a této spolupráci se nepřizpůsobila. Repatriace na území okupovaném Rudou armádou probíhala podle jiných předpisů. K povolení oficiální repatriace byl nutný

¹⁰ In: Jacobmeyer, Wolfgang, c. d., s. 24. Dle odhadů tohoto plánu bylo v Evropě 11 332 700 přemístěných osob, z toho se 8 935 400 nacházelo mimo svou vlast, byli tedy odsunuti, ostatní byli zahrnuti do kategorie uprchlíků.

¹¹ Tamtéž, s. 30.

¹² Později dne 15. 3. 1947 nahrazené společenstvím EUCOM (United States European Command).

¹³ Dále v textu někdy označované jako "západní zóny" Německa.

většinou souhlas kompetentního vojenského důstojníka pro danou okupovanou oblast. V pásmu okupovaném Rudou armádou se však mnohem více rozšířila spontánní, neorganizovaná repatriace, prováděná jak vojenskými jednotkami, tak jednotlivci. Západní jednotky si také stěžovaly na nerespektování jejich pokynů v jimi spravovaných táborech, kde se sovětští důstojníci, kteří přijeli pro sovětské repatrianty, neřídili předpisy a jednaly dle vlastních plánů. Ze strany SSSR zase přicházely stížnosti, že západní spojenci ovlivňují repatrianty k rozhodnutí, aby se do komunizujícího se pásma nevraceli, SSSR požadovala obligatorní repatriaci.

Otázka dobrovolnosti repatriace se taktéž řešila na mezinárodním poli. Tu některé osoby odmítaly z politických, sociálních i osobních důvodů.¹⁴ Problém byl projednáván i na valném shromáždění OSN v lednu 1946 a bylo stanoveno, že tyto osoby mají přejít do kompetence IRO. Sovětský blok společně se zeměmi ze své sféry vlivu požadoval tzv. nucenou politiku repatriace, což se projevilo i zvýšeným důrazem těchto států na reemigraci svých občanů ze zahraničí.

2.2 Repatrianti

S postupem času se měnil názor na to, co znamená pojem “repatriant“. Kvůli nutnosti specifikace osoby repatrianta byla tato otázka řešena jak během války, tak i po válce neustále znova. Tito lidé měli totiž po skončení války zvláštní výhody, proto bylo nezbytné přesně vymezit, kdo na status repatrianta nárok má. Vesměs se všechny definice shodovaly na tom, že to byla osoba přemístěná ze svého původního bydliště, ve většině případů nedobrovolně. Tito lidé byli označováni jako tzv. “přemístěné osoby“, neboli **Displaced Persons (DPs)**.

UNRRA již před koncem války stanovila DPs jako:

- 1) občany, kteří byli nuceni kvůli válce opustit svá bydliště
- 2) lidi, kteří byli odsunuti v rámci své země
- 3) lidi, žijící v exilu
- 4) lidi vyhnaní ze země, jejíž nebyli státní příslušníci

Tito lidé měli právo na první pomoc, bezplatnou repatriaci do vlasti resp. do svých domovů a podporu od státních orgánů. Nejprve bylo toto právo vztahováno pouze na občany spojeneckých států, později na všechny DPs.

¹⁴ In: Vaculík, Jaroslav, c. d., s. 20.

Pojem DPs a repatriant však přes všechny specifikace zahrnoval velmi širokou skupinu lidí. Tito lidé sice měli společné to, že během války byly přemístěny ze svých domovů, ale po válce se nacházely často ve velmi rozdílných situacích podle toho, z jakého důvodu a kam byly přesunuty. Stejně tak rozdílné skupiny potřebovaly rozdílnou pomoc, způsob repatriace a následnou péči.

2.2.1 Vězni koncentračních táborů

Tato skupina je opět velmi široká a zahrnuje velké množství lidí, kteří se do koncentračních táborů dostali z různého důvodu. V koncentračních táborech se nacházeli lidé s rozdílnými politickými, sociálními i duchovními názory. Šlo ale o lidi, kteří byli podle oficiální nacistické ideologie nebezpeční a bylo třeba je proto internovat. Rozdílné důvody internace byly i v táborech zvýrazněny označením vězňů.¹⁵ Vedle vězňů politických, majících politické názory jiné, než oficiální ideologie povolovala, byli zde i vězni kriminální. Dále zde byli lidé perzekvovaní kvůli svému původu, tedy především Židé a Romové, poté příslušníci náboženských sekt, homosexuálové, „práce se štítící“, tzv. asociálové a další. V neposlední řadě se do koncentračních táborů dostalo mnoho osob podezřelých z některé ilegální činnosti, příbuzní nepřátel nacistické ideologie a lidé, kteří se dostali do táborů důvodů dalších (prominentní osoby, obyvatelé vyhlazených obcí, jejich děti).¹⁶ S programem tzv. konečného řešení židovské otázky stoupl především počet internovaných Židů. Podle odhadů prošlo koncentračními tábory celkem 350 tis. Čechoslováků, z čehož asi 235 tis. zahynulo.¹⁷

Koncentrační tábory se nacházely jak na území Německa, tak na okupovaných územích. Mezi tábory, kde se po osvobození nacházelo větší množství Čechů patří Buchenwald, Dachau, Dora, Flossenbürg, Gross-Rosen, Chelmno, Majdanek, Mauthausen, Neuengamme, Osvětim, Ravensbrück, Sachsenhausen, Sobibor, Svatobořice, Treblinka a další.¹⁸ Po osvobození byly vydávány seznamy koncentračních táborů a věznic s počty

¹⁵ Vězni byli označeni nášivkou na oblečení, odlišenou barvou (červená - politický vězeň, zelená - kriminální vězeň, růžová - homosexuál, černá - práce se štítící) či tvarem (trojúhelník, židovská hvězda) a písmenem („T“ - Tscheche, „P“ - Pole ad.)

¹⁶ In: Moulis, Miloslav, Cílek, Roman: Zapomeňte, že jste byli lidmi, Praha 2005

¹⁷ Z rasových důvodů bylo deportováno z českých zemí 81 397 osob, vrátilo se pouhých 10685. Z politických důvodů bylo zatčeno dalších 105 – 115 000 osob. MOULIS, Miloslav ed.: Češi v koncentračních táborech, Sdružení MAC, Praha 1996, s 7.

¹⁸ Seznam použit z Moulis, Miloslav: Průvodce po koncentračních táborech, SPVP a Terezínská iniciativa 1999.

zemřelých a osvobozených.¹⁹ V táborech se někdy tvořily ilegální skupiny a národní výbory, které poté měli význam při pomoci organizování repatriace.

Koncentrační tábory většinou dál sloužily jako shromažďovací střediska pro repatriaci. Deportace vězňů z koncentračních táborů byla přednostní. Mnozí z vězňů nebyli schopni převozu a zůstávali v péči lékařů, dokud se jejich stav nezlepšil. V mnoha táborech však dle spojeneckých zpráv i po osvobození umíralo velké množství vězňů.

Lidé z koncentračních táborů neměli často u sebe žádné prostředky ani majetek a potřebovali tedy nejen úplné zajištění materiální, ale mnohdy i pomoc lékařskou a sociální. Útrapy a otřesné podmínky, kterými během války prošli, na nich zanechaly následky. Mnozí z nich ztratili členy své rodiny a blízké, následky války v nich zůstávaly po celý život. Pro tuto chvíli jim byla poskytnuta především pomoc lékařská. Ta byla důležitá i vzhledem k tomu, že právě v koncentračních táborech byly často velmi nevyhovující hygienické podmínky a šířilo se tu mnoho nakažlivých nemocí. Po válce tak vzniklo nebezpečí rozšíření těchto chorob, čemuž měla právě organizovaná repatriace a tedy i důsledná lékařská péče zabránit. V táborech se o ošetření starali především doktoři a ošetřovatelky z řad Červeného kříže, jejichž zásluhy při zabránění šíření epidemiím byly mnohokrát vyzdvihovány. V koncentračních táborech působila také služba sociální, která měla administrativu repatriace zlidšťovat a obstarávat dále ošacení a stravu. Po převozu do vlasti bylo nutné tyto osoby dále zajistit a pomoci jim formou podpor a zajištění znovu se zařadit do společnosti.

2.2.2 Nasazení na nucené práce

Druhou velmi početnou skupinou repatriantů byli dělníci, řemeslníci a další lidé nasazení na nucené práce. Lidé byli nasazováni již od počátku války, počet nasazených však vzrostl s vyhlášením totální války koncem roku 1942. Hitlerem jmenovaný generální zmocněnec pro pracovní nasazení Fritz Sauckel měl naverbovat z okupovaných zemí pracovní síly, aby tak nahradil německé pracovníky odvedené do wehrmachtu a zajistil stále zvyšující se tempo válečné výroby. Udává se, že je odpovědný za 7, 5 mil. pracovníků odvlečených na práce do Německa.²⁰

¹⁹ Počet táborů a věznic dosahuje několika set a byl neustále doplňován, v r. 1946 byl vydán seznam táborů, in: SÚA, fond MPSP-R, ka 851: Catalogue de la documentation sur les camps de concentration et les prisons d'Allemagne.

²⁰ Fritz Sauckel byl odsouzen norimberským soudem k trestu smrti a označen za "největšího a nejkrutějšího otrokáře od dob faraónů." Přesné číslo nebylo zjištěno, podle odhadů a dostupných statistik pracovalo v roce 1944 v Německu zajatců 2 mil. tzv. ostarbeitrů, 1,6 mil. Poláků, 650 tis. Francouzů, 280 tis. Čechů, 270 tis. Holanďanů, 200 tis. Belgičanů, 152 tis. Italů, 103 tis. Jugoslávců, 37 tis. Slováků, 24 tis. Maďarů, 13 tis.

Z Československa a později Protektorátu Čechy a Morava odcházeli dělníci za zaměstnáním nejprve dobrovolně. Nabídka dobře placeného místa a mnohých výhod zlákala již před válkou mnohé zaměstnance. Už v době Druhé republiky však existovala smlouva mezi českou a říšskou stranou o poskytnutí pracovní síly z Česko-Slovenska, které se zavázalo vyslat do Německa 40 tis. dělníků. Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byl počet dělníků ze zmenšeného území dokonce navýšen na 100 tis. Do začátku války již v Říši pracovalo 70 tis. dělníků.²¹ Vyhláška se měla týkat především nezaměstnaných. Větší kontrolu nad nimi úřady získaly při zřízení sítě úřadů práce. Protože “dobrovolných“ pracovníků stále ubývalo, byly na práci do Říše najímány již pracující. Jednalo se o snižování “přebytečných“ pracovních sil v Protektorátu, kterých bylo nyní více třeba v Říši. K podchycení kontroly přispělo zavedení pracovních knížek, kde musel mít každý uvedeno své zaměstnání, status apod. Tato metoda se velmi osvědčila, zvláště poté, co se teprve po předložení pracovní knížky vydávaly potravinové lístky. Policie také v létě 1941 konala razie na ulicích a zatčené kontrolovala.

Německo však žádalo z Protektorátu stále nové pracovní síly. V roce 1942 bylo z rozhodnutí protektorátního ministra hospodářství Waltera Bertsche nařízeno najímání celých ročníků, aby byly splněny požadované kontingenty, požadující dalších 100 tis. pracovních sil. Určeny byly ročníky 1921 - 1922, poté, co jejich počet nestačil, byly rozšířeny o ročníky 1918 - 1920, celkem jich bylo v r. 1943 z těchto ročníků posláno na 70 tis., celkově s ostatními nasazenými tak byla kvóta splněna. S postupem války bylo potřeba především nasazení dělníků do leteckého průmyslu. Tento osud připadl na ročník mládeže 1924, kterých do Říše v r. 1944 odjelo 27 tis., přestože předpokládaný počet byl přes 100 tis. dělníků. Mnozí se snažili vyhnout nucenému nasazení tím, že neprošli lékařskou prohlídkou, měli v Protektorátu zaměstnání nezbytné pro válečný chod, dívky se často vdávaly, či otěhotněly, aby nebyly nasazeny. Později se neuznávaly sňatky uzavřené po zveřejnění vyhlášky o nasazení. S koncem války byly další ročníky najímány na těžké a nebezpečné zákopové práce při ustupující frontě, v poslední fázi došlo až na ročník 1928.

Nuceně nasazení pracovali u německých firem, žádány byly ale i pracovní síly u Organizace Todt, která zajišťovala těžké stavební práce všude po nacisty okupovaném území. K opravám bombardovaných měst a odklízecím pracím byly povolávány jednotky

Řeků. Z válečných zajatců k tomuto počtu přibýlo ještě 488 tis. sovětských, 930 tis. francouzských, 101 tis. jugoslávských, 55 tis. belgických, 45 tis. anglických a 33 tis. polských pracovníků. V roce 1945 se počet pracovníků některých národností ještě zvýšil - např. Francouzů, Jugoslávců, Sovětů a Poláků. In: Mainuš, František, Totální nasazení, Brno 1975, s. 19.

²¹ In: Museli pracovat pro říši, SÚA, Praha 2004, s. 14.

Technische Nothilfe, kde taktéž pracovali nasazení Češi. Někteří Češi byli zařazeni i do policejních sborů. Nasazení pracovníci žili v táborech mnohdy zřízených firmou u které pracovali. Vybudovali si svébytnou kulturu a ač někde byly velmi špatné životní podmínky, nebylo s nimi zacházeno jako s vězni z koncentračních táborů. Výjimkou byly kárné tábory, kam byli zařazováni dělníci za různé delikty jako byl útěk, sabotáž, nedostatečné pracovní tempo, nekonformní chování apod. V těchto táborech platil režim podobný táborům koncentračním.

Repatrianti z řad nuceně nasazených dělníků očekávali především transport domů, případně zajištění potravin. Měli s sebou většinou zavazadla a často i prostředky na cestu. Během války mohli s propustkami jezdit na dovolenou domů, mnoho z nich proto zvolilo samostatný odchod, či pro ně přijel někdo z domova. Velké množství ale bylo shromážděno v táborech dříve sloužících jako ubytovny a čekali na odvoz. Ten se mnohdy kvůli nedostatku prostředků a přednostní repatriace vězňů z koncentračních táborů značně oddalovat, což způsobovalo další svévolný odchod repatriantů.

2.2.3 Váleční zajatci

Váleční zajatci netvořili velkou skupinu repatriantů, protože čeští občané nebyli za války nasazováni do armády. Někteří občané se ale do wehrmachtu mohli dostat kvůli původu ze smíšených manželství. Někteří Němci a Maďaři také po válce uváděli svůj Československý původ. Sovětská statistika uvádí počet 47 375 zajatých Čechoslováků sloužících v německé armádě.²²

Pro tyto repatrianty se smíšeným, německým či maďarským původem sloužící v nepřátelské armádě platily velmi přísné podmínky, zda budou přijati zpátky za československé občany či ne. Mimo jiné to mohli být ti, kteří zachovali věrnost Československu, podíleli se na jeho osvobození, případně se do wehrmachtu nehlásili dobrovolně a nedosáhli zde důstojnické hodnosti.²³

Jako specifická skupina jsou v dobových pramenech za válečné zajatce označováni i českoslovenští občané zajatí německou armádou během povstání na Slovensku. Jelikož byli po zajetí internováni, jde spíše o jejich identifikační oddělení od ostatních vězňů koncentračních táborů.

²² BORÁK, Mečislav a kol.: Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR, sborník příspěvků, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2003, s. 121.

²³ Vaculík, Jaroslav: c. d., s. 41., jejich oprávněnost na repatriaci byla jednotlivě posuzována.

2.2.4 Lidé v exilu

Již před válkou a poté během války zvolilo množství lidí exil především z politických nebo rasových důvodů. S rozšířením nacistické moci exil volilo i mnoho lidí z dalších okupovaných zemí po celé Evropě. Evropské země měly v zahraničí své exilové vlády, vojenské složky, významné osobnosti a další činitele.

Před vypuknutím války se v Československu rozšířil uprchlický problém. Přicházelo sem mnoho exulantů z Německa, po Mnichovské dohodě mnoho uprchlíků z pohraničí. Dále za hranice pak směřovali Židé a další osoby, které se mohly obávat nacistické perzekuce. Bývalí českoslovenští občané tak za války byli v USA, Anglii, Francii, SSSR, ale i Palestině, afrických zemích, Číně či Austrálii. Velkým dílem přispěli jejich dary např. prostřednictvím Červeného kříže poválečné obnově Československa.²⁴

Jejich repatriace byla značně složitější, jednak kvůli vzdálenosti a také kvůli majetku, který s sebou chtěli repatrianti často vzít. K jejich repatriaci se přistoupilo až po skončení největšího náporu repatriace z Německa a dalších nacisty okupovaných území. Veřejností sledována byla především repatriace z Anglie, odkud se vraceli nejen členové vlády, ale i činitelé exilové správy, tisku, váleční hrdinové apod.

2.2.5 Repatriace vs. reemigrace

Návrat do vlasti byl nejprve pojmenováván jedním výrazem a tím byla repatriace. Postupně se ale odděloval pojem reemigrace, doslova opětovné navrácení z emigrace. Jednalo se o občany daného státu, kteří byli již před válkou trvale usídleni v zahraničí. Mohlo se jednat o osobní, ale i pracovní důvody.²⁵ V rámci poválečných přesunů a tlaků jednotlivých států, především těch pod sférou SSSR, byli tito lidé často přesídlováni zpět do vlasti. Československá vláda oficiálně vyzvala reemigranty k návratu v prohlášení z 31. 7. 1945.²⁶

Jejich návrat byl mnohdy velmi komplikovaný, opět kvůli vzdálenosti, ale zde hlavně z důvodu, že jedinec či rodina usazená v zahraničí se stěhovala často se svým příslušenstvím. Reemigrace tedy nastoupila v plném proudu po skončení repatriace a

²⁴ SÚA, fond ČSČK-L, ka 76. Soupisy jednotlivých darů.

²⁵ Časté tak bylo například rozptýlení zaměstnanců Baťových závodů, někteří z nich se nacházeli např. v Indonésii, v Jižní Americe apod.

²⁶ Odhadovalo se, že v cizině přibližně 2 mil. československých státních příslušníků, z toho 1 mil v USA. In: VACULÍK, Jaroslav: Poválečná reemigrace a usídlování zahraničních krajanů, Masarykova univerzita, Brno 2002, s.17.

postupovala pomalu. Někdy byli přivezeni zvláště reemigranti a teprve za nějakou dobu bylo dovezeno jejich vybavení. Mnozí však reemigraci odmítli a zůstali usazení ve svých stanovištích. V rámci reemigrační akce byly uzavřeny mezivládní dohody rozdílné od dohod repatričních.

Osídlování reemigrantů zajišťoval nově zřízený Osídlovací úřad.²⁷ Výhradně o záležitosti reemigrační se pak staral odbor reemigrace při MOPSP, který vznikl 14. 10. 1946. Také tento proces měl fázi přípravnou, fázi transportu a fázi následné péče. Protože se však reemigranti nevraceli do svých původních existenčních poměrů, ale zakládali existenci novou a bylo nutné je tedy v počátku plně zajistit.

2.3 Československo a repatriace

Mimo hranice Československa, ale i v rámci jeho území, bylo přemístěno velké množství osob. S problémem repatriace tedy počítala jak exilová vláda, tak místní vládní složky. Po přípravách plánů provádění repatriční akce exilovou vládou řešila tento problém také vláda nově vznikající podle tzv. Košického vládního programu. Ve čtrnáctém článku tohoto programu bylo vedle dalších sociálních úloh zdůrazněno, že „za zvláštní úkol považuje vláda urychlené provedení repatriace všech věrných občanů republiky do jejich domovů.“²⁸ Provádění repatriace bylo svěřeno MOPSP, zřízeného ústavním dekretem č. 1/1945 Sb. prezidenta Beneše.²⁹

Nutno zdůraznit, že repatriace neprobíhala jednotně na celém československém území, ač spolu odbor repatriace pro území Čech a Moravy a Pověřenectvo pro sociální záležitosti, zajišťující repatriaci na Slovensku, spolupracovali.

2.3.1 Exilová vláda v Londýně

Také Československo řešilo otázku návratu svých občanů do vlasti již během války. Intenzivně se jednáním o repatriaci zabývala již od roku 1942 exilová vláda ve spolupráci s londýnským Československým červeným křížem.³⁰ Otázkou se zabývalo ministerstvo sociální péče v čele Jánem Bečkem v dohodě s meziministerskou komisí.³¹ ČČK se měl

²⁷ Úřad byl zřízen prezidentským dekretem č. 27/1945 Sb., ze 17. 7. 1945.

²⁸ In: Košický vládní program: Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků, Svoboda, Praha 1994

²⁹ In: KAPLAN, Karel ed.: Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: dokumenty, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno 2002, s. 206 a následující. V paragrafu 14 nerealizovaného dekretu o působnosti ministerstev z 21. 6. 1945 byla zakotvena repatriční činnost pod MOPSP.

³⁰ SÚA, fond ČSČK-L, ka 75, Zápis o jednání vlády ohledně návrhu repatriace ze dne 11. 12. 1942.

³¹ Meziministerská komise se scházela pravidelně, aby propracovávala plán repatriace, první schůze byla 3. 12. 1942, první v následujícím roce již 14. 1. Také se scházely odborné komise, aby zveřejnili svá stanoviska,

starat o přípravu organizačních věcí, zdravotních zařízení, léčiv a personálu, jak sám však upozorňoval, hlavní nedostatky plánu spočívaly v tom, že vláda neměla k dispozici seznamy přemístěných osob a na území Československa organizace ČČK během okupace nefungovala, bylo tudíž komplikované všechen personál a záležitosti dopravovat a řídit ze zahraničí. Během následujících měsíců se připravoval plán zřízení záchytných stanic a seznamy vězňů, již koncem roku 1943 se počet DPů v Německu odhadoval na 1 011 000 osob.³²

První oficiální plán byl zveřejněn v srpnu 1943. DPů zde byly definovány jako osoby „které dobrovolně nebo nuceně opustily svá stálá bydliště v důsledku války nebo okupace, nebo mimořádných událostí jí předcházejících“. Počítalo se se třemi fázemi: přípravy, pohyb obyvatelstva a jejich začleňování do společnosti.³³ O určité oblasti jako např. zdravotní, stravovací apod. se měly starat příslušné odbory. Jako organizační složky měla být zřízena repatriční ústředí podřízená národnímu ústředí, která zřizovala oblastní pobočky většinou namísto bývalých úřadoven práce. Tyto pobočky měly řídit vlastní pohyb repatriantů pomocí tzv. třídících stanic shromažďující repatrianty ze stanic sběrných. Dále měly působit tzv. přechodové služby, řídicí přechod repatriantů. Vojenské jednotky měly repatriovat válečné zajatce. Veškeré náklady na repatriaci měly hradit nepřátelské mocnosti.³⁴ Plán počítal s překážkami především v oblasti dopravy, zásobování a personálního zajištění. S tím měl pomoci ČČK zřízením center stravování a ošetřoven při úřadovnách.³⁵ Na území Československa měly převzít péči tzv. domácí repatriční stanice, rozdělené podle kapacity na typy „A“, „B“, „C“. ³⁶ Činnost měla být organizována analogicky jako v zahraničí.

Důležitým krokem exilové vlády Československa bylo členství v nově zřízené UNRRA. Smlouvu ve Washingtonu podepsal Jan Masaryk, přítomen byl i Jan Němec,

např. 10. 2. 1943 se sešla lékařská komise a ve spolupráci s dalšími lékařskými organizacemi ustavila lékařský komitét. Své stanovisko zaslal i Sociální výbor Židů z Československa v Londýně.

³² Tamtéž. Statistika MSP zpracovaná na základě meziministerského jednání z 26. 11. 1943.

³³ Plán také do období rozděloval poválečnou dobu: 1. období vojenské kontroly, 2. období přechodné, předávání pravomocí civilním úřadům, 3. období zásobování Evropy, 4. období konsolidované, již 6 měsíců po válce.

³⁴ Viz. příloha č. 1, schéma. Jak je vidět, šlo o značně složitou a nepřehlednou organizaci, jejíž zřízení by vyžadovalo množství času, kterého se bezprostředně po skončení války nedostávalo. Odpovídalo však spíše představě, jakou o repatriaci měla UNRRA (ačkoli ta vznikla až během dokončování plánu) tedy spolupracovat s národními vládami a vlastní repatriaci přenechat jim.

³⁵ Tamtéž. Dopis MSP pro ČČK ze dne 19. 10. 1943.

³⁶ Tamtéž. Návrh na provedení II. fáze repatriace, 11. 10. 1943, který vypracoval další odhady počtu repatriantů podle věku, z Německa se počítalo s přibližně 500 tis. repatrianty. Stanice „A“ měla kapacitu 650 repatriantů denně, na území Československa jich mělo být 6, stanice „B“ 350 pro osob, těchto mělo být 5 a stanice „C“ pro 150 osob, těch měly být tři.

který se stal stálým styčným důstojníkem u ústředí UNRRA v USA, čímž mohlo Československo sledovat situaci a rychle reagovat na požadavky. Zároveň to ale pro Československo znamenalo podřídit svůj návrh repatriace požadavkům a plánům těchto orgánů.

S chýlícím se koncem války se začalo se repatriací na osvobozených územích. Byly uzavírány dohody mezi vládami o vzájemné spolupráci při repatriační akci vlastních vládních příslušníků. První takovouto dvoustrannou dohodu podepsala exilová vláda s Francií již 21. 11. 1944,³⁷ měla význam především v prvním období repatriace během osvobozovacích bojů, ale úzká spolupráce s francouzskými úřady trvala i nadále. Exilová vláda také vyslala na osvobozená území na západě Evropy své styčné důstojníky. Ti měli při shromažďovacích střediscích připravovat repatriaci československých státních příslušníků a starat se o jejich momentální evidenci a zajištění.

Na východě se začalo postupně s repatriací na osvobozeném území Slovenska. Začaly zde fungovat první pobočky ČČK, byly sem přiváženy jeho dodávky surovin a taktéž dodávky UNRRA.³⁸ Při Slovenské národní radě bylo zřízeno repatriační oddělení, později přenesené k Československému repatriačnímu úřadu v Bratislavě, které na osvobozeném území již započalo s řešením repatriačního problému. Jeho agenda byla předána 15. 5. 1945 pověřenectvu sociální péče, které jednalo ve shodě s příslušným ministerstvem ochrany práce a sociální péče košické vlády.³⁹

2.3.2 Repatriace do Československa

Přes všechny přípravy exilové vlády a mezinárodních institucí nebylo Československo na náhlý nápor repatriantů připraveno, nebyla připravena síť záchytných stanic a konkrétní plán organizace. První vlnu navracejících se osob zachytily především dobrovolnické spolky. Počet repatriantů však přibýval, také spojenecká vojska začala přivážet na československé hranice první transporty a předávala je místním úřadům.

Nově zřízené ministerstvo ochrany práce a sociální péče (MOPSP) začalo v oblasti repatriace spolupracovat s Ústavem pro přestěhovalce a zřídilo repatriační odbor.⁴⁰

³⁷ Další byly např. dohody čsl.-nizozemská 31. 1. 1945, čsl.-belgická 16. 5. 1945 a čsl.-polská někdy 21. 9. 1945, SÚA, fond MPSP, ka 271, Zpráva NÚKÚ o činnosti odboru repatriace ze dne 11. 12. 1946.

³⁸ Do Trebišova dorazila již 2. 5. 1945 zásilka s 1 350 tunami zboží. Taktéž exilový ČČK dodával na osvobozené území suroviny, viz. dále kap. Československý červený kříž.

³⁹ Dne 12. 7. 1945 zřídila SRN mezipověřenecký výbor pro repatriační agendu, který koordinoval repatriační záležitosti na Slovensku mezi SNR, pověřenectvem financí, informací, dopravy, výživy ad. Agenda této repatriace je uložena ve Slovenském státním archivu a prozatím není veřejnosti přístupna. Informace jsou získány ze SÚA, fond MPSP-R, inventář.

⁴⁰ Viz dále.

Repatriační akce však vyžadovala zapojení více sfér, než bylo schopno zajistit MOPSP. A tak byla ustavena meziministerská komise, v rámci které spolupracovaly na organizaci repatriace další nezbytně důležité resorty ministerstev zdravotnictví, výživy, dopravy, vnitra, informací ad. Teprve jejich součinnost mohla zajistit hladký průběh repatriace. Koordinaci nadále převzal odbor repatriace a spolupracoval s dalšími institucemi a správními úřady.

Odbor repatriace taktéž vyslal mise do zahraničí a to do Londýna, Paříže, Bruselu, Vídně a Katovic, v Německu pak do Frankfurtu nad Mohanem.⁴¹ Další styční důstojníci zde působili v Heidelbergu a Mnichově. V Německu se postupně rozdělily kompetence podle okupačních zón. V sovětské zóně sídlil hlavní styčný důstojník v Berlíně, pro zbylé tři zóny ve Frankfurtu nad Mohanem, pro zónu americkou byl dále sídlem Mnichov a Heidelberg, pro zónu britskou Hamburk a francouzskou Baden-Baden.⁴²

Rozdílný byl také způsob repatriace z jednotlivých okupačních zón. Zóny americké, britské a francouzské vzájemně spolupracovaly a řídily se úmluvami UNRRA a SHAEF. Repatrianti z těchto zón byli přiváženi armádními prostředky na hranice, či dohodnuté místo a předány místním kompetentním orgánům.⁴³ SSSR odmítající jednat na nevládní úrovni nespolečně spolupracovala, proto také zdejší organizace repatriace měla jiný charakter. Upřednostňovala se vlastní repatriační iniciativa jednotlivých států, utváření jednotlivých místních národních odborů, které samy, mnohdy bez dohody s úřady ve vlasti, koordinovaly návrat krajanů. Později také Rudá armáda vypravovala transporty s repatrianty či zapůjčovala vlastní prostředky.

V Čechách přebíral péči o repatrianty repatriační odbor a další instituce, později odborem jednotně koordinované.⁴⁴ Byla zřízena síť záchytných ubytoven samotným výborem, ale i dalšími správními institucemi a dobrovolnickými organizacemi. Počet těchto stanic kolísal podle potřeby a jejich využití. Odbor postupně původních 34 stanic zredukoval na sedm - shromažďovací střediska Plzeň, České Budějovice, Břeclav, Náchod, záchytnou stanicí Podmokly a repatriační expozitury v Brně a Moravské Ostravě.⁴⁵

Odbor také vypravoval vlastní transporty a to jak autobusové kolony z vlastního autoparku, tak vlaky. Československé státní železnice značnou měrou přispěly k množství úspěšně dokončených transportů. V prvních měsících se celková organizace odehrávala

⁴¹ In: Vaculík, Jaroslav: Repatriace poválečných tzv. přemístěných osob, c. d., s. 23.

⁴² Seznam měst z materiálů SÚA, fond MPSP-R, inventář ad.

⁴³ Viz dále, Odbor repatriace při MOPSP. V Československu se jednalo o odbor repatriace.

⁴⁴ Viz. dále. Pomoc veřejnosti a dobrovolnických organizací.

⁴⁵ Původní stanice viz dále. in: SÚA, fond MPSP-R, inventář a Vaculík, Jaroslav: c. d., s. 23.

poměrně improvizovaně, teprve postupně se sjednocovala a získávala určitý řád. Mnohé směrnice byly napsány ex post, např. směrnice pro železniční stanice byla sepsána až v lednu 1946.⁴⁶ Většina počátečních výprav nebyla přesně zaevidována. Přesnější evidence transportů nuceně nasazených dělníků začala až na podzim. Celkové počty vlastních transportů repatriačního odboru se pak dozvídáme z údajů jeho statistického referátu. Repatriační odbor měl taktéž na starost tzv. vnitřní repatriaci, tedy osoby přemístěné pouze v rámci Československa. Tyto osoby se však do svých domovů většinou dopravily bez pomoci odboru.

Důležitou součástí odboru byl pátrací referát. K němu docházelo množství dotazů od veřejnosti, referát také zveřejňoval seznamy osob v jednotlivých táborech, případně střediscích a seznamy osob repatriovaných. Pátrací mise v zahraničí byla odlišná od misí repatriačních. Měla zpočátku vždy tři členy - vedoucího mise znalého jazyka a místních poměrů, šoféra a jednu lidickou ženu. Cílem mise bylo hledat po menších táborech, věznicích, ale i v dalších německých městech pohřešované osoby, především pak ztracené děti, mezi nimi děti z Lidic.⁴⁷ (Později bylo stanoveno jednotné složení pátrací mise o třech členech.) Mise spolupracovaly s UNRRA a později s IRO a zůstaly v Německu i po zrušení ostatních repatriačních misí. Poté byly i pátrací mise vládou odvolány, avšak po intervenci IRO byla jejich činnost prodloužena. Ani po opětovném odvolání se členové pátrací mise nevrátili, většinou již z osobních důvodů.⁴⁸

Největší počet repatriantů byl přivezen v prvních poválečných měsících. Už v létě byla hlášena za ukončenou převážná část repatriace z Německa, větší pozornost se zaměřila na repatriaci ze vzdálenějších destinací. Ke konci října byli k přihlášení se k repatriaci vyzýváni osoby, které tak doteď neučinily pod sankcí ztráty možnosti bezplatné repatriace. Mezi důvody k přihlášení se objevuje i potřeba sil při obnově národa, ale i nepodléhání svodům řečí, které odrazují od návratu do země pod sférou vlivu SSSR. Postupně začala převažovat v činnosti repatriačního úřadu činnost reemigrační, která se také záhy oddělila ve vlastní odbor. Repatriace byla prohlášena za ukončenou k 31. 7. 1946,⁴⁹ dále pracoval odbor ve vnitřních záležitostech repatriace, při reorganizaci ministerstva sociální péče byl

⁴⁶ SÚA, fond MPSP-R, ka 422, Směrnice pro registraci repatriantů a reemigrantů v r. 1946.

⁴⁷ Pátrání po lidických dětech bylo citlivou stránkou repatriace. Většinu z nich se najít nikdy nepodařilo a jejich osud není přesně znám. Nalezení dětí bylo médií vždy sledováno. Celkem se našlo 17 ze 108 dětí. in: Macková, Jolana, Ulrych, Ivan: Osudy lidických dětí, VEGA-L, Nymburk 2003, s. 99. a další tisk.

⁴⁸ SÚA, fond MPSP-R, ka 851. V dubnu 1948 rozhodnutím vlády byla pátrací mise odvolána a převedena do kompetencí Mezinárodního červeného kříže.

⁴⁹ K tomuto datu se měli vrátit i styční důstojníci působící v Německu. Případnou neodkladnou agendu měli odevzdat pátracím misím. SÚA, fond MPSP, ka 271 NÚKÚ 11. 12. 1946.

repatriační odbor dne 1. 3. 1947 prohlášen za odbor v likvidaci a ke dni 31. 3. 1947 byla ukončena jeho činnost. Jeho závazky přebraly ostatní úřady a instituce. Dále přes vládní omezení stále působil pátrací referát při IRO, jehož činnost od roku 1948 oficiálně převzal ČČK.

2.3.3 UNRRA v Československu

Velkou zásluhu na financování repatriace v Československu měly dodávky zboží a materiálu organizace UNRRA.⁵⁰ Československo podepsalo dvoustrannou dohodu s UNRRA v Londýně dne 26. 2. 1945,⁵¹ která upravovala konkrétní podmínky působení UNRRA v Československu. Na základě hlášení ministerstva zahraničí o této dohodě vydal prezident Beneš dekret č. 2/1945/Úř. věst. čsl o postavení UNRRA v Československu.⁵² UNRRA měla Československu poskytnout zboží pro první pomoc dodávky potravin a textilií, dále pak zboží pro zemědělskou a průmyslovou obnovu.

Záležitosti UNRRA byly usnesením Košické vlády svěřeny ministerstvu sociální péče, kde byl zřízen pro tyto účely V. odbor, který vedl Evžen Löbl. Jelikož však rozsah akce UNRRA přesahoval personální a organizační možnosti odboru, byl ustanoven usnesením vlády dne 8. 6. 1945 samostatný **Československý úřad UNRRA**.⁵³ Ten byl dalším rozhodnutím dne 10. 8. 1945 přejmenován na **Československý úřad pro hospodářskou pomoc a obnovu**. Vedením úřadu byl na krátkou dobu pověřen František Němec, který během války zastával úřad styčné osoby u UNRRA ve Washingtonu, tedy měl značný rozhled a byl uznáván zahraničními institucemi. Mimo Prahu fungovaly expozitury Československého úřadu UNRRA v Bratislavě, Chebu, Hamburku, Brémách, Rotterdamu, Aschaffenburgu, Terstu, Londýně a Washingtonu. Expozitury přebíraly zásilky a dohlížely na jejich další odeslání a rozdělení.

Činnost úřadu byla rozsáhlá a značně specifická vzhledem ke své mezinárodní povaze. Úřad sestavoval v rámci svých oddělení⁵⁴ požadavky zásilek, dohlížel na jejich předávání a evidenci a jejich rozdělování v Československu. Také určoval ceny zboží a

⁵⁰ Československo od UNRRA celkově vyčerpalo částku 335 490 344 dolarů, což je odhad, který k oficiálním údajům připočítává hodnotu darů šatstva apod., in: Sommer, Karel: UNRRA a Československo, s. 15.

⁵¹ SÚA, fond UNRRA, ka 20, Znění smlouvy mezi československou exilovou vládou a UNRRA. Viz. příloha č. 2.

⁵² In: Dekrety prezidenta republiky 1940 - 1945, s. 204. Dekret stanovoval postavení UNRRA jako právní osoby se zvláštními výsadami, udělené jí vládou, tyto výsady požívaly i její zaměstnanci.

⁵³ Sommer, Karel: UNRRA a Československo, Slezský ústav AV ČR, Opava 1990, s. 16.

⁵⁴ Úřad UNRRA měl v Československu pět oddělení - presidium, koordinace, objednávky, distribuce a později tzv. NON-UNRRA, které zajišťovalo organizaci dopravy. SÚA, fond UNRRA, ka 20. Správa Československého úřadu UNRRA

alokaci utržených peněz. Ty byly často upotřebeny právě k potřebě repatriace. Vzhledem k dohodě UNRRA mohl totiž stát bezplatně dodané zboží prodávat za domácí měnu a utržené peníze použít především na sociální obnovu.

První zásilky UNRRA přicházely na osvobozené území Slovenska ještě před ukončením války.⁵⁵ Do Prahy přišla první zásilka dne 30. 5. 1945. Doprava byla složitá vzhledem k nedostatku prostředků a nebezpečí přepadení vlaků, proto byly soupravy doprovázeny vojenskými oddíly. Stejně tak musela být kontrolována vykládka zboží, při prvních improvizovaných transportech byla ukradena část zboží dělníky a vojáky Rudé armády pomáhajícími při jejich vykládání.⁵⁶

Zásilky obsahovaly především potraviny, které tvořily 47 % celkového množství dodávek a jednalo se např. o konzervy, luštěniny, tuky, sojové boby apod. Dále byly dováženy textilie, obuv, zdravotnické zařízení, zemědělské a průmyslové stroje a dopravní prostředky. Některé výrobky byly dodávány po součástkách a smontovány byly až na území Československa. Ohledně manipulace a používání jednotlivých druhů zboží byly vydávány v češtině manuály, např. byla vydána technická příručka o vozidlech Ford z dodávky UNRRA.

Největší množství nákladu bylo převezeno z černomořského přístavu Konstace v Rumunsku, případně posloužil sovětský přístav v Oděse a přístav v Bulharské Varně.⁵⁷ Od října roku 1945 byly dodávány některé zásilky přes přístavy v Hamburku a v Brémách a od roku 1946 byly využívány i přístavy Rotterdam, Amsterdam, Benátky, Terst ad.⁵⁸ Menší část zboží byla vypravena letecky.⁵⁹ Důležitou součástí poválečné obnovy byly dodávky nákladních automobilů UNRRA. Ty se pro Československo soustřeďovaly ve francouzském přístavu Le Havre a odtud byly v autokolonách převáženy do Plzně, kde v říjnu 1945 vzniklo sběrné středisko pro automobily UNRRA.⁶⁰

Důležitou složkou působení UNRRA v Československu bylo vyslání tzv. mise UNRRA. Ta byla nezávislým orgánem při ústředí a tvořilo ji několik zahraničních

⁵⁵ Do Trebišova došla z Konstace první zásilka 1 350 tun zboží ve 44 vozech již 2. 5. 1945, byla rozdělena oblastem východního Slovenska, Oravy ad. Tamtéž, s. 21.

⁵⁶ Tamtéž, s. 23.

⁵⁷ Za rok 1945 bylo z Konstace přes částečný odpor rumunských dopravních orgánů vypraveno 347 transportů, tedy celkem 12 228 vagonů o celkové hmotnosti 167 812, 4 tun zboží, z Oděsy a Varny bylo vypraveno 306 vagonů. Na začátku roku 1946 čekalo v Konstanci 60 000 tun nevyloženého zboží.

⁵⁸ Do konce roku 1945 bylo z německých přístavů 262 vlakových souprav po 50 vagoních a do roku 1947 přivezlo dodávky UNRRA po Labi 320 člunů. Dodávky z holandských přístavů byly překládány v Aschaffenburgu a odtud po železnici poslány do Československa, celkem šlo o 78 000 tun zboží.

⁵⁹ Celkem bylo přepraveno 83 tun zboží 80 leteckými zásilkami.

⁶⁰ „Touto cestou bylo do Československa dopraveno 3 180 kanadských vozidel z Belgie, 2 680 vozidel z Velké Británie, jakož i 4 000 vozidel a 5 800 vleků z Francie.“ Tamtéž, s. 23.

úředníků, jejichž vedoucím byl Petr Ivanovič Alexejev, další členové byli např. z Francie, Kanady, USA a Anglie. Mise měla dle úmluv ze dne 26. 2. 1945 zvláštní právní postavení.⁶¹ Jejím posláním bylo především nezávisle kontrolovat činnost Úřadu UNRRA a podávat hlášení o činnosti a využití prostředků. Míra aktivity závisela na členech mise, např. její vedoucí spolupracoval jak s vládními činiteli a úředníky, tak se zahraničím, čímž přispěl k dobré spolupráci jednotlivých složek.

Za dobu svého působení, tj. v letech 1945 - 1947 dodala UNRRA do Československa zboží v hodnotě 261 337 400 dolarů o hmotnosti celkem 1 619 627 tun. Hlavní kategorie dodávek byly zastoupeny takto:⁶²

Kategorie	Hodnota v dolarech	Váha v tunách
potravin	117 916 400	767 211
oblečení	26 43 800	44 048
medikamenty	13 243 500	11 901
zemědělská obnova	31 794 200	410 593
průmyslová obnova	71 539 500	385 874

2.4 Průběh repatriace

Repatriace měla v zónách řídicích se směrnicemi dohodnutými mezi SHAEF a UNRRA pevně daný postup.⁶³ Ten měl umožnit zorganizovat návrat DPů, dále zprostředkovat kontakt mezi DPů a jejich domovem a rodinami a případně zajistit dočasné zaměstnání osobám, které o to požádaly, ještě před transportem do vlasti. Prvním předpokladem k repatriaci přemístěné osoby byla její registrace. Než se k ní člověk dostal, musel projít odvěšivovací komorou. S potvrzením o absolvování odvěšivení se osoba dostavila k registraci, kde jí byly vystaveny celkem tři identifikační karty.

První byla **D. P. Index Card**, neboli registrační průkaz, která byl jakýmsi provizorním občanským průkazem repatrianta. Repatriant ji měl nosit stále u sebe, neboť byla jeho pojítkem s ostatními registračními záznamy. Zde bylo uvedeno repatriantovo registrační číslo, jméno, datum a místo narození, povolání, místo určení a podpis. Druhá karta **Assembly Center Registration Record**, neboli registrační lístek shromažďovacího střediska, zůstávala v rejstřících střediska ke statistickým a účetním účelům. Třetí byla

⁶¹ Veškeré jmění, majetek, příjmy, smluvní úkony atd. byly zproštěny veškerých daní, cel a poplatků, daně byly placeny pouze za zaměstnance československého občanství. Tamtéž, s. 13.

⁶² SÚA, fond UNRRA, ka 63, UNRRA Bureau of Supply, Final Operational Report.

⁶³ SÚA, fond MPSP-R, ka 271 Směrnice UNRRA pro registraci přemístěné osoby.

D. P. Registration Record, neboli registrační karta, která byla vyhotovena při osobním pohovoru s repatriantem. Byl to spíše zápisný arch s mnoha rubrikami podrobně informujících o repatriantovi. Ten zde vedle registračního čísla uváděl jméno, pohlaví, stav, státní občanství osobou udané, den a přesné místo narození, nepovinně náboženské vyznání, počet doprovázejících členů rodiny, počet existenčně závislých osob na osobě registrované, jména rodičů, místo požadovaného určení, obvyklé zaměstnání osoby a druh podniku, ve kterém pracovala, znalost jazyků, peněžní hotovost a otázku, zda se osoba pokládá za válečného zajatce a konečně její podpis. Další rubriky dostal k vyplnění lékař a napsal záznam o způsobu odvšivení, o zdravotním stavu a očkování. Poslední rubriky o přijetí ve středisku a povolení k odchodu vyplňovala správa střediska. Originál této velké karty byl odeslán obci, ve které osoba uvedla svůj domov, kopie byla poslána národnímu repatriačnímu úřadu (v Čechách repatriačnímu odboru).⁶⁴

Tímto zajistila střediska nejen pečlivou lékařskou prohlídku, uvedenou v záznamech repatrianta, ale i kontrolu jeho identity v kontaktu s příslušnou obcí, která obdržela informaci o přítomnosti repatrianta v táboře, poté i jeho registrační kartu. Znamenalo to ovšem také, že se ve sporných případech při čekání na povolení k repatriaci povolovací doba k transportu mnohdy protáhla. Ne vždy se však na odpověď čekalo, mnohé nejasné případy repatriantů se řešily ještě na území Československa.

Repatriant ve shromažďovacích střediscích obdržel stravu, finanční výpomoc a v případě potřeby ošacení. Tyto pomocné služby konali často dobrovolníci u místních charitativních organizací, se kterými orgány spolupracovaly. Ošetřovatelství zajišťoval nejčastěji Červený kříž.

Poté repatriant čekal, až bude zařazen do transportu. Ten se sestavoval především podle národností a závisel často na aktivitě příslušného styčného důstojníka v dané oblasti. Protože situace po válce nebyla pro převoz příznivá, hlavně z důvodů nedostatku prostředků, pohonných látek, kompetentních pracovníků, ale i nedostatku organizačních informací apod. Při vzájemné dohodě se někdy podařilo využít transportní prostředek, tj. vlak, autobusy či konvoj automobilů, v obou směrech jejich cesty. U velkých např. vlakových transportů byl vždy přítomen styčný důstojník, vojáci, lékař, tlumočník, zdravotní sestry a sociální pracovník. Povolení k transportu bylo zaznamenáno do registrační karty repatrianta a jemu samotnému dána dva dny před odjezdem informace o

⁶⁴ Viz příloha č. 4. Osobní a lékařský list repatrianta.

odjezdu. Zavazadla repatriantů směla mít max. 30 kg.⁶⁵ Po celou dobu měl repatriant ve shromažďovacích střediscích nárok po předložení registrační karty na bezplatné ubytování a stravu.⁶⁶ Tento nárok ztrácel pokud se usadil v obci svého domova a začal pracovat. Při nástupu do zaměstnání ztráceli repatrianti nárok na bezplatné ubytování v záchytných stanicích i mimo svůj domov.⁶⁷

Některé tzv. prominentní osoby měly přednostní právo na repatriaci. Jednalo se zejména o politické, kulturní či jinak národně významné osobnosti. Dále měly přednostní právo lidé z koncentračních táborů internovaní z důvodu politické, rasové a národnostní perzekuce, poté osoby, nacházející se v pracovních táborech z trestu, osoby mobilizované na nucené práce a osoby potřebné v ČSR, tj, specialisté.⁶⁸

Ve vlasti pak měl postup pevně dané předpisy.⁶⁹ Repatriant nejprve musel projít záchytnou stanicí a evidencí. Zde také obdržel potravinové lístky, případně další doklady. Pokud to repatriantův zdravotní stav vyžadoval, byl odeslán do nemocnice. V ubytovně směla osoba setrvat maximálně po dobu sedmi dní, mezitím již měla být zařizována další doprava, případně žádost o přidělení bytu a pracovního místa.

2.4.1 Transporty odboru repatriace

Repatriační odbor se staral o repatrianty přivezené spojeneckými vojsky, případně Rudou armádou či jinými orgány. Tato spolupráce fungovala především při transportech ze zón americké, britské a francouzské okupační správy, které vzájemně spolupracovaly. Některé transporty však vysílal přímo odbor repatriace. Jednalo se často o destinace, ve kterých se nacházel menší počet československých státních příslušníků, tedy nebyl vypraven velký transport. Většinou šlo o tábory umístěné v sovětské okupační zóně. Repatriační úřad se o nich dozvídal buď ze zpráv styčných důstojníků, nebo z korespondence samotných repatriantů čekajících na zajištění cesty domů, či z výpovědí již navrátilších se repatriantů.

Pokud byl vypraven za spolupráce s Československými státními železnicemi vlak, byli zde přítomni vedle vedoucího mise i lékaři a ošetřovatelky většinou z řad

⁶⁵ In: Vaculík, Jaroslav: c. d., s. 18.

⁶⁶ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Dodatek ke směrnici

⁶⁷ In: Služba repatriantům 23. 6. 1945, čl. Prvá pomocná péče.

⁶⁸ In: Vaculík, Jaroslav: c. d., s. 25. a SÚA, fond MPSP-R, ka 886. Z umělců byl hledán především neznámý Josef Čapek, dále byly americkým jednotkám zaslány jmenné seznamy osob, jejichž repatriace z určitého tábora má být přednostní (specialisté, politici apod.).

⁶⁹ Viz příloha č. 3. Plakát "Repatriante".

Československého červeného kříže nebo Charity.⁷⁰ Cílem transportu byla nejčastěji Praha jako centrum repatriační akce. Ve stanicích byly pro repatrianty připraveny bezplatné vývařovny, v Praze byli na Wilsonově, Masarykově, Smíchovském nádraží. Dále byli repatrianti umístěni v záchytných stanicích a podle potřeby zajištění a odesílání dále. Mezinárodní vlakové soupravy byly pronajímány za poplatek, podobně jako soupravy Československých státních drah. Ty dočasně poskytly repatriačnímu odboru tzv. pardubickou soupravu k jeho repatriačním účelům.⁷¹

Repatriační odbor vlastnil také vlastní autoparky s osobními i nákladními automobily a autobusy. Jeden z autoparků byl pod správou repatriačního odboru v Hyberské ulici v Praze, která především zajišťovala přepravu z koncentračních táborů, druhý autopark vlastnila úřadovna Fénix, již byla přenechána agenda a transport nuceně nasazených dělníků. Ohledně prvních transportů se nevedla systematická hlášení, což se postupně měnilo a zprávy o transportech dostávaly přesnou formu.⁷²

Také transport tvořený kolonou automobilů a autobusů byl doprovázen zodpovědnou osobou či vedoucím mise.⁷³ Dále se jí zúčastňovali šoféři z řad zaměstnanců i dobrovolníků a podle potřeby i další personál, jako lékař apod. Transportu byl předán plán akce s údaji, kam se má jet, kolik českých příslušníků se očekává a jak se o nich odbor dozvěděl. Vedoucí transportu dále obdržel úřední vysvědčení v českém, anglickém a ruském jazyce.⁷⁴ Po návratu podala výprava o cestě zprávu, která obsahovala informace o jejím průběhu. Tato zpráva se společně s účty k proplacení k evidenčním a zúčtovacím účelům v úřadovně. Propláceno bylo všem účastníkům nocležné, stravné, případně další výdaje jako pohonné látky, materiál na opravu apod. Stravné dle předpisů činilo 100 Kčs, nocležné 40 Kčs, cena výpravy závisela na délce mise a počtu účastníků a repatriantů.⁷⁵

⁷⁰ Viz přílohy č. 5 a 6. Účast Charity na vlakových transportech.

⁷¹ SÚA, fond MPSP, ka 271, Zpráva NÚKÚ o činnosti repatriačního odboru ze dne 11. 12. 1946.

⁷² Díky těmto záznamům si můžeme utvořit představu o způsobu vedení a zajištění transportů. Úřadovna v Hyberské ulici zaznamenávala spíše účetní údaje, podrobněji transporty ze vzdálenějších destinací. Úřadovna Fénix začala zaznamenávat od 31. 5. 1945 transporty vyslané pro nuceně nasazené dělníky, celkem jich takto systematicky zaznamenala 104, nejprve se jednalo o improvizovaný zápis, poté byl zaveden formulář s přesně danou strukturou a přiloženým účetním archem.

SÚA, fond MPSP-R, ka 833, ka 834, ka 835.

⁷³ Zodpovědná osoba se většinou s osobou vedoucího transportu shodovala, mohlo však jít o dvě různé osoby, které si rozdělily kompetence, případně zodpovědná osoba transport naplánovala a zajišťovala, avšak přímo na cestě ho nedoprovázela. Mezi zkušené vedoucí transportů pro nuceně nasazené dělníky byli např. Jan Brábník, Arnošt Krumphansl, Karel Derner ad.

⁷⁴ Viz přílohy č. 7, 8, 9. Potvrzení v českém, anglickém a ruském jazyce.

⁷⁵ Např. při misi do Lüneurgu, trvající 7 dní a převážející 321 repatriantů patnácti vozidly, byla na jednoho placeného účastníka vyplacena částka 1180 Kčs, celkem výprava vyšla na 31 080 Kčs. Běžné však byly menší a kratší transporty, kde se výdaje pohybovaly okolo 2000 Kčs. Tamtéž.

Při vícedenních misích bylo třeba někde přenocovat. K tomu sloužily pohraniční záchytné stanice, případně další ubytovací prostory na cestě. Během cesty se vyskytlo mnoho problémů. Jednalo se především o nedostatek paliva, zásobování a špatný stav transportních prostředků a dopravních komunikací. Často tak docházelo k poruchám, zapříčiněných vedle nedostatečného stavu vozidel i jejich přetížením, a byly proto nutné opravy vozidel během cesty.⁷⁶ Někdy se vyskytl také problém v komunikaci ohledně povolení k odvozu repatriantů⁷⁷ či protesty kvůli národnosti repatriantů, připravených k odjezdu.

Součástí plánovaných transportů byly i návrhy na vylepšení. Ty se nejprve v záznamech objevovaly spontánně, později byly do rubriky “Zkušenosti“ zaznamenávány poznatky vedoucích transportů ohledně účinnějších opatření pro transporty příští. Navrhovala se například podobná technická zdatnost vozidel celé kolony, aby se tato mohla držet pohromadě, či přítomnost motocyklu, jako vhodného spojovacího dopravního prostředku.⁷⁸

2.5 Statistika repatriace v Československu

Statistické oddělení vedlo záznamy a statistiky činnosti jednotlivých referátů repatričního odboru. Jeho úkolem bylo předávat tyto informace všem oddělením i MOPSP a údaje tematicky rozdělovat a zpracovávat.

Odbor repatriace za rok 1945⁷⁹ registroval 119 380 repatriantů z čehož bylo 78 355 vězňů, 39 676 dělníků, 1 319 reemigrantů a mimoto bylo hlášeno 3 329 repatriovaných dětí. Během tohoto roku bylo vypraveno celkem 623 železničních výprav, 1 177 jízď vlastními automobily a 164 pomocných autovýprav. Dopravní referát podal prostřednictvím rozhlasu celkem 1 294 rozhlasových zpráv. Počet informací podaných informačním referátem denně postupem času klesla. Zatímco v prvním měsíci po válce

⁷⁶ Transporty se poruchami často velmi zdržely, protože bylo nutno závadu opravit. Kvůli závadě se stala i vážná nehoda při transportu do Lipska, kdy autobusu přestaly při jízdě ze svahu fungovat brzdy, praskla pneumatika kola a autobus se převrhl, na 20 repatriantů bylo převezeno do nemocnice. Transport č. 16. Tamtéž.

⁷⁷ Při cestě do Oelsu 12. 6. 1945 (transport č. 3) narazil vedoucí Karel Derner na odpor vedení tábora, které nedovolilo bez povolení „pro jeho osobu jedině kompetentního velitele I. ukrajinské armády generála *Famina*“ odvoz repatriantů. Česká úřední potvrzení neměla žádnou váhu. Vedoucí uspořádal novo misi (v evidenci č. 14) do Drážďan pro příslušné povolení. Již 22. 6. byl vypraven další transport (č. 9), kdy se již podařilo „umožnit 220 Čechům a kvalitním řemeslníkům návrat do vlasti.“ Rychlé vyřízení celé záležitosti bylo nutné i vzhledem k rozšiřujícím se epidemiím tyfu ve shromažďovacím táboře v Oelsu. Tamtéž.

⁷⁸ Motocykl měl usnadnit např. shánění povolení od příslušného ruského vyslanectví či komunikaci mezi jednotlivými složkami transportu. Tyto návrhy in: transporty č. 7 a č. 18. Tamtéž.

⁷⁹ Viz příloha č. 10, 11. Statistické tabulky, SÚA, fond MPSP-R, ka 247, Statistický přehled činnosti ke dni 31. 12. 1945.

bylo denně podáno asi 2 500 zpráv, v srpnu to bylo již jen 800 a v prosinci v průměru 100 zpráv denně. V témže roce bylo provedeno 116 680 lékařských prohlídek a na ozdravnou péči posláno 10 548 repatriantů. Do tisku a rozhlasu bylo odesláno zdravotním referátem přes 7 000 zpráv. Podpory byly vypláceny především Čechoslovákům, dále ale i cizím státním příslušníkům, kteří československými záchytnými stanicemi procházeli. Provoz úřadovny Fénix vyšel téměř na 14 mil. Kčs.⁸⁰ Dle statistiky bylo odborem vydáno celkem 6 450 687 porcí jídel, ubytování bylo poskytnuto 252 087 Čechům.⁸¹ Z prostředků repatričního odboru bylo vydáno ošacení 12 700 mužům, 5 200 ženám a 1 113 dětem. Mimo oblečení byly vydávány např. příkrývky, látky, ložní prádlo, nádobí, záclony, nábytek a další předměty k využití v domácnosti. Dle statistik záchytných stanic vyplývá, že jimi prošlo mnohem větší množství osob, než bylo zachyceno v seznamech.

Za rok 1946 byla nejprve společně zaznamenávána repatriace a reemigrace. Reemigrace postupně představovala převážnou většinu transportů, v říjnu 1946 se její agenda oddělila. V tomto roce vypravil odbor 1 252 vlakových a 2 217 automobilových transportů, jednalo se však převážně o transporty reemigrační, převedené do agendy nově vzniklého reemigračního odboru. Rozhlasových a tiskových zpráv bylo podáno dopravním referátem již jen 287. Zatímco v roce 1946 byl na podporu repatriantů v rámci rozpočtu MOPSP plánován výdaj na ubytování 1 170 000 Kčs na stravování 12 000 000 Kčs a na lékařskou pomoc 26 000 000 Kčs, v následujícím roce již byl u všech položek předpokládán výdaj poloviční, v dalších letech se dále snižoval.⁸²

Ke konci roku 1946 bylo registrováno 471 276 repatriantů. Dle evidenčních statistik byly podpory vyplaceny 126 821 osobám, strava poskytnuta 1 834 163 osobám a ubytování 231 062 osobám. Lékařská prohlídka byla provedena u 150 290 osob a v léčebných ústavech umístěno 17 772 repatriantů. Pro vyřízení téměř 14 000 pátracích dotazů bylo uveřejněno pátracím oddělením 770 rozhlasových zpráv, dalších 19 000 žádostí čekalo teprve na vyřízení.⁸³

Dle závěrečných statistik odboru bylo vydáno na repatriaci 229 mil. Kčs a 23 mil. Kčs z prostředků UNRRA, celkem bylo repatriováno a péče poskytnuta 692 tisícům

⁸⁰ Tamtéž, ka 240, Zpráva o ukončení činnosti úřadovny Fénix.

⁸¹ Slovinci byli počítáni zvlášť, zřejmě z důvodů jejich následného odeslání do bratislavské repatriční úřadovny.

⁸² SÚA, fond MPSP-R, ka 256, R 2112, Plánovaný rozpočet repatriční akce na rok 1946 - 1950.

⁸³ Viz příloha č. 12. Statistické tabulky, SÚA, fond MPSP-R, ka 247, Statistický přehled činnosti ke dni 31. 12. 1946.

československým státním příslušníkům⁸⁴ a dalších asi 1, 173 mil. cizích státních příslušníků prošlo při repatriaci územím Československa.⁸⁵

2.5.1 Soupis repatriantů

V poválečných měsících se přes všechnu snahu spojeneckých vojsk nepodařilo podchytit veškerou evidenci repatriantů. Také národní úřady měly způsob registrace zpočátku improvizovaný, později teprve získával jednotnou formu. Vzhledem k tomu, že repatrianti mohli nárokovat některé výhody, přistupovalo se k jejich následné evidenci. Ta měla sloužit i jako kontrola již registrovaných repatriantů, neboť jich mnoho získalo statut repatrianta v poválečné zmátečné době neoprávněně.

V Československu byla povinnost vyplnění evidenčního lístku vyhlášena na podzim r. 1945, kdy již velká část repatriantů byla ve vlasti a další se již pečlivě úřadem evidovali. Stanovené datum uzavírky bylo 1. 10. 1945 a provádět evidenci měly Národní výbory. Předpisy pro evidenci znovu zpřesňovaly pojem repatrianta, jako osoby přemístěné v důsledku okupace a Čechy a Slováky stěhující se z ciziny.⁸⁶ Vyňati z tohoto soupisu byli Němci a Maďaři, na něž se vztahoval dekret prezidenta Beneše č. 33.⁸⁷ Termín však mnoho okresních úřadů nebylo vzhledem k rozsáhlosti agendy schopno dodržet a lhůty byly prodlužovány až do konce roku. Přesto se k evidenci velká část repatriantů vůbec nedostavila, registrováno bylo 194 178 repatriantů a byly stanovovány nové termíny k 31. 12. 1945, některé obce si z důvodu množství agendy vyžádaly prodloužení až k 31. 8. 1946.⁸⁸

V rámci statistického oddělení se byla v tisku Služba repatriantům prováděna i anketa, ve které měli repatrianti či rodinní příslušníci odpovědět na následující otázky: „1. *Jste šťastni, že jste opět doma?* 2. *měli jste obavy a starost o své rodiny?* 3. *Sledujete dotazy po nezvěstných v tomto listě a upozorňujete hledající na stopy?* 4. *Nezapomínáte na své bývalé soudruhy v utrpení?*“ Dále všem, kdo se již dopátrali svého nezvěstného, byla pokládána tato otázka: „*Oznámili jste již šťastný výsledek svého dotazu v tomto listě repatriančnímu odboru pro účely statistické a evidenční na adresu: Repatriant, Praha,*

⁸⁴ Dle záznamů a statistik SHAEF bylo ze západních zón Německa repatriováno 136 000 československých repatriantů, další 3 000 si repatriaci nepřáli. In: SÚA, fond MPSP-R, ka 874. Týdenní zprávy SHAEF.

⁸⁵ SÚA, fond MPSP-R, inventář.

⁸⁶ Viz příloha č. 13. Vyhláška MOPSP-R o povinné evidenci.

⁸⁷ Tamtéž, Vyhláška a pokyny povinné evidence všech repatriantů. Jedná se o dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské, in: Kaplan, Karel ed.: Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945, c. d., s. 345.

⁸⁸ Tamtéž, ka 254, Žádosti Národních výborů o prodloužení lhůty ke zpracování evidenčních lístků.

Hybernská?“⁸⁹ Cílem ankety zřejmě bylo zapojit veřejnost do pátrání i v pozdější poválečné době a repatriční odbor tímto také apeloval na nutnost spolupráce i po nalezení hledaného, oznámení této skutečnosti pátracímu oddělení a dalšímu sledování seznamů z důvodu možné identifikace jiné nezvěstné osoby.

⁸⁹ Anketa se objevovala v listě Služba repatriantům během léta 1945.

3 Organizační struktura repatriace

Poválečná repatriace se brzy ukázala jako velmi rozsáhlý problém, při němž se měnilo mnoho z připravených plánů a bylo nutné se situaci přizpůsobit. Na repatriaci v poválečném Československu se podílelo mnoho institucí a složek obyvatelstva. Jejich snahou bylo zajistit nejen fungování oficiální, vládními orgány zajišťované repatriace, ale i péči o potřebné, kteří se navrátili sami, avšak po návratu potřebovali obdobnou péči jako ostatní repatrianti.

Vedle vládního orgánu, tedy vzniklého repatriačního odboru, se na organizaci repatriace podílela velkou měrou veřejnost a další společnosti a organizace. Díky jejich činnosti byla vytvořena rozsáhlá síť stanic a ubytoven pro repatrianty, případně objekty pro následnou péči o repatrianty, jakými byly ozdravovny, sanatoria apod. Jejich vznik a doba existence záviseli na aktuální situaci vyvolané množstvím a potřebami repatriantů.

3.1 Odbor repatriace při MOPSP

Odbor repatriace při ministerstvu ochrany práce a sociální péče (MOPSP), jak již název napovídá, byl zřízen za účelem zvládnutí repatriačního problému. Jeho úkolem bylo koordinovat vládní rozhodnutí, dohody se spojeneckými silami, činnost organizací, finanční stránku a v neposlední řadě vyvíjet vlastní iniciativu ke zdárnému dokončení tzv. repatriační akce. Jejím úkolem bylo v daných podmínkách co nejrychleji a nejefektivněji dopravit a zabezpečit osoby za války přemístěné do jejich domovů.

3.1.1 Vývoj repatriačního odboru

Pro pochopení funkční základny odboru repatriace je nutné znát některá fakta z jeho historie. Ačkoliv odbor vznikl až 11. 5. 1945, stavěl na činnosti a organizaci některých předchozích institucí, které do něj byly vytvořením odboru včleněny.

Po mnichovské dohodě 30. 9. 1945 se jedním z velkých problémů okleštěné republiky stala masová migrace obyvatelstva z pohraničí, stále doprovázená vlnou exulantů. Mnozí lidé se pod hrozbou nacistického Německa snažili dostat dále do zahraničí. Dne 11. 11. 1938 byl vládním nařízením zřízen **Ústav pro péči o uprchlíky** při ministerstvu sociální péče v Praze jako samostatná právnická osoba a zároveň oddělení MSP. Ústav měl čtyři odbory - sociálně-zdravotní, usídlovací, vystěhovalecký a finanční a jeho nařízení schválená ministrem byla pro správní úřady závazná. Vedle ústavu se utvořil i Výbor pro pomoc uprchlíkům jako volné sdružení korporací, které dle svého zaměření

pomáhaly Ústavu se zvládnutím uprchlického problému.⁹⁰ Výbor především zajistil z veřejných sbírek několikamilionový fond, který pomáhal péči o uprchlíky zajišťovat. Taktéž spolupracovaly okresní výbory a židovská náboženská obec. Na pomoc byl 27. 1. 1939 poskytnut peněžní dar 4 milionů liber od anglické vlády, tzv. Stopfordova akce.⁹¹

Ačkoli se ukončení činnosti Ústavu očekávalo do konce roku 1939, uprchlický problém neustával. Okupanti podřídili činnost svému zájmu a přejmenovali dosavadní Ústav pro uprchlíky na **Ústav o péči pro přestěhovalce** při MSP a zdravotní správě, po reorganizaci protektorátní správy byl Ústav včleněn pod ministerstvo vnitra. Činnost Úřadu nechvalně proslula přesídlovacími akcemi, které do budoucna měly organizovat vysídlování národů. Organizační síť byla vyvíjena pod záminkou budování vojenských cvičišť a byli vystěhováváni místní obyvatelé.

V Praze začal již během revolučních dní v květnu 1945 spolupracovat Ústav pro přestěhovalce s novým MOPSP.⁹² Agenda byla velmi rozsáhlá, proto byl při MOPSP zřízen dne 11. 5. 1945 nový **XIII. odbor repatriační**, v čele s předsedou Janem Bečkem. Jeho jádrem se stal právě Ústav pro přestěhovalce,⁹³ jeho dosavadní ředitel Jan Zavřel byl jmenován předsedou odboru.

Repatriační odbor se během roku 1945 zkonsolidoval, na konci téhož roku provedl administrativní reorganizaci. Stále však vyřizoval jak záležitosti repatriační, tak reemigrační a likvidaci Ústavu pro přestěhovalce.⁹⁴ Až ke dni 15. 10. 1946 byl vytvořen nový **XII. odbor reemigrační**. Dne 1. 3. 1947 provedlo MPSP reorganizaci, v rámci které byl repatriační odbor zrušen a označen jako "repatriační odbor v likvidaci", ke 31. 7. 1947 pak měla být ukončena veškerá hromadná repatriace a vyplácení výpomocí. Některé závazky převzal odbor reemigrační, prostředky byly také rozděleny Svazu osvobozených politických vězňů, Svazu národní revoluce a Radě židovských náboženských obcí.

⁹⁰ Československý červený kříž organizoval péči o nemocné a zdravotní službu, Ústředí péče o mládež pečovalo o těhotné ženy, Československá obec sokolská pořádala sbírky, Národní rada poskytovala půjčky na oddlužení a obnovu rodin ad.

⁹¹ Protože částka nebyla do zřízení Protektorátu zdaleka vyčerpána, byla tajně převedena do Refugee Trust fondu u exilové vlády v Londýně.

⁹² Viz. ústavní dekret prezidenta republiky č. 1/1945 Sb.

⁹³ Ústav, ač většina činnosti splynula s repatriačním odborem, ještě vyřizoval některou vlastní agendu, především vydržování svých budov, náhradu válečných škod a poskytování rekonstrukčního úvěru přestěhovalcům apod., tyto závazky postupně přebralo MSP a 1. 9. 1949 byl Ústav s konečnou platností vládním nařízením zrušen.

⁹⁴ SÚA, fond MPSP-R, ka 240, R 1315 Zpráva o činnosti Ústavu pro přestěhovalce v rámci MOPSP-R.

3.1.2 Organizace odboru

Repatriční odbor vedl Ján Bečko, bývalý ministr sociální péče exilové vlády v Londýně. Předsedou byl bývalý ředitel Ústavu Jan Zavřel. Odbor měl 10 oddělení:

Oddělení	Činnost oddělení
Sekretariát	obstarávající agendu, organizační, statistickou a zpravodajskou činnost
Zahraniční odd.	organizace příchodu repatriantů, styk s ministerstvem zahraničí, uzavírání smluv se zahraničím
Právní odd.	právní poradenství, vyhotovování právních dokumentů
Pátrací odd.	pátrání po lidech, informování veřejnosti, dětský referát specializovaný na pátrání po dětech zavlčených z Lidic a Ležáků
Legislativní odd.	pracovalo na normách týkajících se repatriantů
Zdravotní oddělení	lékařský dohled v záchytných stanicích, lékařské vyšetření, zprostředkování pobytu v nemocnici, či ozdravovně
Usídlovací oddělení	usídlení repatriantů v pohraničí, spolupráce s Osídlovacími úřady, péče o tzv. vnitřní přestěhovalce,
Technickohospodářské oddělení	ubytování, stravování, ošacování repatriantů, provoz v táborech, dopravu z ciziny
Finanční oddělení	finanční záležitosti celého odboru repatriace

Pro přímý kontakt se zahraničím byla postupně budována síť styčných důstojníků a volněji se pohybující osoby v rámci zahraničních misí. V Německu byli styční úředníci postupně umístěni do všech čtyř okupovaných zón. V americké zóně působili ve Frankfurtu nad Mohanem, Stuttgartu, Řezně, Mnichově a Heidelbergu. V briské zóně byla sídlem města Hamburg, Arolsen, Lüneburg, Iserlohn, Göttingen a Bad Oeynhausenu. Styčný důstojník francouzské zóny sídlil v Baden-Badenu. Sovětské velení povolilo po delší době styčného důstojníka v Drážďanech.⁹⁵ Mimoto působili v Německu i úředníci pátracího oddělení a kapitán při hlavním štábu UNRRA ve Wiesbadenu.⁹⁶

3.1.3 Úřadovny a další prostory odboru

Odbor repatriace měl úřadovny po celém území československé republiky.⁹⁷ Byly většinou zřízeny v rámci záchytných stanic a spolupracovaly s místními okresními výbory

⁹⁵ SÚA, fond MPSP-R, ka 192 Dopis MZV pro MOPSP z února 1946.

⁹⁶ Tamtéž.

⁹⁷ Postupně spravoval repatriční odbor úřadovny v Benešově, Brně, Břeclavi, Českých Budějovicích, České lípě, Františkových lázních, Chomutově, Jihlavě, Karlových Varech, Kladně, Lysé nad Labem, Náchodě, Olomouci, Moravské Ostravě, Pardubicích, Plzni, Podmoklech, Přerově, Prešově, Teplicích Šanově a Ústí nad Labem, později i v Bratislavě. In: SÚA, fond MPSP-R, inventář - oblastní úřadovny.

a případně se spojeneckými silami na daném místě. Řídily se směrnicemi repatriačního odboru a svou evidenci posílaly do ústředí v Praze. Pro vnitřní přestěhovalce byly budovány po dohodě s vládou úřady v obvodu vojenských cvičišť, kam se měli přesídlenci hlásit.⁹⁸ Mezi záchytnými stanicemi a Prahou postupně fungovala pravidelná hromadná doprava.⁹⁹

Praha byla sídlem vládních institucí, tedy i repatriačního odboru při MOPSP. Nejprve sídlil odbor ve Vladislavově ulici č. 15 v budově První české vzájemné pojišťovny. Postupně však začaly být využívány další budovy a to v Hyberské ulici č. 2, v paláci Fénix na Václavském náměstí č. 56, budova Karolina na Ovocném trhu č. 5 a některé kanceláře přechodně sídlily v budově YMCA v Žitné ulici, taktéž národní správa majetkových podstat¹⁰⁰ a sklady byly rozdělena do více budov.

Ve Vladislavově ulici č. 15 nadále přetrvalo právní oddělení a redakce časopisu repatriačního odboru Služba repatriantům. Sem byla také podávána hlášení jednotlivých dobrovolných organizací o činnosti a kapacitách stanic.

Do Hyberské ulice se přestěhovala většina referátů úřadu, která komunikovala s veřejností. Jednalo se především o oddělení pátrací a komunikační. K nim se dostavovala veřejnost se svými dotazy a skrze ně vyplňovala dotazníky nutné při pátrání po nezvěstných osobách a při odvysílání zprávy v Rozhlasu. Dále zde bylo oddělení registrační, evidenční a podpor kam se měli obracet sami repatrianti s žádostmi o přiděl a uznání statutu repatrianta. Část agendy v tomto případě převzaly záchytné stanice, které taktéž vedly registraci a repatriačnímu úřadu ji odevzdávaly hromadně. V Hyberské ulici měl odbor také svůj autopark. Také do úřadovny, která fungovala v prvních poválečných měsících od 7 do 21 hod., měli lidé odevzdávat dary peněžní, šatstva apod.

Do Karolina na Ovocném trhu umístil v srpnu 1945 repatriační odbor oddělení spravující majetek z táborů, především z Terezína a evidenční archiv, celkem 20 zaměstnanců. Místnosti mu byly uvolněny nakladatelským družstvem Obnova, které se po dohodě s oborem přesunulo do prostor v záchytné stanici v budově YWCA.¹⁰¹ Zde mělo

⁹⁸ In: Služba repatriantům SR2 140 č.17, úřady byly zřízeny vedle stávajících úřadoven na Benešovsku, Vyškovsku, Milovicku a v Brdech.

⁹⁹ Např. mezi Plzní a Prahou jezdil denně autobus, týdenní doprava spojovala Prahu s Teplicemi-Šanovem a s Prešovem, in: O novou sociální politiku, s. 22.

¹⁰⁰ Jednalo se o prostory na Petřském náměstí 1, Praha II. - vystěhovalecký fond Židovské rady starších, v Belcrediho ulici 1013, Praha-Dejvice - správa zabaveného majetku a v Kolkovně 7, Praha I - zajišťování a převody zabaveného majetku, zajištění majetku z Terezína a dalších táborů se také nacházelo v Ovocném trhu.

¹⁰¹ SÚA, fond MPSP-R, ka 271. Korespondence repatriačního odboru s družstvem Obnova. Poté, co byla záchytná stanice YWCA v Žitné ulici zlikvidována, stěhovala se i tiskárna Obnova a vznikl problém

bezplatné propůjčení ve volné místnosti, kam mohlo umístit své tiskařské stroje. Obnova mimo jiné tiskla časopis Služba repatriantům.

V prostorách domu YWCA byla záchytná stanice řízená repatričním odborem. Tyto prostory využíval odbor i k přesunům oddělení, většinou na přechodnou dobu, přesunul sem již zmíněné tiskařské družstvo. Na podzim 1945 bylo obsazení budovy úřadem prostřednictvím tisku kritizováno mládeží, která se dožadovala prostor. Repatriční odbor jim přislíbil vrácení budovy poté, co se vyřeší repatriční problém.¹⁰² Po likvidaci v březnu 1946 záchytné stanice tedy fungoval dům dál jako sídlo YWCA.

Repatriční úřad měl pobočku v budově Fénix na Václavském náměstí, zde se nacházel referát repatriace dělníků. Budova byla převzata po úřadu Pověřence pro péči o tábory, tedy mimo jiné měla úřadovna dohled nad ubytováním nuceně nasazených dělníků a tedy i přehled o umístění jednotlivých dělnických táborů,¹⁰³ což bylo pro repatriční odbor velmi přínosné.¹⁰⁴ Úřadovna Fénixu především zaznamenávala agendu repatriace dělníků, kterou dále postupovala koncepčnímu zpracování odboru v Hyberské ulici. Rovněž měla za úkol likvidaci úřadu Pověřence pro péči o tábory.¹⁰⁵ Pracovalo zde 110 zaměstnanců, z toho 43 šofěři. Poměr úřadovny Fénixu a repatričního odboru byl později označen jako "pověřená organizace", spolupráce započala ke dni 25. 5. 1945.¹⁰⁶ Do Fénixu se soustřeďovaly dary pohonných hmot od veřejnosti.

Protože repatriční odbor soustřeďoval také velké množství materiálů z přídelů a darů, sloužily mu některé prostory jako skladiště. Veškeré zboží bylo roztříděno dle povahy a jakosti a v kartotékách denně zaznamenávány příjmy a výdaje. Sklad ve Vladislavově ulici byl umístěn v suterénu, stejně jako sklad v ulici Hyberské.¹⁰⁷ V Hyberské se taktéž na šicích strojích prováděly výspravy oblečení. Sklad v Havelské ulici využíval čtyři místnosti ve druhém patře bytového domu. Na Zlíchově se nacházel sklad nábytku, příborů apod. vesměs zabavených Němcům v pohraničí. Provizorně zde bylo z dřevěného domku

propacení výloh stavebních úprav (dřevěné stěny), které byly nutné k provozu nakladatelství. Ty nakonec byly hrazeny repatričním odborem, dřevěná stěna rozebrána a předána záchytné stanici v Ďáblicích.

¹⁰² In: Služba repatriantům 16. 10. 1945 a 27. 10. 1945 čl. O sídlo repatričního odboru.

¹⁰³ SÚA, fond MPSP-R ka 240, R 1317, úřad Pověřence byl zřízen v budově Národní odborové ústředny zaměstnanecké

¹⁰⁴ Informace o táborech v pohraničí měla župní správa německé pracovní fronty (DAF), kartotéky těchto táborů předala po válce odboru ÚRO v Liberci. Některé další tábory také v evidenci nebyly, např. tzv. tábory Hitlerjugend, nemůžeme tedy přístupný seznam táborů považovat za úplný.

¹⁰⁵ Budova byla zajištěna úředníky spolupracujícími s partyzány již při pražském povstání. Likvidace měla především zachovat a převést finance, majetek a agendu ústavu. Tamtéž.

¹⁰⁶ Při spolupráci na první výpravě Fénixu pro repatrianty do Heidelbergu a Mannheimu.

¹⁰⁷ Při kontrole skladu v Hyberské se našlo na velké nedostatky, co se týče péče o zboží, evidenci i bezpečnosti před odcizením, což bylo kritizováno vzhledem k tomu, že šlo o centrum veřejných sbírek.

na dvoře školy utvořeno skladiště pro potraviny, kde měly být soustřeďovány veškeré zásilky potravin dále přerozdělovány záchytným stanicím s ohledem na fakt, že dosud užívané sklady Charity se měly postupně likvidovat.

Během poválečných měsíců se ustálilo umístění oddělení následovně: Ve Vladislavově ulici sídlilo předsednictvo, sekretariát, právní, legislativní a zahraniční oddělení a vedení pomocných úřadů. V Hyberské ulici bylo technické oddělení zahrnujících skupinu pro registraci, ošacovací a zdravotní, hospodářsko zásobovací a usídlovací oddělení. V paláci Fénix na Václavském náměstí pracovala účtárna. Dohled nad přidělem potravin byl svěřen Charitě v jejím ústředí v Pětikostelní ulici na Malé straně.¹⁰⁸ Redakce odborového časopis Služba repatriantům sídlila nejprve ve Vladislavově ulici, poté v paláci YWCA.¹⁰⁹

Po odeznění hlavního náporu repatriační akce začal odbor řešit sjednocování poboček. Problém ovšem nastal v hodnocení kompetencí mezi repatriačním odborem a “pověřenou organizací“ označovanou prostě Fénix, především co se týče stránky finanční. V rámci kontrol se narazilo na některé nesrovnalosti, např. že v paláci Fénix byly vypláceny nadprůměrné platy a zaměstnanci dosud nepodléhali kontrolám ÚRO, jak se ústředí odboru domnívalo.¹¹⁰ Rozhořel se spor a vedoucí úřadovny ve Fénixu Jan Wünsch a Oldřich Kryštofek byli obviněni, že se na základě zmatků v kompetencích obohacovali na úkor repatriačního odboru.¹¹¹ Obě úřadovny navíc vlastnily vlastní autopark. Ke sloučení těchto dopravních oddělení se přistoupilo nejdříve.¹¹² Také někteří zaměstnanci z paláce Fénix byli převedeni do ústředí v Hyberské ulici. Dále se uvažovalo o úplném sloučení obou poboček a řešily se záležitosti majetkové a dopravní. Toto “sloučení“ bylo vyřešeno poradou ze dne 23. 1. 1946, která rozhodla o likvidaci úřadovny Fénix ke dni 31. 1. 1946.

Pronajaté však odboru zůstaly prozatím všechny budovy. Vzhledem k tomu, že již repatriační problém nebyl aktuální a k potřebě prostor se hlásily nové správní instituce, docházelo k častému přesouvání oddělení v rámci repatriačního odboru.¹¹³

¹⁰⁸ In: Služba repatriantům ze dne 15. 6. 1945, Pětikostelní ulice je dnešní Sněmovní ulice na Malé straně.

¹⁰⁹ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Upozornění čtenářům, aby dopisy posílaly na novou adresu.

¹¹⁰ Kontrola byla provedena 26. 9. 1945, při ní odbor zjistil i nadměrné množství zaměstnaných osob.

¹¹¹ Zda je obvinění oprávněné je sporné, protože vyšetřovací protokoly se ve výsledcích a prohlášeních mnohdy liší. Vzhledem k tomu, že se vše stalo v tzv. revolučních dnech a palác Fénix zároveň vykonal velký kus práce, bylo upuštěno od sankcí.

¹¹² Ještě koncem ledna 1946 byla značná část dopravních prostředků předána ministerstvu dopravy.

¹¹³ V únoru 1946 došlo k přesunu právního oddělení z Vladislavovy ulice do paláce Fénix a k přesídlení pátracího oddělení z Hyberské a evidenčního archivu z Ovocného trhu do Vladislavovy ulice, za účelem uvolnění budovy v Hyberské pro Úřad práce hlavního města Prahy.

K dalším přesunům a majetkovým vyrovnáním došlo při oddělení reemigrančního odboru od odboru repatriačního a při jeho likvidaci.

3.1.3.1 Středisko v Plzni

Zvláštní pozornost si zaslouží repatriační středisko v Plzni. Jako město osvobozené americkou armádou se stalo přirozeným centrem západní zóny a velmi záhy i místem, kam americké jednotky přivážely československé repatrianty. Proto byla hned po válce ustavena při místním Národním výboru repatriační komise složená z předsedy bývalého buchenwaldského vězně Josefa Šakrdy, ředitele okresní nemocenské pojišťovny Josefa Krombholze a doktora Josefa Benetky. V místní Měšťanské besedě byla zřízena úřadovna a stravovací stanice. Mimoto byly zřízeny čtyři ošetrovny první pomoci, dvě ozdravovny a tři ubytovny pro 1 200 osob.

Během jednání repatriačního odboru a amerických jednotek 1. - 2. 6. 1945 se plzeňskému středisku dostalo oficiálního uznání a bylo uznáno za úřadovnu odboru, která má být styčným místem pro předání repatriantů ze západních zón Německa s denní kapacitou 2 500 repatriantů. Nadále se také mimo ambulantních případů mělo zabránit samorepatriaci.

Za dva měsíce činnosti prošlo Plzní 45 650 repatriantů, 45 100 z nich byla poskytnuta strava, 42 352 nocleh a 1 510 finanční podpora. Ošetrovnami prošlo 5 790 repatriantů a do nemocnice bylo odesláno 280 z nich. V ozdravovnách se léčilo 297 repatriantů.¹¹⁴ Zásahu střediska velmi ocenil i prezident Beneš při své návštěvě Plzně.¹¹⁵

3.2 Pomoc veřejnosti a dobrovolnických organizací

Velkou zásluhu na zvládnutí repatriačního problému mělo zapojení široké veřejnosti a jednotlivých dobrovolnických sdružení a organizací. Tato pomoc nejprve vznikala spontánně s prvním nápoem lidí vracejících se z internace v cizině, jednalo se především o poskytnutí základních potřeb. Jak se množství navrátilců rozrůstalo, bylo nutné v jednotlivých oblastech tuto pomoc organizovat. Nezbytné to bylo zejména v oblasti lékařské péče, ta měla zamezit šíření nakažlivých chorob, které s sebou osvobození žijící v internaci mnohdy ve špatných hygienických podmínkách přinášeli. Nekontrolovaný

¹¹⁴ In: Služba repatriantům 28. 6. 1945.

¹¹⁵ In: Svobodné noviny dne 15. 6. 1945.

pohyb nakažených osob a nedostatečná péče o ně mohl způsobit další ohromné škody i po válce.¹¹⁶

Organizované péče se ujaly především ty instituce a charitativní organizace, které svým zaměřením na sociální pomoc odpovídaly charakteru zdravotní a sociální pomoci poskytované repatriantům. Sami navrátilci se na tato sdružení při návratu obraceli a čekali od nich službu. Jednalo se především o služby Československého červeného kříže v oblasti ošetřovatelství a katolické Charity co se týče stravování. Velkou měrou ale přispěly i další svazy, sdružující dobrovolné členy, např. některé odnože Svazu československých turistů.

Na území Československa zásluhou těchto organizací bylo zřízeno velmi rychle velké množství záchytných stanic, ubytoven, ošetřoven a ozdravoven. Tím se podařilo podchytit hlavní nápor první vlny repatriantů, poskytnout jim nezbytnou první pomoc a odkázat je na další kompetentní instituce. Velká koncentrace navrátilců postihla větší města, zejména pak Prahu, která byla centrem repatriační akce na českém území a působily tu téměř všechny dobrovolné instituce.

Ochota různých institucí pomoci repatriantům však byla kvůli své roztržitosti nejednotná, problémy způsobovalo plnění oficiálních vyhlášek, evidence repatriantů a tedy i následná péče o ně, která již pod kompetence dobrovolných sdružení nespádala. Proto se již brzy po válce usilovalo o úzkou spolupráci mezi jednotlivými organizacemi spolu s odborem repatriace při ministerstvu ochrany práce a sociální péče. Prostřednictvím tohoto odboru se měly získávat i směrnice ostatních ministerstev a předávat nařízení orgánům národní správy. Ke sjednocení péče měla přispět schůzka svolaná repatriačním odborem na 4. 6. 1945, které se pod předsednictvím Jána Bečka zúčastnili „*zástupci Sociální pomoci, Charity, Českého srdce, Židovské rady starších, Čs. červeného kříže, Soc. zdravotní komise Zemského národního výboru v Praze, Masarykovy ligy proti tuberkulóze, Ústředního soc. úřadu hlavního města Prahy, záložní nemocnice Podskalská, Zemského ústředí pro péči o mládež, Zdravotního úřadu hl. města Prahy, Klubu čs. turistů, Ústředí církve československé a českobratrské evangelické a jiní.*“¹¹⁷ Na schůzi jednotlivé organizace představily svou dosavadní činnost a přednesly návrhy a připomínky k repatriační akci. Protože porada „*splnila plně svůj účel,*“¹¹⁸ bylo dohodnuto, že se zástupci budou setkávat

¹¹⁶ Např. v Praze zavedlo karanténní opatření policejní ředitelství, které zřídilo řetěz hlídek v okolí Prahy, které měly zadržet především z nakažlivých chorob podezřelé a další navracející se osoby z koncentračních táborů a předat je záchytným stanicím k řádnému lékařskému vyšetření, in: Lidová demokracie 15. 5. 1945 či Věstník hlavního města Prahy 23. 6. 1945.

¹¹⁷ In: Služba repatriantům 12. 6. 1945, čl. Důležitý krok k sjednocení jednotlivých podpůrných akcí.

¹¹⁸ Tamtéž.

pravidelně každé pondělí v 11 hodin. To byl důležitý krok k jednotnému postupu všech institucí při repatriaci.

Mělo se tak i zamezit zneužívání této bezplatné první pomoci navrátilcům některými jedinci, které se v poválečném zmatku objevilo. Z tohoto důvodu byla požadována přesná evidence, kterou měly vést jednotlivé organizace a soustředit ji ke kontrole repatričního odboru. Instituce měly podat přesné hlášení, ve kterém se uváděly údaje o jménu, adrese a telefonu organizace, jejím zaměření a nejvyšším počtu osob, kterým bylo možno poskytnout péči.¹¹⁹ K nesplnění se vztahovala sankce ztráty nároku na součinnost s repatričním odborem při další působnosti, na níž byly instituce především finančně závislé.

Organizace žádaly repatriční odbor především o zaslání či zvýšení počtu přidělových lístků,¹²⁰ které se podávaly na úřadovnu repatričního odboru každou středu. Některé nemocnice stravovaly své repatrianty ze zdrojů přidělů potravin pro veřejné nemocnice.¹²¹ I sbírka a přiděl ošacení byly soustředěny v repatriční úřadovně v Praze v Hybernské ulici, jednotlivé instituce sem měly hlásit a odvádět i ošacení ze svých skladů. Dále žádaly organizace především o proplácení jednotlivých finančních výdajů. Ty byly rozmanitého druhu (od dezinfekčních a odvíšivovacích akcí přes instalátérské po kominické práce.)¹²² Některá pro repatriaci neodůvodněná finanční vydání repatriční odbor odmítal vyplatit.¹²³

I další komunikace mezi institucemi a repatričním odborem byla čilá. Ke sjednocení organizace péče o repatriované přispěla i vyhláška repatričního odboru, že každý den mají být do 9 hod. ráno do úřadovny ve Vladislavově ulici podána hlášení ve dvojím písemném vyhotovení o „*skutečném stavu, počtu obsazených a volných lůžek, ubytovaných, ošacených, stravovaných, nebo jinou pomocí vybavených*“, připojit se měl i údaj o státní příslušnosti osob. Koordinaci se tak skutečně podařilo soustředit do rukou repatričního odboru, jehož oddělení podpor a vydávání evidenčních průkazů úřadovalo v Hybernské ulici denně od 7 do 21 hodin nepřetržitě.¹²⁴

Maximální délka doby, po kterou měla být bezplatná péče poskytována, byla stanovena na 7 dní, další jim měla být poskytnuta v místě pobytu. Pokud získal repatriant

¹¹⁹ In: Služba repatriantům 15. 6. 1945, čl. Zprávy repatričního odboru MOPSP

¹²⁰ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, nejčastější byly žádosti o přiděl mýdlového prášku. Viz příloha č. 14.

¹²¹ Jednalo se o Podolské sanatorium, Masarykovy domy v Krči a Pomocnou nemocnici v Praze V.

¹²² SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Účty k proplácení.

¹²³ Odbor např. odmítl proplatit úpravu vojenské budovy v Malešicích, protože jejich prostor nikdy nevyužíval.

¹²⁴ In: Služba repatriantům 15.6. 1945, čl. Zprávy repatričního odboru MOPSP

zaměstnání, měl ubytovnu neprodleně opustit a uvolnit tak místo nově příchozím.¹²⁵ Toto ustanovení se zřejmě pokusili někteří jedinci obejít a využít tak bezplatnou péči po delší dobu. Proto bylo stanoveno, že potravinové lístky budou připevněny přímo k registrační kartě repatrianta. Teprve na základě předložení registračního a potravinového lístku mohlo být poskytnuto ubytování. Později byly zavedeny tzv. Podpůrné listy, kam se měla zaznamenávat veškerá finanční a naturální podpora, který byla poskytnuta repatriantovi či příslušníkům jeho rodiny. Nadále se podpora měla vydávat jen při předložení tohoto listu, v naléhavých případech bylo možno ji vydat bez něj, zaznamenat na registrační kartu a o Podpůrný list neodkladně zažádat.¹²⁶ Zneužití mělo být trestně stíháno.

Na organizaci se podílely především Československý červený kříž a katolická Charita, které zprostředkovávaly i pomoc ostatním organizacím. Jejich činnost a podpora veřejnosti však byly neméně důležité.

3.2.1 Dary a pomoc veřejnosti

Počáteční materiální i finanční prostředky k zajištění repatriace byly shromážděny především zásluhou darů veřejnosti. Činnost prakticky všech dobrovolnických organizací na nich závisela. Mnoho příspěvků přicházelo z řad členstva organizací, k finanční pomoci byli lidé vyzýváni prostřednictvím rozhlasu i tisku. Již v exilu vznikaly mimo jiné např. fondy “Pomoc domovu”¹²⁷ a “Sbírka národního osvobození”.¹²⁸ V Československu pak své sbírky pořádaly téměř všechny organizace a svazy. Byly organizovány také kulturní akce, jejichž výtěžek přispěl na pomoc repatriantům, za všechny jmenujme představení cirkusu Letná pro Charitu dne 29. 6. 1945.¹²⁹ Pomoc přicházela také ze zahraničí a to jak formou oficiálních vládních darů, tak formou drobných přispěvatelů, opět většinou napojených na určitou organizaci.¹³⁰

Sbírku darů pořádal i odbor repatriace. Věcné dary byly přijímány v registračním oddělení a skladovány v prostorách odboru. Také finanční dary byly zasilány na účet odboru, odevzdány v hotovosti či odeslány poštou. Na výzvy k darům odpovídaly různorodé skupiny obyvatel. Šlo jak o jednotlivce, tak o skupiny v zaměstnání, v bytových

¹²⁵ In: Služba repatriantům 23. 6. 1945, čl. Prvá pomocná péče.

¹²⁶ In: Služba repatriantům dne 28. 6. 1945, čl. Evidence podpor repatriantům.

¹²⁷ Sbírka uveřejněná v Novém Československu ze dne 30. 6. 1945, mnoho exilových organizací v likvidaci se např. odevzdalo svůj zůstatkový majetek.

¹²⁸ Sbírka uspořádaná londýnským ČČK ku příležitosti narozenin T. G. Masaryka, viz dále.

¹²⁹ Viz příloha č. 15. Plakát cirkusu Letná.

¹³⁰ Např. úřad bývalého ministerstva sociální péče exilové vlády v Londýně zprostředkoval dary britských a amerických organizací, např. 25. 10. 1945 dar od Save the children Fund a další (Tamtéž, ka 271). Vedle četných darů mezinárodních složek Červeného kříže získala např. Charita dary od věřících z USA apod.

domech, tak obce, které uspořádaly obecní sbírku.¹³¹ Pokud byl dar odeslán poštou, býval přiložen dopis od dárce, na který bylo repatriačním odborem odpovídáno. V dopisech lidé často popisovali pohnutky, jež je k daru vedli, tak např. děti z dětského domova v Jílovém zaslaly ze svých úspor 500 Kčs, či novomanželé Kozelkovi chtěli jiným dopřát rodinné štěstí, jaké teď sami prožívali a posílali dar jako „*vděčnost a povinnost nejmladší československé rodiny*“.¹³² Seznamy dárců se také zveřejňovaly v tisku organizací a časopisu odboru Služba repatriantům.

Jako zvláštní skupina darů je možné označit poskytnutí dopravních prostředků a pohonných hmot. Protože nedostatek pohonných hmot představoval vedle špatného stavu komunikací jednu z největších překážek provádění repatriace, vztahovaly se k tomuto problému zvláštní nařízení. Především šlo o značná omezení osobních jízd.¹³³ Dále byla veřejnost žádána o zapůjčení dopravních prostředků k repatriačním transportům, jejich majitelé případně mohli být šoféři svého vlastního vozu. Především se však kladl důraz na získání pohonných hmot, byla vyhlášena akce „Pomoc dopravě“, která měla za cíl shromáždit dostatečné množství chybějícího materiálu. Akci podpořili i mnozí umělci, jejím patronem byl E. F. Burian.¹³⁴ Dary týkající se dopravy měly být shromažďovány v úřadovně Fénix. Objevily se i stížnosti ohledně plýtvání benzinem při jiných „nerepatriačních záležitostech“, jakými byly například motocyklové závody či porušování zákazu jízd bez povolení. Dle MOPSP se během akce shromáždilo 6 000 l benzínu, 21 000 l nafty, 4 000 l oleje, 4 500 l petroleje a 63 000 kg generátorového dříví.¹³⁵

3.2.2 Československý červený kříž

Společnost Československý červený kříž¹³⁶ byla součástí mezinárodní instituce červených křížů a měla celostátní poslání. Řídila se tedy stanovami usnesenými na ženevských konferencích v letech 1863 a 1906.¹³⁷ Za okupace byla oficiální organizace

¹³¹ Např. obec Lukavec „byla mezi prvními, která uposlechla výzvy rozhlasem o poskytnutí pomoci repatriantům...a přispěla 2 tunami hodnotných potravin“, některé obce přispívaly pravidelnými dary potravin, jiné jednorázově. Např. in: Služba repatriantům ze dne 28. 6. 1945 ad.

¹³² SÚA, fond MPSP-R, ka 832 a ka 247, Dopisy s dary odboru repatriace. Viz příloha č. 18. Dopis dětí z dětského domova v Jílovém.

¹³³ Viz dále kap. Repatriace v tisku.

¹³⁴ Posluchači reagovali na jeho výzvy v rozhlase. Další umělci přispívali např. básněmi viz. Agitka Jaroslava Seiferta v úvodní básni této práce.

¹³⁵ In: Rok sociální politiky v osvobozené republice, s. 30.

¹³⁶ Většina informací týkající se historie Československého červeného kříže je pro tuto kapitolu čerpána z podrobné zprávy vypracované ministerstvem ochrany práce a sociální péče Josefem Šoltézem pro vládu v rámci přenesení agendy ČČK z MOPSP na ministerstvo zdravotnictví, SÚA, fond MPSP-R, ka 265, R 3131, dále je vývoj ČČK v Londýně např. in: SÚA, fond ČČKL, inventář.

¹³⁷ Roku 1907 byly ještě rozšířeny o případ námořní války.

Československého červeného kříže (ČČK) rozpuštěna říšským protektorem dne 22. 7. 1940. Někteří její pracovníci byli odvezeni do koncentračních táborů.¹³⁸ Nadále ale působily v Protektorátu ilegální skupiny ČČK, které podporovaly především rodiny, jež ztratily živitele. Těmto složkám se také podařilo zachránit část z majetku, který byl z větší části rozkraden, tím, že jej označily za vlastnictví Ústavu pro přestěhovalectví a převedly do kompetence MOPSP.

Zatím v Londýně působila Společnost Československého červeného kříže na základě stanov upravených ministerstvem ochrany práce a sociální péče pro válečné poměry. Prezident Beneš, který v případě mobilizace mohl převést pravomoci ze Shromáždění delegátů na jiný orgán, tak učinil a tuto pravomoc udělil MOPSP na základě rozhodnutí ze dne 24. 6. 1941. ČČK v Londýně poskytoval zdravotní péči a ošetrovatelskou pomoc.

S přibližujícím se koncem války byla připravována obnova Československého červeného kříže ve vlasti. Zplnomocněným pověřencem při organizování ČČK na osvobozeném území byl stanoven škt. V. Žuffa, úřadující předseda londýnského ČČK. Měl zajistit jak obnovu organizace a jejích jednotlivých spolků, tak se zhostit plnění úkolů na osvobozeném území, což bylo příliš náročné na to, aby vše zvládl jedinec. Přistoupilo se tedy k jednání o znovuvytvoření kolegiálního orgánu. V Praze dne 13. 5. 1945 bylo vytvořeno prozatímní komitě, které mělo řídit práce ČČK. Dne 6. 8. 1945 byl MOPSP stanoven výbor, jenž měl připravit nové stanovy a novou organizaci. Nakonec ale byla organizace opatřena výnosy MOPSP ve spolupráci s ÚRO ze dne 21. 11. 1945 a bylo v dohodě s MNO pověřeno nové vedení. Nové stanovy byly taktéž schváleny výnosem MOPSP v dohodě s MNO. Ke dni 31. 12. 1945 byla ukončena mobilizace a pravomoci tedy opět z MOPSP přešly na statutární orgány společnosti ČČK.

ČČK se vedle pomocných vojenských činností, především péči o raněné a zajaté osoby, stále více soustřeďoval i na činnosti sociální. Ve velké míře přispěl k zajišťování repatriace, ošetření a převozu repatriantů a dále při pátrání po nezvěstných osobách. Zprostředkovával některé dary z ciziny¹³⁹ jako podporu pro potřebné, zřizoval domy pro invalidy, sociální poradny apod.

¹³⁸ Umučení či popraveni byli např. gen. Dr.Häring, Dr.Šmakal s chotí ad.

¹³⁹ SÚA, fond ČSČK-L, ka 76 Záznamy o darech. Příloha č. 19. Příspěvek Rady československých žen k poválečné obnově v Československu.

Díky své mezinárodní základně byl jeden z hlavních úkolů ČČK zprostředkovat zprávy mezi vlastí a exilem.¹⁴⁰ Londýnská úřadovna a její pobočky v Anglii umožňovaly přes pátrací oddělení ČČK zaslat do vlasti zprávu, která měla nejvýše 25 slov. Zde bylo možné také nahlédnout do stále množících se seznamů se jmény bývalých vězňů a dalších repatriovaných osob, které ČČK získával nejen od repatriačního odboru, ale i od složek mezinárodního Červeného kříže. Další takové se nacházely v sekretariátě Hospodářského sdružení v Londýně.¹⁴¹ Zde také ČČK sledoval vysílání Československého rozhlasu, z něhož pořizoval záznam pro pozdější nahlédnutí. Vzhledem k měnícím se poměrům a velkým přesunům obyvatelstva nebyly zprávy někdy příliš konkrétní, chyběla data narození a další údaje. Sám ČČK upozorňoval, zřejmě jako reakci na mnohé stížnosti a dotazy, že se někdy musí žadatel spokojit se základní informací o tom, že osoba byla osvobozena či repatriována, bez podrobností odkud, kam apod.¹⁴²

Londýnský ČČK s blížícím se koncem války založil fond “Sbírka národního osvobození“, a to ku příležitosti data výročí narození prezidenta Osvoboditele 7. března. Jeho čestnou předsedkyní byla Hana Benešová. Získané prostředky měly být upotřebeny na obnovu a pomoc válkou poničeného Československa.¹⁴³ Jako motivaci zveřejnil Červený kříž významné výsledky podobné sbírky konané ke dni 28. 10. 1943, kdy se vybralo téměř 44 000 liber, za které byla nakoupena léčiva, lékařské náčiní a materiál, potraviny, ošacení ad.¹⁴⁴ Ve skladu ČČK bylo nachystáno 1400 beden k odeslání do vlasti.¹⁴⁵ Další sbírky pořádaly jednotlivé skupiny ČČK krajanů v cizině.¹⁴⁶ Tak byl v Egyptě utvořen dámský komitét, který šil ošacení pro děti, v Keni byla krajany uspořádána sbírka ke dni 28. 10. 1944 a za ní nakoupen další materiál a potraviny, z Austrálie byly poslány masové konzervy, párky a hráškové kompoty, ČČK v Argentině poslal 100 vagonů zboží, Indie a Belgické Kongo pořádaly taktéž úspěšně sbírky. ČČK se tak mohlo bez odkladu zapojit do

¹⁴⁰ Viz. pravidelné zprávy exilových týdeníků *Nové Československo* a *Čechoslovák*, např. *Čechoslovák* 2. 3. 1945, 9. 3. 1945, *Nové Československo* 10. 3. 1945, 16. 6. 1945 ad., viz. příloha č. 20.

¹⁴¹ In: *Čechoslovák* 22. 6. 1945, čl. *Seznamy repatriantů*

¹⁴² In: *Čechoslovák*, 15. 6. 1945 a *Nové Československo* 16. 6. 1945

¹⁴³ Leták byl vložený do *Čechoslováka* ze dne 2. 3. 1945. Jednalo se o výročí narození prezidenta – Osvoboditele T. G. Masaryka.

¹⁴⁴ In: *Čechoslovák* 9. 3. 1945 a *Nové Československo* 10. 3. 1945, čl. *Číslice mluví za Čs. červený kříž*, zajímavé jsou především destinace, kde bylo zboží nakoupeno, např. potraviny byly nakoupeny v Kanadě, obvazový materiál v Brazílii, bavlněné zboží v Palestině, příkrývky a marmeláda v Jižní Africe a Sýrii, boty a káva v Keni, prostěradla v Indii, mýdlo a obvazy v Egyptě.

¹⁴⁵ Tamtéž.

¹⁴⁶ Tamtéž. Podrobné vyúčtování a korespondence také in: SÚA, fond ČSČK-L, ka 76

zásobování osvobozených území, tato pomoc plynula na osvobozená území Československa nejprve ze zásob ČČK v Sovětském svazu.¹⁴⁷

ČČK v Anglii také pořádal nábor ošetřovatelek ochotných se zapojit do zdravotnických prací v osvobozených internačních táborech, jejichž odkrývání přineslo nejen novou nenávisť vůči nacistům, ale i projevy solidarity vůči bývalým vězňům. Inzerát apeloval především na přítomnost množství Čechoslováků v těchto táborech. Přihlásit se měly diplomované, pomocné a dobrovolné sestry z Anglie.¹⁴⁸

Postupně bylo sídlo ČČK a jeho pátrací oddělení v Londýně stěhováno do Prahy a žadatelé se měli napříště obracet na jiné mezinárodní pobočky Červeného kříže. Na území Československa se již také pracovalo na obnovení činnosti a sjednocení všech skupin a složek ČČK pod jedno ústředí. Po ustavení prozatímního komitétu byly rozhlasem vyzývány místní spolky ČČK, aby *„se znovu ustavily a v úzkém dorozumění s místními národními výbory staraly se především o osoby vracející se z internace nebo z pracovního nasazení...“*¹⁴⁹ Tyto spolky se také měly hned ujmout svého hlavního úkolu, lékařského ošetření potřebných, nyní často právě navracejících se osob. Bylo proto nutné, *„aby byly u všech místních spolků Čs. Červeného kříže ustaveny odbory dobrovolných sester. Všechny sestry, které jsou od dřívější doby vycvičeny, zařadte ihned do práce v dohodě s místním národním výborem.“*¹⁵⁰

Spolky ošetřovatelek, lékařů a lékařek se tak staly nedílnou součástí většiny záchytných stanic na území Československa. Plnily důležitou úlohu podchycení možného rozšíření nakažlivých chorob, neboť repatriovaní byli podrobeni lékařské prohlídce, ošetřování a v případě potřeby odesláni do nemocničních ústavů. Již zmíněné policejní nařízení v Praze mělo zadržovat navracející se osoby. Především podezřelí z nakažlivých chorob byli předáváni k lékařské prohlídce ČČK v záchytných stanicích.¹⁵¹

Přesto se vyskytly ve spolupráci s repatričním odborem problémy některých spolků např. s proplacením výdajů. Spolek ČČK v Praze-Strašnicích žádal MOPSP dodatečně o proplacení výdajů za péči o repatrianty v hodnotě 50 815, 65 Kčs. Žádost byla zamítnuta s odůvodněním: *„Čs. Červený kříž byl po rozpuštění okupantů bez vlastních*

¹⁴⁷ Tamtéž, k 9. 3. 1945 odeslal ČČK z SSSR 25 tun zboží, z Anglie byly prozatím poslány 4 tuny.

¹⁴⁸ In: Čechoslovák 18. 5. 1945 a Nové Československo 26. 5. 1945, přihlášky se podávaly na sekretariát ČČK, Lowndes Square 43, Londýn.

¹⁴⁹ In: Právo lidu 19. 5. 1945, čl. Obroda Čs. červeného kříže

¹⁵⁰ Tamtéž.

¹⁵¹ In: Lidová demokracie 15. 5. 1945, *„zadržené a z nakažlivých chorob podezřelé osoby budou v záchytných stanicích, zřízených na obvodu hlavního města Prahy zdravotním odborem a ústředním sociálním úřadem hlavního města Prahy za součinnosti Mezinárodního červeného kříže, lékařsky prohlédnuty a podrobeny příslušným zdravotním opatřením“.*

*prostředků. Nemohl tedy v květnu 1945 vyvíjet činnost bez darů nebo příspěví...Normální stravu a zaopatření dostávali repatrianti z prostředků repatriačního odboru, takže dali jim něco Červený kříž, byla to již jakási přilepšená, jak sám on doznává.*¹⁵²

ČČK také organizoval v letních a podzimních měsících r. 1945 zotavovací akce pro repatrianty v lázních Poděbrady. Lidé sem byli posláni repatriačním odborem, či se přihlásili na výzvy v tisku.¹⁵³ Délka pobytu se pohybovala od 14 do 28 dní, nejčastěji činila 21 dní. Nemocenské pojišťovny proplacení odmítly, proto tato akce byla placena z prostředku MOPSP-R.¹⁵⁴

Díky své mezinárodní povaze byly udržovány společenské styky s představiteli zahraničních Červených křížů. Tak přijel do Prahy 25. 9. 1945 představitel dánského ČK kpt. Steensbech,¹⁵⁵ předsedkyně belgického ČK, princezna de Croy,¹⁵⁶ či předseda amerického ČK M. A. Glasser.¹⁵⁷ Častým důvodem těchto návštěv bylo převzetí daru na činnost ČČK od předsedů ostatních národních Červených křížů. Např. americký Červený kříž poskytl věcnou pomoc v hodnotě 2 milionů dolarů.

3.2.3 Charita

Katolická Charita byla a je sdružením dílčích charitativních organizací vznikající při organizačních cílech katolické církve. Její počátky spadají do období první republiky a postupně se rozvíjely v celostátní charitativní hnutí.¹⁵⁸ Většina spolků Charity vznikala na úrovni diecézí, pražská Charita byla pod správou arcidiecéze pražské. Po válce pak byly oficiálně zastřešeny Ústředím svazů katolické Charity.

Během okupace zůstaly fungovat diecézní spolky, protože jejich zrušení by s sebou neslo zánik pečovatelských ústavů a domovů pro opuštěné. Dále fungovala ilegální činnost, pod vedením Monsignora Dr. Stanovského, po jeho zatčení bylo Ústředí vedeno Dr. Eduardem Olivou. Charita především podporovala osoby existenčně postižené válkou.¹⁵⁹

¹⁵² SÚA, fond MPSP-R, ka 265, R 3131, spor o dodatečné proplacení prostředků za rok 1945, 12. 2.1947, v té době byl již odbor repatriace v likvidaci, odmítl tedy nejen účty proplatit, ale i poskytnout subvence.

¹⁵³ Výzvy se opakovaly a jednalo s o ozdravné pobyty organizovaných různými institucemi - SOPV, ÚRO ad.

¹⁵⁴ SÚA, fond MPSP-R, ka 265, R 3131, např. evidence a účty ČČK v lázních Poděbrady.

¹⁵⁵ In: Lidová demokracie 27. 9. 1945, kapitána s chotí přijal ministr Šoltéz a poděkoval za dar potravin od dánského ČK

¹⁵⁶ In: Lidová demokracie 18. 10. 1945.

¹⁵⁷ In: Lidová demokracie 16. 12. 1945, s ministrem Šoltézem dojednal podmínky plánu poskytnutí pomoci.

¹⁵⁸ České diecézní charity byly sjednoceny v r. 1928 po dohodě Zemských svazů Charity, Ústřední karity pre Slovensko a biskupské konference v Olomouci v ústředí nazvaném Říšské ústředí svazů Charity, In: Katolický almanach z r. 1935, s. 66.

¹⁵⁹ In: Charita č. 1 (leden 1946).

Od počátku dubna r. 1945 se počala Charita připravovat na zvládnutí budoucího náporu.¹⁶⁰ Spolupráci navázala se závodem Československé zbrojovky, který jí poskytl nejen finanční, ale i věcné prostředky, lidské zdroje a budovy.¹⁶¹ Již při pražském povstání „navázala Charita prostřednictvím svého ředitele vdp. Eduarda Olivy styk s Českou národní radou a dala všechny své prostředky k dispozici k potřebným pomocným službám...pečuje o poškozené, stará se o osoby z koncentračních táborů a zvláštní péči věnuje ošetření a převozu osob z terezínského tábora.“¹⁶²

Po válce se Charita velmi rychle zapojila do organizace péče o repatrianty a velmi brzy začala úzce spolupracovat s Čs. Červeným křížem a repatriačním odborem. Prostředky získávala jednak z darů a ze sbírek veřejných, dále ze sbírek od věřících a od repatriačního odboru. Ke spolupráci s Charitou se připojily Národní výbory a dobrovolníci z řad věřících, Charita sháněla jako dobrovolníky kancelářské síly, ošetřovatelky, tlumočnický, kuchařky, pomocníky v kuchyni, švadleny, obuvníky, šoféry, závozníky ad. Do spolupráce s Charitou se zapojilo skautské hnutí. Skauti např. ve velké míře obstarávali chod ústředí Charity pro bývalé internované, zajaté a zavlčené cizince v Pětikostelní ulici v Praze: „*Skautky osnovaly kuchyni, kde denně vyvařovaly na 40 000 obědů...Jiní skauti mají hlídku před vchodem a podávají příchozím informace sedmi evropskými jazyky. Konají ještě tisíce jiných služeb a platí za nejlepší pracovníky. Ředitel Charity si dokonce vyžádal jako sekretáře skauta.*“¹⁶³

Charita otevřela několik záchytných a karanténních stanic, největší nápor zaznamenalo ústředí Charity v Pětikostelní (dnes Sněmovní) ulici na Malé Straně.¹⁶⁴ Dále byly upraveny ženské domovy na Smíchově, Lobkovický palác¹⁶⁵ sloužil jako karanténní stanice, ke spolupráci se zapojily i klášterní komplexy, jako např. Ústředí Charity blízký augustiniánský kostel sv. Tomáše, či klášter Křížových sester na Žižkově a další budovy a církevní instituce v Praze zřídily ve svých prostorách prozatímní ubytovny.¹⁶⁶ Na nádražích

¹⁶⁰ In: Lidová demokracie 31. 5. 1945, čl. Velké dílo Charity.

¹⁶¹ In: Právo lidu 21. 6. 1945, Zbrojovka poskytla Charitě 3 miliony Kčs, dále potraviny (mouku, cukr, luštěniny, čerstvou zeleninu), 2 nákladní auta ošacení, 4 bedny zdravotnického materiálu, na požádání uvolnila pro činnost Charity své pracovní síly a nákladní vozy na převážení.

¹⁶² In: Lidová demokracie 14. 5. 1945, čl. Katolická charita ve službách čsl. osvobození.

¹⁶³ In: Lidová demokracie 26. 5. čl. Pražský Babylon.

¹⁶⁴ Viz. příloha č. 17. Činnost ústředí katolické Charity.

¹⁶⁵ O Lobkovický palác se již v srpnu r. 1945 přihlásili Slovanský ústav a Státní ústav archeologický, jemuž byla budova určena ministerstvem školství a osvěty. 500 lůžkovou ubytovnu s převážně TBC nakaženými pacienty však nebylo možno snadno přemístit, do konce roku 1945 tedy Charita Lobkovický palác musela vyklidit. SÚA, fond MPSP- R, ka 265, R 3131, spor o Lobkovický palác.

¹⁶⁶ Prozatímně byly využity penziony a hotely (Axa na Poříčí, Stella v Melantrichově ulici), poschodí domů na Poříčí, v Klimentské ulici apod. In: Charita č. 15 (srpen 1946).

existovaly Nádražní stanice Charity, které obstarávaly poradenství, tlumočnictví a především vývařovny. Repatriační odbor dokonce organizaci vývařoven a později rozdělování potravin svěřil výlučně do péče Charity. Vývařovny a služby existovaly např. na nádraží v Holešovicích-Bubnech,¹⁶⁷ na Smíchovském, na Vršovickém a na Wilsonově (dnes Hlavním) nádraží, kde provozovaly vývařovnu až do února následujícího roku.¹⁶⁸ Šlo o stálou denní i noční službu, jako jídlo se zde podávala většinou polévka s chlebem a jiné občerstvení. Financována byla od června 1945 repatriačním odborem, Charita ze svých prostředků poskytovala nadále skladiště, místnosti, své úředníky a zaměstnance.¹⁶⁹ Mimo Prahu pomáhaly další spolky Charity při pracích v záchytných stanicích na venkově a v dalších městech.

V prvním měsíci po válce se denně stravovalo v Charitě průměrně 14 500 lidí. Za tři týdny od skončení války již byl hlášený výdej 467 000 porcí jídel a vydání potravin pro 835 000 osob,¹⁷⁰ výdej 3 milionů korun byl vyplacen většinou za stravování, na 4000 osob dostalo nové ošacení a 1,8 mil. korun bylo vydáno na podpory v hotovosti.¹⁷¹ Koncem června 1946 byl výdej Charity již 7 mil. korun, vydáno 1, 6 mil. porcí jídla, 29 tis. lidí bylo lékařsky ošetřeno a 24 500 lidí dostalo peněžní podporu ve výši od 100 po 1000 Kčs.¹⁷² Po roce činnosti odhadovala Charita náklady ze své strany na 60 mil. Kčs.¹⁷³

Také Charita při své repatriační činnosti uvítala několik společenských návštěv. V létě 7. července 1945, navštívila Charitu choť prezidenta republiky Hana Benešová. Informovala se o činnosti Charity v oblasti péče o repatrianty, navštívila Ústředí Charity na Malé straně, kde byla přivítána dětmi z Dětského domova Charity, prohlédla si vývařovnu a poté jela navštívit karanténní stanici v Lobkovickém paláci. „*Ocenila nejvřelejšími slovy práci Charity, všech jejích spolupracovníků i spolupracovnic z řad kněží, řeholníků a řeholnic i laiků.*“¹⁷⁴ Dne 26. 9. 1945 obdržela Charita jako vděk za péči o francouzské

¹⁶⁷ Na tomto nádraží byla poskytnuta pomoc repatriantům ještě před koncem války, dne 29. 4. 1945 zde bylo ošetřeno 4 tis. vězňů koncentračních táborů z opuštěného transportu SS. Archivní fond Charity ČR.

¹⁶⁸ SÚA fond MPSP-R, ka 265, R 3131, vývařovnu převzal do své správy repatriační odbor v únoru r. 1946. Viz příloha č. 16. Stravování repatriantů Charitou.

¹⁶⁹ SÚA fond MPSP-R, ka 265, R 3131, repatriační odbor poskytl Charitě zálohu 2 mil. Kčs na příští činnost.

¹⁷⁰ In: Služba repatriantům 12. 6., čl. Důležitý krok k sjednocení podpůrných akcí.

¹⁷¹ In: Lidová demokracie 31. 5. 1945, čl. Velké dílo charity

¹⁷² Toto vydání poskytla Charita ze svých prostředků, pouze od repatriačního odboru dostala zálohu 2 mil. Kčs. Archivní fond Charity ČR

¹⁷³ In: Charita č. 3 (únor 1945)

¹⁷⁴ In: Lidová demokracie 13. 7. 1945, čl. Choť prezidenta republika, Hana Benešová, navštívila Charitu v Praze. Charita v této době měla skutečně výrazné zastoupení duchovních osob. Kněží, řeholníci a řeholnice se podíleli na většině jejich charitativních činností. Viz příloha č.21, 22.

repatrianty dar francouzské vlády v podobě 50 000 potravinových balíčků s cukrem, kávou, masovou konzervou, sušenými fíky, sušenkami apod.¹⁷⁵

Potravinové balíčky Charity byly důležitou součástí repatriační akce. Před Vánoci r. 1945 Charita vedle potravinových balíčků pro chudé darovala 5000 balíčků bývalým politickým vězňům prostřednictvím Svazu osvobozených politických vězňů.¹⁷⁶ Potravinové balíčky na cestu tvořily po celou dobu repatriační akce 1 kg chleba, 20 dkg salámu, 10 dkg tuku, 10 dkg marmelády, 10 dkg sýra, 5 dkg cukroví, 5 ks žemle.¹⁷⁷ Během roku 1945 byly vydávány mimo Ústředí Charity také na Wilsonově a Smíchovském nádraží. Tabulka počtu výdejů ukazuje pokles frekvence procházejících repatriantů, kterým byly balíčky poskytnuty.

Balíčky na cestu - Charita				
rok 1945	Ústředí	Wilsonovo nádraží	Smíchovské nádraží	Celkem
od 15. května	25 947	7 840	6 260	40 047
červen	77 545	22 650	18 850	119 045
červenec	82 242	27 587	19 486	129 315
srpen	9 747	6 250	5 635	21 632
září	8 353	6 160	5 425	19 938
říjen	6 664	4 752	5 184	16 600
listopad	6 882	3 568	4 150	14 540
prosinec	5 911	2 678	2 396	10 980
rok 1946				
leden	4 817			
únor	1 889			
březen	3 941			
duben	5 011			
květen	2 170			
červen	81			
červenec	85			
srpen	20			
září	47			
říjen	20			
listopad	46			
prosinec	30			

¹⁷⁵ In: Lidová demokracie 26. 9. 1945, dar převzal za Charitu ředitel Eduard Oliva a byl předán vedoucím francouzské repatriační mise v Československu plk. Henrim a velvyslaneckým radou Manachem.

¹⁷⁶ In: Lidová demokracie 18. 12. 1945

¹⁷⁷ SÚA, fond MPSP-R, ka 271

3.2.4 České srdce

Národní pomocné sdružení České srdce vzniklo již během první světové války¹⁷⁸ a jeho náplní byla péče o potřebné, především o děti, kterou konalo i během první republiky a za okupace. Po první světové válce, kdy ještě neexistoval samostatný Československý červený kříž, bylo České srdce sdružení, které se již tehdy aktivně zapojilo do péče o repatrianty.¹⁷⁹ Také po druhé světové válce se sdružení České srdce zapojilo do repatriační akce. S péčí začalo bezprostředně s chýlícím se koncem války, činné bylo již během pražského povstání.¹⁸⁰

Jeho činnost spočívala ve vydávání jídel, potravinových balíčků a ošacení. Svou vývařovnu mělo České srdce na Masarykově nádraží a sponzorovalo jí předně z vlastních prostředků, dále také získávalo potraviny od Charity. Další vývařovna se nacházela v Ústředí Českého srdce, kde se vydávalo i ošacení, boty, peřiny, další potraviny a peněžitá podpora pro repatrianty. České srdce také nejprve hradilo léčení 43 lidických žen v lázních Poděbrady.

Sdružení bylo financováno z dobrovolných darů svých členů a dalších přispěvatelů, v naturálních dávkách dostalo přes Charitu i příspěvek ve výši 560 000 od repatriačního odboru. Počátkem roku 1946 se sdružení ocitlo ve finanční tísní a žádalo repatriační odbor o zpětné uhrazení výdajů na repatriační akci. Hlásilo, že během repatriační akce vydalo celkem 3 455 000 Kčs. Následující tabulka udává přehled o finančních vydáních zmíněného sdružení na péči o repatrianty v r. 1945.¹⁸¹

Stravovací akce	505 729, 80 Kčs
Ošacovací akce	800 000 Kčs
Finanční výpomoc	1 136 650 Kčs
Léčení 43 lidických žen	60 660
Celkem	2 503 039, 80

Stravovací akce	
Masarykovo nádraží	378 118, 10
Ústředí Českého Srdce	33 128, 95
Vydané potraviny	54 483, 75
Nádražní akce	39 999

¹⁷⁸ In: Tyršová, Renata, Pět let Českého srdce a Svobodová Růžena, České srdce: manifest lásky a činu, Praha 1918, původně vznikla organizace pro podporu chudých a válkou postižených dětí a jejich rodin. Úřadovala na Staroměstském náměstí a její činností byla nejen vlastního útulku, ale především přeřazování dětí do rodin, které se dobrovolně přihlásily k dočasné pěstounské péči. V poválečné době úřadovalo České srdce na Praze II. v Křemencově ulici.

¹⁷⁹ In: Tyršová, Renata, Pět let českého srdce, s. 20. Zajišťována byla především strava z tzv. krbů, tj vývařoven, hostinců a jídelen ve spolupráci s Českým srdcem.

¹⁸⁰ Dokazují to především účty s tímto datem, o jejichž proplacení žádalo České srdce repatriační odbor.

¹⁸¹ Tabulka udává výdaje samotného Českého srdce a nezapočítává potraviny dodané Charitou v hodnotě 787 456, 20 Kčs.

Repatriační odbor provedl kontrolu výdajů dle úřední i statistické¹⁸² kontroly, která přiznala přes 2 mil. Kčs vlastních výdajů Českého srdce na repatriační akci. Vzhledem k „veřejnému zájmu“ udržení činnosti Českého srdce doporučil odbor ministerstvu financí příspěvek z rozpočtu Českému srdci částku 1,2 mil. Kčs.

3.2.5 Svaz osvobozených politických vězňů

Bývalí vězňové z koncentračních táborů brzy po skončení války založili vlastní organizační složku Svaz osvobozených politických vězňů (SOPV). Nejprve se ustavil přípravný ústřední výbor, jehož úkolem bylo připravit zaměření, organizaci a činnost nově vznikajícího Svazu. Přípravný výbor vydal veřejnosti prohlášení.¹⁸³ V něm jako účel nově vznikajícího Svazu uvedl soustředění všech bývalých politických vězňů, kteří se v nové republice hlásí k obraně a budování svobodného Československa. Základem jim byla tři prohlášení nové vlády z Košického vládního programu, konkrétně body, kde se vláda zavazuje provést rychlou repatriaci svých věrných občanů, zajištění budoucí existence obětí nacistické perzekuce a jejich rodinám, a konečně vydání soudu všech provinilců a zrádců.¹⁸⁴ Důraz je kladen na fakt, aby za členy byli přijímáni jen věrní občané, kteří za okupace nezdali a nekolaborovali. Svaz dále vyzýval k vytváření místních odboček SOPV a ustanovení 5 - 10 členného představenstva. Přijetí bylo zatímní, definitivním se mělo stát až vyplněním přihlášky. Předsedou ústředí se stal Viliam Široký (náměstek předsedy vlády), místopředsedy Ing. Bohumil Příkryl, dr. Milada Horáková, František Kliment a dr. Gertruda Sekaninová. Členy byli mimo jiné už od počátku Emil Filla a Lev Sychrava.

Vyvrcholením ustavení Svazu měl být jeho první sjezd, který se po veškerých organizačních přípravách konal až ve dnech 14. - 16. prosince r. 1945¹⁸⁵ a kterého se zúčastnili i zástupci krajů a obcí. Ve Slovanském domě Na Příkopech byl velký sál vyzdoben trikolórou, vlajkami spojenců a v průčelí byl symbolicky umístěn znak "T", který nosili vězni jako své označení v táborech. Sjezdu se zúčastnili i vládní představitelé a s chotí i prezident Beneš, jenž přednesl poselství osvobozeným politickým vězňům.¹⁸⁶ Zvoleno bylo zastupitelstvo a ústřední výbor Svazu, určeny směrnice a organizační detaily.

¹⁸² Statistická kontrola byla provedena pomocí součtu povinných měsíčních hlášení dobrovolnických organizací podle „Dotazníků o péči pro repatrianty“ bez příložených účtů.

¹⁸³ Zveřejněno bylo v Rudém právu dne 30. 5. 1945, výtah prohlášení vydalo Právo lidu dne 27. 11. 1945 a informací o vznikajícím Svazu vydala Lidová demokracie dne 27. 5. 1945.

¹⁸⁴ Jedná se o 14. bod Košického vládního programu, dekret o potrestání nacistických zločinců a zrádců ze dne 19. 6. 1945 č. 16/1945 Sb. (tzv. Velký retribuční dekret). In: Kaplan, Karel ed., Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945, s. 237.

¹⁸⁵ In: Služba repatriantům 29. 11. 1945 a Hlas osvobozených č. viz příloha č. 23. Sjezd SOPV.

¹⁸⁶ Podrobnější popis sjezdu in: Služba repatriantům 18. 12. 1945 a Hlas osvobozených 20. 12. 1945.

Večer 15. prosince bylo pro účastníky I. sjezdu pořádáno v Národním divadle představení *Prodaná nevěsta*.

Záhy po ustavení rozšířil Svaz pole svého zaměření, což koncem července zdůraznil změnou názvu, nesl název **Svaz osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu**. Pod hlavičkou Svazu se měli sdružovat v obcích a krajích¹⁸⁷ vězni osvobozeni z různých táborů, dále bylo možno skupiny bývalých vězňů sdružovat podle místa, kde byli internováni.¹⁸⁸ Dne 29. 9. 1945 uznalo MNO Svaz za jeden ze spolků, kam mohou vstupovat vojáci bez zvláštního povolení a na veřejných akcích SOPV vystupovat ve vojenském stejnokroji.¹⁸⁹ Tito pozůstalí tak také mohli získat členství a působit v představenstvu. V listopadu čítal Svaz již 150 000 členů sdružených v 500 pobočkách.¹⁹⁰

Činnost svazu se většinou nesoustředovala na bezprostřední péči o repatriované, ale na jejich následné zajištění. Jeho služba byla spíše kulturně-hospodářsky-politická. V první řadě se zaměřil na zajišťování obětí nacismu, případně jejich pozůstalých rodinných příslušníků. Protože se jednalo o nadstranické sdružení, nacházeli se jeho členové ve všech složkách správních i hospodářských. To byl také jeden z cílů Svazu, jímž se mělo hájit právo osvobozených vězňů na všech stranách.¹⁹¹ Dalším významným krokem bylo organizování a umožňování účasti na zotavovacích akcích pro repatrianty v ozdravovnách, lázních a dalších střediscích. Péče byla v první řadě zaměřena na členy Svazu.¹⁹² Svaz začal velmi záhy v tomto směru spolupracovat s repatriačním odborem.

V neposlední řadě se Svaz staral o osvětovou činnost, pořádání kulturních akcí a komunikaci s veřejností. Od 2. 7. 1945 vydával SOPV vlastní časopis *Hlas osvobozených*, který obsahuje především články o koncentračních táborech a dobové osvětové kulturně-politické činnosti Svazu. Rubriky organizační, sociální záležitosti a pátrání po nezvěstných jsou spíše podružné, více než k návratu se časopis vyjadřuje k povinnosti budovat novou společnost. Zástupci SOPV se zúčastňovali kulturních a vzpomínkových

¹⁸⁷ V září 1945 dobudoval SOPV síť krajských sekretariátů, ze 17 krajů byl SOPV zastoupen v Praze, Mladé Boleslavi, Hradci Králové, Pardubicích, Českých Budějovicích, Plzni, Karlových Varech, Liberci, Brně, Olomouci, Zlíně a Moravské Ostravě, dokončoval zřízení poboček v Kladně, Kolíně, Havlíčkově Brodě a Ústí nad Labem, in: *Služba repatriantům* 18. 9. 1945.

¹⁸⁸ Např. v Praze XII. působilo Sdružení vězňů z Dachova, in: *Služba repatriantům* ze dne 9. 8. 1945.

¹⁸⁹ MNO nemělo ani námitek proti zájmovým sdružením důstojníků a vojáků při SOPV, In: *Služba repatriantům* ze dne 6. 11. 1945

¹⁹⁰ In: *Právo lidu* dne 27. 11. 1945.

¹⁹¹ SOPV např. žádal o přítomnost svých členů v bytových komisích, které organizovaly přiděl bytů, požadoval revizi tohoto rozdělení a tím i zvýšit důvěryhodnost bytového úřadu, in: *Služba repatriantům* 24. 7. 1945.

¹⁹² In: *Služba repatriantům* ze dne 14. 6. 1945, osvobození vězni ve Velké Praze se k léčení měli hlásit výhradně u Svazu osvobozených politických vězňů, viz. dále.

akcí a shromáždění na místech postižených nacistickým terorem. Pod záštitou Svazu se konaly manifestace a projevy. Velký projev uspořádal SOPV již 4. 7. 1945 v Lucerně, další velkou veřejnou akcí byla manifestace SOPV na Staroměstském náměstí dne 14. 8. 1945.¹⁹³ Zúčastnili se jí mimo členů Svazu i členové vlády a další hosté. Proslovy představitelů Svazu nastínily především program a budoucnost organizace a předeslaly výzvu veřejnosti k podpoře akcí Svazu.¹⁹⁴ Občasný program měl Svaz na podzim 1945 i v rozhlase od 22:20, kde se osobnosti vyjadřovaly k různým tématům činnosti SOPV.¹⁹⁵

Stejně tak bylo usilováno o komunikaci s obdobnými místními i zahraničními organizacemi, především se Slovenskem. S pobočkou obdobného slovenského svazu byla dne 31. 3. 1946 uzavřena dohoda o jednotném SOPV pro Československo. Časté byly i kontakty se zahraničními svazy bývalých politických vězňů, v Praze dokonce bylo ustaveno sídlo Mezinárodního svazu osvobozených politických vězňů.¹⁹⁶

3.2.6 Ostatní organizace a svazy

Při repatriční akci se do péče o navrátilce zapojilo více organizací. Mnoho z nich nebylo na takovou činnost zaměřeno, poskytly však své prostory, finanční prostředky a dobrovolníky z řad svého členstva. Nejvíce jich pomohlo v prvních poválečných týdnech v Praze, ovšem i na venkově pomáhaly spolky a sdružení, zejména tam, kde nepůsobil repatriční odbor. Většina z těchto sdružení se krátce po válce, kdy už nebyl repatriční problém tak akutní, vrátila ke své původní činnosti a ubytovny, vývařovny a stanice buď přestaly fungovat, nebo byly vzaty pod správu jiné organizace.

Velkou pomoc pro repatriční odbor znamenal zdravotně-sociální komise České národní rady a **Ústřední sociální úřad a Ústřední zdravotní úřad v Praze** v Bartolomějské ulici, který pracoval jako pomocný orgán úřadu pražského primátora. Poskytl svou budovu nejen některým úřadům, ale i jako dočasnou stanicí pro repatrianty, protože mnozí z nich se na pražský sociální úřad obraceli. Postupně se však úřad vracel ke

¹⁹³ Manifestace konaná od 19:30 hod. bojovala především „za důsledné plnění národního a sociálního programu vlády republiky a za spravedlivé požadavky vězňů.“ Proslovy pronesli i představitelé vlády, např. ministr MOPSP J. Šoltéz., in: Lidová demokracie 12. 8. 1945. Viz příloha č. 24.

¹⁹⁴ Projev byl zahájen pozdravnými a vzpomínkovými proslovy, předseda Široký nastínil politický program SOPV, založený výhradně na programu vládním, Horáková promluvila o důležité úloze ženy a matky v novém národě, Kliment mimo jiné vypočítal různorodost členstva SOPV, Sekaninová zase vyzdvihla nutnou jednotu osvobozených vězňů, pražský primátor Vacek apeloval na spravedlivé rozdělení sbírek mezi oběti odboje, in: Rudé právo dne 4. 7. 1945.

¹⁹⁵ Např. Milada Horáková 19. 9. mluvila na téma “O sociálních úkolech SOPV”, v další relaci 26. 10. Lev Sychrava uvedl téma “Svaz národní revoluce a SOPV”, In: Služba repatriantům ze dne 20. 10. 1945.

¹⁹⁶ In: Hlas osvobozeným 8. 11. 1945, očekávaný mezinárodní sjezd se však nakonec konal v r. 1946 ve Varšavě.

svému původnímu zaměření, tedy organizační spolupráci s výbory a péči o sociální zajištění dětí, nezaměstnaných apod.,¹⁹⁷ někteří jeho zaměstnanci zůstali nadále zainteresováni v repatriační akci.

Sdružení **Sociální pomoc** poskytovalo zajištění a pořádalo sbírky především na venkově a to v místech, kam nedosahovala působnost repatriačního odboru. Úřadovny Sociální pomoci poskytovaly především finanční výpomoc, ošacení, v některých úřadovnách dočasně i stravování. Jejich pobočky se nacházely ve většině okresních měst a při sbírkách ošacení a darů spolupracovaly s dalšími místními institucemi např. se **Svazem české mládeže** apod.

Do repatriační akce se dočasně zapojili i členové **Klubu československých turistů**. V Praze zajišťovali chod několika záchytných stanic (v Jindřišské ulici, na Havlíčkově náměstí, zpočátku v Hloubětíně apod.). Velmi brzy začal Klub spolupracovat s repatriačním odborem a stanice postupně předal do jeho kompetence. Na prvním poválečném sjezdu již repatriační záležitost není řešena, Klub se vrátil záhy ke svému původnímu zaměření zajišťování turistických tras a objektů.¹⁹⁸

Své budovy a členstvo poskytla např. **YMCA** a **YWCA**.¹⁹⁹ YMCA zřídila dočasně ubytovnu a vývařovnu pro repatrianty na Kladně, v Hradci Králové a v Praze v ulici Na Poříčí. Celkové náklady vyúčtovala na 703 919 Kčs, dle vlastních statistik podala téměř 16 tis. snídaní, 36, 7 tis. obědů, 30 tis. večeří a 26, 5 tis. noclehů.²⁰⁰ Její činnost se však brzy vrátila k péči o mládež. Dům v Žitné ulici před válkou vystavěný organizací YWCA sloužil v prvních poválečných měsících taktéž jako ubytovna a prostory repatriačního odboru.

Kromě Svazu osvobozených politických vězňů se občané sdružovali do dalších společenstev a svazů. SOPV spolupracoval se **Svazem národní revoluce** a byl s ním někdy co se týče působnosti zaměřován dokonce i vládními orgány. Ve Svazu národní revoluce se však sdružovali osoby s jinou "válečnou minulostí", totiž bývalí partyzáni, bojovníci na barikádách a ilegální pracovníci, pokud tito nebyli věznění.²⁰¹ V rámci Svazu národního

¹⁹⁷ In: Věstník hlavního města Prahy z 23. 6. 1946.

¹⁹⁸ SÚA, fon KČSL, ka 7, Zápis z valné hromady KČsT dne 8. 12. 1945.

¹⁹⁹ YMCA (Young Man's Christian Association), která vznikla r. 1844 v Londýně a v Praze byla ustavena vojenskými jednotkami, které ji poznaly za války, v r. 1921, in: YMCA v prvním desetiletí 1921 - 1931, s. 6. YWCA (Young Women's Christian Association) vznikla také v Anglii v r. 1855, v Praze bylo nakrátko první středisko založeno r. 1897, poté byla r. 1919 obnovena zásluhou Alice Masarykové a r. 1920 započata činnost československé YWCA, in: Y.W.C.A. v Československu, s. 5.

²⁰⁰ SÚA, fond YMCA, ka 1, Zpráva na XX. sjezd YMCA ve dnech 1.-2. 6. 1946.

²⁰¹ SÚA, fond MPSP-R, ka 265, R 3131, S.O.P.V. a partyzáni.

osvobození fungovalo např. **Sdružení československých partyzánů**.²⁰² To sdružovalo výhradně skupiny lidí s partyzánskou minulostí a udržovalo kontakty s obdobnými skupinami v zahraničí.

Poměrně nevýrazný byl **Svaz reemigrantů a repatriantů**, který nebyl rozšířen a ve veřejném životě se příliš neangažoval. Stanovy byly schváleny 28. 5. 1946,²⁰³ svaz sídlil v Mostě s působností pro země české a moravskoslezské. Měl hájit zájmy reemigrantů a repatriantů, případně je hmotně a právně podporovat, pomáhat jejich zařazování do života a “hájit očistu pohraničí“.

Podobných skupin zřejmě spontánně vznikalo více a prolínaly i různé zájmové skupiny. Např. **Sdružení bojovníků za svobodu** sdružovalo jak partyzány a ilegální pracovníky, tak bojovníky na barikádách i bývalé vězně koncentračních táborů,²⁰⁴ či **Družina válečných poškozenců** hájila především své požadavky na odškodné.²⁰⁵ Dle zpráv o úředních hodinách se např. dozvídáme o různých pobočkách svazů, sdružení v rámci těchto svazů fungujících apod.

3.3 Záchytné stanice

S prvním náporem navracejících se osvobozených vězňů a nuceně nasazených byly po válce zřízeny dobrovolnickými organizacemi první záchytné stanice v místě, kde jich bylo potřeba. Nešlo o organizovanou činnost zakládání stanic, ale o práci místních spolků, sdružení a výborů. Největší nápor repatriantů zaznamenala Praha, jednak jako dopravní uzel, ale i jako správní centrum. Nevraceli se jen Českoslovenští navrátilci, mezi repatrianty bylo i mnoho cizinců projíždějících při repatriaci územím Československa. Proto bylo třeba celou repatriační akci sjednotit a konsolidovat pod záštitou repatriačního odboru.

Nejprve organizace spolupracovaly s odborem velmi volně, postupně byla veškerá činnost a evidence ohledně repatriace směřována pod koordinaci repatriačního odboru. Zpočátku byly záchytné stanice značně nezávislé, protože byly zřízeny dobrovolníky, často sdruženými pod organizacemi Červeného kříže, Charity aj., a využívaly pracovních sil a dalších prostředků z darů veřejnosti, místních podniků a okresních výborů, k čemuž byly

²⁰² Tamtéž, ka 271 Oznámení o prvním celostátním sjezdu Sdružení československých partyzánů ve dnech 20. - 22. 4. 1946.

²⁰³ SÚA, fond MPSP-R, ka 265, R 3131 Svaz reemigrantů a repatriantů.

²⁰⁴ In: Svobodné noviny dne 14. 6. 1945.

²⁰⁵ In: Svobodné noviny dne 16. 6. 1945, kdy tato skupina v Lidovém domě manifestovala jednotu s obdobnou skupinou slovenských válečných poškozenců.

jak stanice, tak občané vyzývání rozhlasem i tiskem.²⁰⁶ Důležitým krokem k jednotnému postupu při péči ve všech záchytných stanicích bylo vydávání vládních směrnic a nařízení, kterými se stanice měly řídit.²⁰⁷ Jedním z nejzávažnějších byly směrnice ministerstva výživy, které mělo stále pod kontrolou vydávání jídla na potravinové lístky a centralizovaná organizace v tomto směru byla pro záchytné stanice i repatrianty klíčová.²⁰⁸ Organizace si tak pravidelně žádaly přiděl určité výše potravinových lístků a dalších surovin a to podle toho, jakou kapacitu záchytná stanice měla a jak byla obsazená. Přesto byla tato státní kontrola nad činností a výdaji záchytných stanic systematicky budována až na podzim roku 1945, kdy zaměstnanci ministerstva výživy kontrolovali stavy zásob v jednotlivých stanicích dle přidělů, které však mnohdy nesouhlasily s účetním stavem, právě kvůli darům veřejnosti. Navíc již odezněl hlavní nápor repatriantů a mnoho záchytných stanic bylo likvidováno.

Mimo potraviny si nechávaly organizace proplácet výdaje spojené s provozem záchytné stanice v rámci repatriační akce. Mezi účty převažují především náklady na dezinfekci a dezinsekcii a za dodávky dřeva a uhlí.²⁰⁹ Propláceny byly některým stanicím i dodávky elektřiny a služby za telefon. Telefonní služby byly při častých meziměstských telefonátech velmi nákladné a odbor později vyžadoval poplatky a přesnou evidenci hovorů.²¹⁰ Stanice také posílaly repatriačnímu odboru některé návrhy na obnovu a opravy budov stanic, které nebyly převzaty v dobrém stavu.²¹¹

Aby bylo zamezeno nedostatku prostředků, ze kterých by záchytné stanice hradily aktuální výdaje, poukazoval jim repatriační odbor zálohy, které se při vyúčtování žádostí o proplacení od celkové částky odečítaly.²¹² Stejně tak se odečítala některá vydání, která organizaci předala jiná organizace, jíž toto bylo dáno repatriačním odborem. Podrobné výkazy o financích byly od poloviny června 1945 získávány pomocí **Dotazníku pro péči o repatrianty**, který organizace pravidelně odevzdávaly vyplněný k evidenci a kontrole odboru repatriace.

²⁰⁶ SÚA: fond MPSP-R, ka 271, R 3419. Hlášení o nedostatečném vedení repatriačních stanic.

²⁰⁷ Směrnice spojeneckých dohod o registraci repatrianta v záchytných stanicích. Viz. výše.

²⁰⁸ SÚA: fond MPSP-R, ka 271, R 3419. Tamtéž.

²⁰⁹ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, R 3419. Repatriační odbor využíval služeb od více dodavatelů, někteří se sami nabízeli, jak to např. udělal Josef Černý poukazující na svou minulost politického vězně a nabízející dezinfekční služby. Uhlí dodávala např. fa Vondruška z Prahy-Zlíchova.

²¹⁰ Tamtéž. Oběžník záchytným stanicím 7. 11. 1945.

²¹¹ Např. stanice Na Klíčově byla převzata v dezolátním stavu a bylo třeba mnoho oprav. Stanice v Ďáblicích potřebovala v r. 1946 nutně opravit vodovod a stanice v Hloubětíně žádala o spravení plotu ztopeného přes zimu repatrianty v táboře.

²¹² SÚA, fond MPSP-R, ka 265, R 3131, Proplácení účtů a vyplácení záloh na repatriační akci.

3.3.1 Zřizování záchytných stanic repatriačním odborem

Sám odbor přebíral postupem času některé stanice pod svou správu a zřizoval stanice vlastní. V tomto případě byla sice snadnější situace, co se fungování chodu záchytné stanice týče, složité ovšem bývalo majetkové vyrovnání mezi organizací a repatriačním odborem, stejně jako přechod zaměstnaneckého závazku pracovníků v záchytné stanici.²¹³

Jako místo, které čelilo největšímu náporu repatriantů, je i dle archivních materiálů označována Praha. Aby jí bylo odlehčeno, vyslal repatriační odbor již 24. 5. 1945 misi, jejímž úkolem bylo zřízení pohraničních záchytných stanic, které měly nápor do Prahy utlumit. Plánované destinace nově zřizovaných stanic byly Domažlice, Klatovy, Železná Ruda, Sušice, Strakonice, Prachatice, České Budějovice, Třeboň a Jindřichův Hradec. Úkolem mise bylo „*podniknouti vše, čeho je zapotřebí ke zřízení repatriačních záchytných stanic ve výše uvedených místech.*“²¹⁴ Jednalo se zejména o zajištění budovy a místností (pro ubytování a stravování repatriantů a pro úřadovny odboru), a to ve výše uvedených místech, či v jejich okolí, pokud se v nich vhodného místa nenalezlo. Dále bylo nutné zorganizování místní zdravotní služby ve spolupráci s doktorem vyslaným repatriačním úřadem MUDr. Janem Konopíkem. Ve spolupráci s pověřencem Janem Kučerou se mělo organizovat ubytování a stravování repatriantů až do doby jejich odchodu, který měly organizovat rovněž úřadovny. Záchytné stanice měly taktéž shromažďovat sbírky šatstva z veřejných darů a zabavením šatstva odsunutých Němců. Přijímání dodatečných potřebných sil podléhalo schválení repatriačním odborem.²¹⁵ V neposlední řadě bylo nařízeno spolupracovat s místními civilními a vojenskými úřady, jak československými, tak spojeneckými. Nad celou misí nesla záštitu JUDr. Růžena Pešková a oznámení o misi bylo rozesláno i v angličtině spojeneckým úřadům. Mise se zdařily, repatriační úřadovny byly zřízeny. V počátcích se potýkaly s různými problémy, např. s nedostatkem léčiv (většina stanic), chybějící intervencí u amerického velitelství (Sušice), či problém s národností personálu (Železná ruda).

Potřeba rozsáhlejší sítě úřadů vedla repatriační odbor ke zřizování dalších úřadoven. Ty byly následně zřizovány v obvodech vojenských cvičišť, kde jim ve spolupráci

²¹³ Jednalo se především o stanice, nad nimiž přebíral správu repatriační odbor. Viz dále.

²¹⁴ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, R 3419. Ustavení za vedoucí komise zřízené k organizování záchytných stanic.

²¹⁵ Všechny tyto podmínky fungování zřízených stanic vyplňují rozsáhlou agendu komunikace repatriačního odboru s venkovem. Tamtéž.

s armádou byly poskytnuty místnosti.²¹⁶ Tyto úřadovny zajišťovaly vnitřní přestěhovalectví.

Vysílání jednotlivých komisí pro zjištění budov a ubytoven pro repatrianty pokračovalo i během následujících měsíců, některé měly za úkol zřídit nové ubytovny, jiné hledaly objekt vhodný pro zřízení ozdravovny.²¹⁷

3.3.2 Péče o repatrianty v Praze

Jak bylo již několikrát zmíněno, centrem repatriační akce a místem s největší koncentrací repatriantů byla Praha, především díky tomu, že byla hlavním městem státu, tedy i správní orgány v ní měly své sídlo. Zde sídlil i repatriační odbor. Dále byla Praha důležitým dopravním centrem, proto tudy vedle československých repatriantů procházelo velké množství cizinců-repatriantů. Především nádražní vývařovny jich obsluhovaly velké množství, na nádražích pracovali mnozí tlumočníci. V Praze také působily odbočky zahraničních organizací, které se staraly o své státní příslušníky.²¹⁸ Většina záchytných stanic a ubytoven pak pečovala o repatrianty všech národností, některé ubytovny přijímaly výlučně osoby určité národnosti.

Jak uvádí zpráva pro ministerstvo výživy o stavu repatriační akce v roce 1945, bylo hned v prvních poválečných dnech (nebo “v revolučních dnech“, použijeme-li dobový obrat) založeno 42 záchytných stanic,²¹⁹ vesměs narychlo různými korporacemi,²²⁰ které teprve následně zahajovaly spolupráci s repatriačním odborem. Některé z nich po hlavním náporu přicházejících repatriantů brzy ukončily svou činnost, či se sloučily s jinými organizacemi.

Jako záchytné stanice sloužily různé budovy a místnosti, které měly organizace k dispozici. Často tedy byla ubytovna či vývařovna přímo v ústředí organizací. Dále si organizace pronajímaly nové prostory, jako častý objekt sloužily bývalé hotely či penziony (ty spíše na venkově). Nájemné bylo později často předkládáno k proplacení repatriačnímu odboru. Dále sloužily k ubytování prostory sokoloven a některých školních budov.²²¹

²¹⁶ Právo lidu 4. 7. 1945 a Služba repatriantům 5. 7. 1945.

²¹⁷ SÚA, ka 268, R 3250, Zpráva o úspěšnosti mise vyhledání vhodného objektu za účelem zřízení ozdravovny.

²¹⁸ Ve Štěpánské sídlil francouzský Červený kříž, dále tu byl italský Červený kříž ve Vlašské ulici.

²¹⁹ Údaje o počtu záchytných stanic se v materiálech rozcházejí. V některých zprávách se uvádí počet 40 ubytoven, v jiných 45. Číslo 42 je převzato ze zprávy pro ministerstvo výživy sepsané 5. 1. 1946. Viz přílohy č. 25, 26, 27 Seznam a mapa umístění stanic, ubytoven a nemocnic.

²²⁰ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Hlášení o nedostatečném vedení repatriačních stanic.

²²¹ Záchytná stanice byla zřízena např. v Sokole u Studánky. Budovy následujících pěti škol byly použity ke zřízení záchytných stanic: Odborná škola pro ženská povolání, Podskalská 10, Praha II, Měšťanská škola

V záchytných stanicích platil později určitý řád, který museli repatrianti po dobu pobytu dodržovat. Přesto na některé výstřední chování v ubytovnách chodily stížnosti.²²²

Pracovníky záchytných stanic se stávali nejčastěji dobrovolníci, především z řad členstva dobrovolnických organizací, ale i z řad repatriantů. Dále spolupracovali další občané, vyzývaní ke spolupráci rozhlasem a tiskem, a ostatní hnutí, aktivně se do spolupráce s Charitou zapojili např. skauti.

Postupem času byl počet záchytných stanic snižován, počátkem roku 1946 fungovaly stanice v Žitné, Dykově, Hloubětíně, Jindřišské, Ďáblicích, na Klíčově a k nim přidružené pobočky.²²³ Poté byl udržen v Praze chod dvou záchytných stanic během následujících let pro ubytování. Do nich byl přestěhován majetek likvidovaných stanic, a pokud patřily dobrovolnické organizaci, byly předány pod správu repatriáčního odboru. Taktéž byla repatriáčním úřadem v lednu 1946 převzata od Charity vývařovna na Wilsonově nádraží.²²⁴

Stručný přehled některých záchytných stanic nastíní jejich fungování. Jedná se o stanice, které svým významem zasluhují pozornost, např. protože se jedná o centrální stanice určité organizace, vedly čilou korespondenci s repatriáčním odborem apod.

3.3.2.1 Klíčov - Československý Červený kříž

Klíčov²²⁵ byla záchytná stanice zřízená Československým červeným křížem v několika budovách v Praze-Vysočanech, ty se nacházely v dezolátním stavu a musely být opraveny, aby mohly sloužit dobře účelu záchytné stanice. Jednalo se o budovu bývalého hotelu Klíčov, jehož pronajímatelce Ludmile Červinkové bylo měsíčně placeno nájemné ve výši 15 000 Kčs. Dále byly záchytnou stanicí užívány prostory bývalé restaurace Na Klíčově, „dřevěné baráky“ ve vlastnictví Fondu národní obnovy, tj. další obytný dům, hospodářská a skladištní budova, bývalé prostory pražské Hitlerjugend. O ty se koncem roku 1945 na základě výměru Magistrátu hlavního města Prahy přihlásila firma Českomoravské strojírny, které byly postupně začátkem roku 1946 předány.

dívčí, Vojtěšská 13, Praha II, Měšťanská škola dívčí, Botičská 8, Praha VI, Měšťanská škola chlapecká, Krále Jiřího, Praha XII., Masarykova škola soc. ústavu hl. města Prahy, Ruská 85, Praha XII.

²²² Dne 24. 9. 1945 se dostavila policie do záchytné stanice v Biskupské ulici s tím, že z protějščího domu docházejí stížnosti, že „repatriantky v prvním patře chodí nedostatečně oblečeny, pohybují se volně a svlékají se bez ohledu, že jsou bedlivě z protějščího domu sledovány. Též mluví hlučně a nesnaží se tlumiti hlasy.“ Tamtéž.

²²³ V lednu 1946 byly v provozu stanice v ulicích Žitná, Jindřišská, Vlašská, U Průhonu, Soukenická, Dykova, Na Cihlářce, Dvořákova a na Klíčově a v Hloubětíně.

²²⁴ Viz výše.

²²⁵ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, R 3411 Klíčov

Administrativní budova zůstala v držení Červeného kříže, který v ní zřídil ošetrovnu pro mládež v Libni. Záchytná stanice ukončila činnost ke dni 31. 3. 1946.

3.3.2.2 Ďáblice – Katolická Charita

V bývalém dělnickém táboře firmy Avia v Letňanech byla zřízena záchytná stanice pod správou Charity.²²⁶ Jednalo se o prostor zahrnující 27 dřevěných budov a skladištní prostory, které umožňovaly ubytování pro 2 000 repatriantů. Stanice zaměstnávala také 50 zajištěných osob a 30 zajatců německého původu, což způsobovalo někdy pohoršení mezi československými navrátilci. Dále zde za účelem udržení veřejného pořádku a kontroly cizinců konala stálou službu Státní národní bezpečnost, později i další vojáci z posádkového velitelství v Praze. Přesto se v táboře někdy děly výtržnosti a 8. 11. 1945 se kdosi pokusil vykrást sklady. Přes zimu byla stanice pro nevhodnost ubytování uzavřena.

Jednalo se o záchytnou stanici pro repatrianty všech národností. Při příchodu byli podrobeni důkladné lékařské prohlídce a v nejbližší možné době odesláni do svých domovů, nebo k osídlení pohraničí. Agendu osidlování pohraničí spravoval vedoucí tábora Arnošt Adamec ve shodě s ministerstvem zemědělství a ministerstvem národní obrany, zahraničním ústavem, styčným důstojníkem a okresními úřady.²²⁷ Agendu však vyřizoval pod hlavičkou Charity, proti čemuž protestoval repatriační odbor a pro vyřizování osidlovacích záležitostí vyslal do tábora v Ďáblicích vlastního úředníka.

Během roku 1946 byla záchytná stanice převedena do kompetence MOPSP-R a fungovala i po likvidaci ostatních záchytných stanic odboru.²²⁸ Pro své vhodné umístění a zařízení přetrvala jako fungující záchytná stanice pro repatrianty a později reemigranty. V souvislosti s tímto byl do záchytné stanice v Ďáblicích převeden majetek repatriačního odboru z likvidovaných stanic, který byl vydezinfikován, samotná stanice v Ďáblicích byla před nadcházejícím létem taktéž dezinfikována. V roce 1946 již bylo repatriantů v táboře méně, průměrně 250, a poměry se značně uvolnily. Evidence téměř ustala, některé osoby zůstávaly v táboře několik měsíců, nedodržovaly služby ani oddělení mužských a ženských ubikací. Místa nebyla repatriantům po příjezdu přidělována. Po zjištění těchto prohřešků zajistil repatriační odbor nápravu.

²²⁶ SÚA, fond MSP-R, ka 271, R 3411 Ďáblice, viz příloha č. 28.

²²⁷ Arnošt Adamec spolupracoval např. s místní osidlovací úřadovnou v Plzni, Černíně, Kladrubech, Stříbře, Bromově, Malých Svatoňovicích a Trutnově.

²²⁸ Likvidovány byly záchytné stanice v Žitné, Dykově, Jindřišské, na Havlíčkově náměstí, Na Klíčově.

3.3.2.3 Jindřišská - Klub československých turistů

Na velmi výhodném místě, v blízkosti úřadoven repatričního odboru i ústředí Klubu československých turistů, byla zřízena záchytná stanice Klubem československých turistů.²²⁹ Prostory byly pronajaty od manželů Františka (taktéž repatrianta) a Marie Franclových v hotelu v pasáži "Melantrich" za měsíční nájemné 30 000 Kčs. Budova dříve sloužila německé Hitlerjugend a Wehrmachtu. Smlouva stanovila lhůtu pronájmu do září roku 1945, posléze byla prodloužena. Ubytováno zde mohlo být až 110 osob a k této ubytovně se družila ještě ubytovna na Havlíčkově náměstí, která mohla poskytnout až 50 ubytovacích míst. Vedoucím pracovníkem byl Vlása Trousil a stanice zaměstnávala 16 zaměstnanců a 19 zajištěných osob.

Klub nebyl schopen hradit výdaje spojené s repatriční akcí sám, začal tedy úzce spolupracovat s odborem a ČČK a do hlavičky svých protokolů taktéž zapisoval ubytovny jako "zřízené Klubem čsl. turistů v Praze pod patronací repatričního odboru MOPSP a Československého Červeného kříže." Odbor repatriace mimo výdajů na potraviny a zdravotní potřeby platil taktéž nájemné.

Důležitou součástí stanice v Jindřišské byla vývařovna. Její agendu vedl hospodářský referent Antonín Pelíšek a za kuchyň byla odpovědná paní Trousilová. Skladové zásoby byly zaznamenávány v týdenních plánech, později podle nařízení ministerstva výživy "zásobníkem ve formě vázané knihy". Potraviny byly dodávány Charitou a hojně přispívali i příznivci z řad veřejnosti. Ve vývařovně se mimo repatriantů z Jindřišské stravovali i repatrianti z ubytoven na Havlíčkově náměstí a Soukenické a z polské mise ve Všehrdově. Jídlo jim bylo vydáno na speciální potravinové poukázky vývařovny. Vedle toho byla zřízena závodní kuchyně pro zaměstnance záchytných stanic a repatrianty nebydlící v záchytné stanici výměnou za potravinové lístky.

Ačkoliv Klub byl prakticky jen správcem stanice, protože všechny výdaje hradil repatriční odbor, byl tento poměr sjednaný pouze ústně. K písemné dohodě došlo až k 1. 1. 1946. To už se však nájemce F. Francl dožadoval navrácení budovy, aby zde opět mohl provozovat hotel. Přes zimu, kdy stanice vzhledem k uzavřené stanici v Ďáblicích byla plně vytížena, nebylo této žádosti vyhověno. K potřebě provozu hotelu se však vyjádřila i kancelář pražského primátora a stanice byla tedy ke dni 31. 3. 1946 zlikvidována. Lůžka a lůžkoviny patřily ze značné části majiteli hotelu a majetek repatričního odboru byl převeden do inventáře stanic v Ďáblicích a v Hloubětíně.

²²⁹ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, R 3411 Klub československých turistů.

3.3.2.4 Hloubětín - Klub československých turistů

Podobně jako v Jindřišské, působil i v Hloubětíně²³⁰ Klub čsl. turistů spíše jako správce, než zřizovatel záchytné stanice. Jak sám repatriační odbor naznačoval, vyplýval tento fakt ze stavu věcí, dohoda uzavřena nebyla. Po likvidaci stanic ve vnitřní Praze a tím omezení provozu pouze na stanice v Ďáblicích a Hloubětíně, byla tato stanice od 1. 4. 1946 převzata repatriačním odborem.

Pozemky byly pronajaty od správy sociální péče do konce roku 1947. Repatriační odbor hradil především provozní výlohy a zdravotní a další materiál. Potraviny dodávala Charita "in natura". Stanice měla kapacitu až 1000 lůžek a disponovala dřevěnými baráky o 75 místnostech s okny a kamny, kanceláří, úschovnou zavazadel, kuchyní a sociálním zařízením. Vedle zaměstnanců a pracovních sil působila v táboře ošetřovatelka, v případě potřeby byl volán lékař. Po 7. 9. 1946 po odsunu zajištěných osob německé národnosti, které byly zaměstnanci stanice, žádalo vedení nové posily, především do kuchyně a na úklid baráků.

Tábor v Hloubětíně trpěl především přemnožením hmyzu, zejména štěnic, a vzhledem ke stálé přeplněnosti tábora i nedostatečnou dezinfekcí. Vedení tábora si však stěžovalo, že repatrianti nijak nepřispívají k udržení čistoty v táboře. Stejně tak zaslalo vedení tábora stížnost repatriačnímu odboru, že vzhledem k zimě r. 1945 ztopili repatrianti část oplocení tábora, což mohlo způsobit nekontrolovatelnost obyvatelstva a ztráty inventáře. Plot byl na náklad repatriačního odboru vyspraven drátěným pletivem.

3.3.2.5 Žitná - YWCA

V prostorách YWCA²³¹ v Žitné ulici, které za války sloužily jako prostory Gestapa, byla zřízena taktéž repatriační stanice a to již 10. 5. 1945. Dobrovolnými zaměstnanci v ní byli převážně sami bývalí repatrianti. Potraviny, ze kterých vývařovna vyvařovala, byly získány buď darem, nebo od místního výboru ve Štěpánské ulici. První měsíc fungování stanice byl spíše improvizovaný. Poté však již podávala pravidelná hlášení repatriačnímu odboru o stavu zásob a kapacit. Stanice bývala plná, a to z důvodu, že repatrianti získávali od úřadu povolení k delšímu pobytu, ačkoli maximální doba podpory byla sedm dní.

Záchytná stanice zde byla zrušena také ke dni 31. 3. 1945 a její finanční zůstatek byl předán táboru v Hloubětíně.

²³⁰ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Hloubětín.

²³¹ Tamtéž. Stanice v Žitné.

3.4 Nemocnice

Důležitou součástí péče o repatrianty byla síť nemocnic. Nemocnice nespádaly pod kompetence MOPSP, ale pod ministerstvo zdravotnictví, které se tedy taktéž zabývalo repatriačním problémem, především co se týče budování sítě nemocnic a zajištění chorob.²³²

Mnoho osvobozených politických vězňů i nuceně nasazených bylo ve špatném zdravotním stavu. Někdy museli zůstat v původním táboře v péči lékařů spojeneckých armád, dokud nebyli převezeni do nemocnice. Někteří byli sice schopni převozu, avšak v Praze byli ihned předáni do péče lékařů. Zabránit se tak mělo i šíření chorob. V seznamech repatriantů, vedených repatriačním odborem se veřejnost dozvíдалa jména těchto nemocných a reagovala i na výzvy, že se pro repatrianty mají dostavit.²³³

Důležité také bylo, že některé nemocnice a léčebné ústavy v Praze se zaměřovaly na určitý typ choroby, což usnadňovalo přítomnost specialistů na jednom místě a také koncentraci potřebného zdravotního materiálu a léčiv. Tak se sanatorium v Podolí soustřeďovalo na nakažené TBC, zatímco v Krči byli lékaři specializovaní na infekční choroby a poruchy přeměny látek.²³⁴ Kromě stávajících nemocnic byly jiné obnovovány a zakládány nové, např. se jednalo o nemocniční stanice na Vinohradech²³⁵ nebo na Smíchově.

Podřízenost ministerstvu zdravotnictví se projevila jinými podmínkami, panujícími ve vztahu mezi nemocnicí a vládou. Nemocnice nedávaly pacientům jídlo na potravinové lístky, pacienti byli stravováni podle zákona o stravování veřejných nemocnic.²³⁶ Od repatriačního odboru však nemocnice žádaly přiděly některých specifických surovin, pro pacienty-repatrianty, o které v nich bylo pečováno.²³⁷

Pracovní síly se skládaly jednak z lékařů a lékařek, dále z ošetřovatelek a pomocných sil. Lékaři také měli výsadu zažádat pro „zubožené oběti nacistického teroru“ o zvýšené přiděly potravin, což dle tisku také blahosklonně měli dělat.²³⁸ K rozšíření řad personálu byla veřejnost vyzývána v tisku a rozhlase a nemocnice pořádaly ošetřovatelské a zdravotní kurzy. Tak se na podzim 1945 mohli absolventi chemických a průmyslových

²³² Zveřejněný program repatriace a vykonaná práce MZ od ministra zdravotnictví Adolfa Procházky např. in: Lidová demokracie 18. 7. 1945

²³³ Pravidelné výzvy ve Službě repatriantům.

²³⁴ In: služba repatriantům 12. 6. 1945.

²³⁵ Vedených Ústředím sociální práce církve československé.

²³⁶ Tyto směrnice byly vydávány ministerstvem zdravotnictví. SÚA, fond MPSP-R, ka 231.

²³⁷ Žádán byl např. pravidelně příjem mýdlového prášku pro určitý počet pacientů.

²³⁸ Viz dále v kap. Právo lidu.

škol bezplatně zúčastnit pětíměsíčního kurzu práce v laboratořích, byli pak vázáni pětiletou službou v nemocnicích.²³⁹

Některé nemocnice byly na pomezí statutu záchytné stanice, ubytovny a nemocnice. Ty poté komunikovaly v oblasti zásobování jak s MZ, tak s institucemi zajišťujícími repatriační akci. Některé z nich jsou stručně přiblíženy dále.

3.4.1 Nemocnice ve Vršovicích

Jednalo se o pomocnou infekční nemocnici a karanténní stanici, zřízenou dne 4. 5. 1945 v budově školy na třídě Jiřího z Poděbrad.²⁴⁰ Pracovali zde vesměs dobrovolníci lékaři, ošetřovatelky, kuchařky a pomocné síly, čtyři zaměstnanci fyzikátu hlavního města Prahy a tři muži k hlídkám z SNB, celkem 27 osob. Někteří dobrovolníci byli z řad zajištěných osob.

V prvních týdnech šlo o velmi improvizovanou organizaci, neboť ještě neexistovaly předpisy. Materiál a potraviny byly získávány z darů a dodávek Charity a přidělů potravin příkázaných Magistrátem hlavního města Prahy na odběrné listy zásobovacím oddělením pro nemocnice a ústavy. Zaměstnanci se v prvních týdnech stravovali společně s repatrianty. Pozdější kontrola ukázala, že takto nemocnice neoprávněně odebírala dvojnásobný počet potravin a to jak pro repatrianty, tak pro personál. Protože však šlo spíše o nedorozumění způsobené důsledkem špatné informovanosti o nařízeních, nebyla udělena nemocnici sankce. Od června 1945 již byla nemocnice stravována z přidělů ministerstva výživy.

Nemocnice ukončila svou činnost poměrně brzy, a to ke dni 16. 10. 1945. Přebytky zásob byly předány katolické Charitě k výpomoci v dalších střediscích.

3.4.2 Lékařský dům v Sokolské

Sídlo českých lékařských organizací, Lékařský dům v Sokolské ulici,²⁴¹ se do akcí na pomoc obětem válečného násilí zapojil již během revolučních dní (tj. během pražského povstání). Činnost se nejprve soustředila na ošetřování raněných, dopravě léků a obvazových materiálů do dalších nemocnic. Od 7. 5. 1945 začínala spontánně fungovat stanice pro příchozí osoby a dle záznamů Lékařského domu bylo již během prvních tří dní

²³⁹ Kurzy probíhaly při Univerzitě Karlově, in: Lidová demokracie 2. 10. 1945.

²⁴⁰ SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Nemocnice a sanatoria.

²⁴¹ Informace čerpané především ze: Služba repatriantům, čl. o činnosti Lékařského domu ze dnů 22. 9. 1945, 6. 10. 1945, 18. 10. 1945.

vydáno jídlo pro více než 5 376 a ošacení pro více než 1 000 z nich. Stanice fungovala z příspěvků a darů veřejnosti, často posílaných do Prahy z venkova.

Bezprostředně po skončení války se začínali, kdy se začínali vracet první navrátilci, bylo ubytování zpočátku přechodné. Ubytovací místa byla domlouvána v okolních hotelích a zřizována v místnostech bývalých německých spolků. S rozšířením repatriační akce byla započata spolupráce s ostatními organizacemi a ubytovny, především pod patronací ČČK, Charity a Klubu čsl. turistů. Nápor se tím Lékařskému domu značně zmenšil. Lékařský dům dále pokračoval i ve své lékařské činnosti a mimo jiné dále dodával léky a zdravotní materiál dalším stanicím v Praze, ale i jinde v Čechách a na Moravě. Do konce července bylo ve stanici v Sokolské vyplaceno 1 034 076,50 Kčs, vydáno ošacení 13 453 osobám a 51 151 potravinových balíčků na cestu. Od závěru července do konce působení vydala stanice ještě 136 076 Kčs na podporách, 5 585 osobám ošacení a 6631 balíčků na cestu. Vzhledem k ubývajícímu počtu repatriantů byla činnost ukončena ke dni 30. 9. 1945 a organizace se zaměřila na ozdravovací program.

3.4.3 Nemocnice na Smíchově

Interní nemocnice na Smíchově²⁴² byla zprovozněna až 18. 8. 1945 a sídlila v ulici Na Cihlářce. Měla kapacitu 112 lůžek, nebývala však plně obsazena. Celkem zde pracovalo 17 zaměstnanců. Z toho byli dva lékaři a šest ošetřovatelek, pomocná síla, kuchařka, uklízečky, topič a skladník. Dle zpráv zde bylo dbáno na přísnou čistotu. Podobně se pečlivě rozdělovaly potraviny dle přidělů jednotlivých pacientů. Hlídalo se, kteří pacienti mají tyto přiděly zvýšené podle svého zdravotního stavu a typu onemocnění. Nemocnice na Smíchově podávala pravidelná hlášení o kapacitách a o potřebě přidělů dalších surovin (mýdlového prášku apod.) repatriačnímu odboru.

3.4.4 Lobkovický palác

Charita zřídila svou staniční nemocnici v budově Lobkovického paláce.²⁴³ Uvolnit ji musela do konce roku 1945 pro Ústav slovanských studií a Státní ústav archeologický.

Sem byli odesíláni pacienti neschopni dalšího transportu a jimž lékař zjistil při prohlídce v záchytné stanici nějakou chorobu, nejčastěji se jednalo o TBC. Nebyla rozlišena národnost, byli zde léčeni jak Čechoslováci, tak cizinci. Léčeny zde byly nemoci

²⁴² SÚA, fond MPSP-R, ka 271, Kontrola min. výživy o stavu zásob z 11. 9. 1945. Viz příloha č. 29. Nemocnice na Smíchově.

²⁴³ SÚA, fond MPSP-R, ka 271 a Služba repatriantům 18. 10. 1945.

jako tyfus, skvrnivka, nervová onemocnění, nemoci způsobené podvýživou a další. Na chod dohlížel vrchní lékař MUDr. Jaroslav Křemen.

3.5 Následná péče o repatriované osoby

Za oběti nacistického násilí cítila společnost po válce odpovědnost, především za jejich uzdravení a opětovné zařazení do hospodářského života v Československu. Dozvídáme se to z mnohých reakcí, dopisů a úvah uveřejněných v médiích.

Nejprve šlo o bezprostřední napravení bezpráví, které bylo způsobeno internací. Repatrianti neschopní plného zapojení do práce měli nárok na zaopatření invalidů,²⁴⁴ podobně si o zaopatření mohli zažádat pozůstalí rodinní příslušníci po obětech.²⁴⁵ Ministerstvo sociální péče také zřídilo několik sanatorií „pro přestálé oběti nacistické okupace, nemající zaopatření.“²⁴⁶ Některým nuceně nasazeným byly vyrovnány platy, které byly při nuceném nasazení podhodnoceny,²⁴⁷ navrátit či zajistit majetek bylo však mnohdy věcí soukromou, protože mnoho osob si majetek po dobu války uložilo u svých známých. Repatrianti také získávali byty z poválečného přerozdělování bytů po Němcích a mnoho z nich se zúčastnilo osidlování pohraničí. Osidlovací úřad spolupracoval s repatriačním odborem i mnohými záchytnými stanicemi. Také pojišťovny vydávaly směrnice, určené pro podmínky obnovy pojištění repatriantů.²⁴⁸ Pojišťovny také proplácely některé ozdravovací akce, bylo však třeba jejich předchozího svolení k účasti na pobytu.²⁴⁹

Později, kdy už nebyl repatriační problém tak palčivý, nastala otázka, jak by měla vypadat následná péče o repatrianty. K té se vyjadřoval i plán MOPSP tzv. „O novou sociální politiku“. Mimo mnohých ozdravných programů se jednalo i o finanční a movité zápůjčky pro repatrianty, které jim měly pomoci založit novou existenci.²⁵⁰

²⁴⁴ Invalidé z řad osvobozených z koncentračních táborů neschopní zaměstnání se měli dostavit k lékařské prohlídce k Zaopatřovacímu úřadu v Praze-Karlíně, kde jim měl být následně vyměřen invalidní důchod, in: Rudé právo 6. 9. 1945.

²⁴⁵ Žádosti měli pozůstalí podávat také u Zaopatřovacího úřadu, v Praze na Praze X., in: Rudé právo 9. 9. 1945.

²⁴⁶ SÚA, fond MPSP-R, ka 268, směrnice pro sanatoria a domy pro přestálé.

²⁴⁷ Jedinci, kteří v rámci nuceného nasazení byli evidováni u Zúčtovacího ústředí pro přikázané veřejné zaměstnance mohli do 30. 11. 1945 zaslat ministerstvu financí do Zúčtovacího ústředí v Letenské ulici žádosti o vyrovnání svých platů, in: Lidová demokracie, 20. 11. 1945.

²⁴⁸ Pojišťovny apelovaly na osoby, kterým bylo během internace pojištění přerušeno, in: Rudé právo 31. 7. 1945.

²⁴⁹ Nemocenská pojišťovna soukromých zaměstnanců pro své pojištěnce zahájila provoz sanatoria ve Vráži u Písku, in: Lidová demokracie 18. 7. 1945. Některé jiné pojišťovny odmítaly proplatit nesvolené pobyty v ozdravovně a výdaj předaly MOPSP-R, SÚA, fond MPSP-R, ka 268.

²⁵⁰ Program zveřejněný ministrem Šoltézem v brožurách O novou sociální politiku (s. 22) a Rok sociální politiky v osvobozené vlast (s. 30) a v Sociální revue č. 1-2, říjen 1945.

Repatrianti se mnohdy vraceli s podlomeným zdravím, některé nemoci byly dlouhodobější, či se teprve po delší době projevíly. První pomoc repatriantům měla sice skončit odsunem z ubytovny, kde směli bez povolení zůstat maximálně sedm dní, avšak to by byla pro mnohé z jedinců pomoc nedostatečná. Především v tisku se začaly objevovat úvahy, eseje a apel na veřejnost a organizace, že je nyní povinností přehodnotit repatriční akci a zaměřit ji novým směrem. Nezapomenout na oběti nacistického teroru, ale poskytnout jim adekvátní následnou péči a posléze je zapojit do řad občanů budujících novou československou společnost.

Různé organizace a hnutí začaly připravovat ozdravné pobyty nejprve pro repatrianty mezi svým členstvem.²⁵¹ Později se iniciativy následné péče o repatrianty chopil taktéž repatriční odbor. Nepodařilo se mu však již to, co při repatriaci samotné, totiž sjednotit tuto následnou péči pod svou koordinaci a kontrolu. Sám při organizaci ozdravných akcí spolupracoval s dalšími organizacemi, především s Ústřední radou odborů a Svazem politických vězňů.²⁵² Jejich prostřednictvím se totiž dostal do kontaktu s jejich rozsáhlou členskou základnou, z jejichž řad mnozí ozdravný pobyt potřebovali.

Jedinci se o možnostech využít ozdravného pobytu dozvídali různými cestami, od informací ze své členské organizace po zprávy v tisku.²⁵³ Délka pobytu se pohybovala od několika dnů po několik týdnů. Během pobytu platil režim a stanovy, jež účastníci museli dodržovat. Určité akce byly určeny výhradně dětem, které strádaly postižením některého rodinného příslušníka válkou. Některé ozdravovny byly specializované na určitý typ chorob.

Ozdravné pobyty byly pro repatrianty bezplatné. Hradil je výhradně organizátor, a to ze svého rozpočtu (tedy z rozpočtu hnutí, sdružení či MOPSP). Někde bylo nutné odevzdávat přidělové potravinové lístky, bylo ovšem možné vyžádat si zvláštní přiděl na dobu ozdravného pobytu.²⁵⁴

²⁵¹ Jednalo se především o členstvo SOPV, které bylo v této oblasti velmi aktivní.

²⁵² SÚA, fond MPSP-R, ka 265 a ka 268.

²⁵³ Zpráv v tisku se nachází mnoho, některé byly obecné, některé apelovaly na členy různých Svazů, hodně zpráv se objevovalo v Rudém právu, např. dne 17. 7. 1945 byla uveřejněna krátká zpráva, že osvobození političtí vězni, jejich rodinní příslušníci, případně pozůstalí, mohou žádat u repatričního odboru o čtyřtýdenní bezplatný ozdravný pobyt. O tři dny později týž deník odkazuje na organizaci pobytů Zemským národním výborem a nutnosti opětovné lékařské prohlídky repatriantů.

²⁵⁴ Tento přiděl byl zpravidla vyšší než přiděl normální, odběrní listy byly označeny písmenem "R" (rekreace), SÚA, fond MPSP-R, ka 268

Objekty ozdravných pobytů byly také různé. Téměř všechny lázně se akce zúčastnily a nabízely své ozdravné programy, některé působily i přes zimu.²⁵⁵ Výdaje s péčí spojené hradil často repatriační odbor, někdy pojišťovna.²⁵⁶ Dále jednotlivé organizace nabízely svým členům pobyt v chatách a rekreačních střediscích v přírodě. Některé objekty byly podobně jako před několika měsíci záchytné stanice vybrány repatriačním odborem jako vhodné, pronajaty a upraveny k novému účelu.²⁵⁷ Některé z těchto budov byly později přeměněny na rekreační střediska ministerstev a dalších vládních institucí.

Od konce roku 1946 je ve správních orgánech zdůrazňováno, že repatrianti by neměli mít již zvláštní práva před ostatními občany, protože by to vedlo k sociální nespravedlnosti. S likvidací repatriačního odboru zaniká i státem zajišťovaná ozdravná péče zaměřená na repatrianty, tu nadále zajišťují ze své iniciativy sdružení a svazy.

3.5.1 Sdružení a ozdravovny

Velkou aktivitu v organizování péče o repatrianty, hájení jejich zájmů a jejich začleňování do normálního života vyvíjel Svaz osvobozených politických vězňů a jeho pobočky. V první řadě bylo na programu existenční zajištění a podpora obětí a pozůstalých, speciální pobyty organizoval Svaz i pro děti. Dalším byla organizace ozdravných pobytů a následné lékařské péče pro členy Svazu. Repatrianti byli přes SOPV odesíláni např. do rekreačních středisek ve Velkých Losínách na Moravě, v Jičíně, v lázních Houštky, do Pece v Krkonoších, Lomnice nad Popelkou, Čížkovic u Lovosic a dalších.²⁵⁸

Ústřední rada odborů (ÚRO) byla organizací se silnou členskou základnou, především mezi dělnictvem.²⁵⁹ Repatriační odbor pověřil ÚRO organizací zotavovacích pobytů.²⁶⁰ ÚRO měl opatřit vhodné rekreační středisko, postarat se o stravování a lékařský dohled. Repatriační odbor si vyhrazoval právo přikázání pacientů a zavázal se hradit zálohy

²⁵⁵ Repatriačním odborem byla hrazena péče o repatrianty v těchto objektech: Lázně: Jáchymov, Darkov, Mšené, Velichovky, Bludov, Hovězí u Vsetína, Teplice-Šanov, Teplice nad Bečvou, Trenčianské Teplice, Poděbrady, Janské lázně, Mariánské lázně, Luhačovice ad. Sanatoria: Vráž u Písku, Nová ves pod Pleší, Nový Smokevec, Vyšné Hágy, Polianka, Gräfenberg. Léčebné ústavy: Masarykův v Praze Motole, Žamberk, Mirošov, Kostelec nad černými lesy, Paseky u Olomouce. SÚA, fond MPSP-R, ka 268.

²⁵⁶ Viz výše, např. NPSZ, či hlášení repatriačnímu úřadu z lázní, za které osoby mají být hrazeny léčebné výdaje repatriačním odborem a které mají léčení hrazené pojišťovnou, SÚA, fond MPSP-R, ka 268

²⁵⁷ Např. dne 28. 11. 1945 prohlédli úředníci repatriačního odboru A. Nováček a K. Jenda budovy zámku v Batelově a v Lukách na Jihlavsku. Shledali, že objekty budou sice potřebovat nezbytné stavební úpravy, každý v odhadu 2 mil. Kčs, nicméně že by se jednalo o vhodné objekty pro zotavovny a sanatoria pro repatrianty s kapacitou 150 - 170 míst, SÚA, fond MPSP-R, ka 268.

²⁵⁸ SÚA fond MPSP-R, ka 268 a tisk, např. Hlas osvobozených, Rudé právo 10. 8. 1945.

²⁵⁹ Viz in: KALINOVÁ, Lenka: Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2004

²⁶⁰ SÚA, fond MPSP-R, ka 265, Ústřední rada odborů.

a celkové úhrady. Již začátkem července se konaly první zotavovací akce pro repatrianty, zorganizované spoluprací repatričního odboru a ÚRO. Prvních 92 repatriantů odjelo již 3. 7. 1945, většina na 21denní pobyt, již 10. 7. 1945 odjelo na zotavovací pobyt dalších 113 repatriantů. Do října r. 1945 již byla poskytnuta rekreace 2 753 repatriantům. Doprava byla zajištěna autobusy či rezervovanými místy ve vlaku. K ubytování sloužily hotely a penziony na Kokořínsku, Zvíkovsku, Turnovsku, Jičínsku a dalších místech. Dle hlášení se osoby díky dobrému stravování (jídlu podávanému pětkrát denně) zotavovaly a přibíraly během 21 až 28 dní pobytu 1 - 8 kg na váze. V ozdravovnách byly k dispozici knihovny, společenské hry a zajišťován program.

Prázdninový program pro děti chystal i Ústřední sociální úřad, který se opět navracel ke své původní činnosti, která byla načas přerušena jinými naléhavými potřebami, jako byla potřeba pomoci s repatriací v Praze, poskytnout místnosti dalším úřadům aj. Ve spolupráci s Okresní péčí o mládež v hlavním městě Praze bylo zorganizováno několik pobytů pro děti z rodin, postižených válkou.²⁶¹

Lékařský dům v Praze již v létě 1945 zřídil ozdravovnu v Českém dubu, jejíž provoz zasluhuje pozornost a poslouží i jako dobrý příklad fungování ubytovny.

3.5.2 Ozdravovna v Českém dubu

Ozdravovna v Českém dubu²⁶² byla zřízena 8. 6. 1945 paní Vlastou Matušovou z Lékařského domu, a již 18. 6. 1945 do ozdravovny odjelo prvních 12 repatriantů.²⁶³ Celkově však měla ozdravovna kapacitu pro ubytování 100 repatriantů a personál. Jednalo se o bývalou budovu německého dětského domova, která byla zabrána Zemským národním výborem v Praze. Dne 31. 12. 1945 byla ozdravovna převzata do správy repatričního odboru. Středisko mělo celkem 10 zaměstnanců, udržujících správu a chod, s platy pohybujícími se od 800 Kčs pro pomocnou sílu po 2 500 Kčs pro ředitele.²⁶⁴ V ozdravovně byla chována i prasata a husy, a to z ryze praktických důvodů, aby spotřebovávaly kuchyňský odpad.

Ozdravovna měla i sklad oblečení, jež se v případě potřeby repatriantům zapůjčovalo. Repatrianti si v ozdravovně zvláště pochvalovali jídlo, jídelníček se

²⁶¹ In: Věstník hl. města Prahy 23. 6. 1945.

²⁶² Viz příloha č. 30. Ozdravovna v Českém Dubu.

²⁶³ SÚA, fond MPSP-R, ka 265, Český dub.

²⁶⁴ Tamtéž.

sestavoval týden dopředu a dávky stanovené směrnicí se mnohdy překračovaly.²⁶⁵ Někteří repatrianti dokonce žádali prodloužení pobytu, který by hradili z vlastních výloh.

V lednu 1946 byl vydán "Domácí řád" ozdravovny, ačkoliv pravidla v něm uvedená fungovala již dříve. Stanovoval především denní režim, časy stravování, pořádkové normy, přístup do kuchyně a ubikací oddělených pro muže a ženy. Dále si dle řádu stanovovali repatrianti důvěrníka, který tlumočil přání a stížnosti personálu, které mohli ve zvláštních případech hlásit i sami repatrianti do kanceláře ozdravovny. V ozdravovně bylo možno využívat hudební nástroje, v případě potřeby byla k dispozici ošetrovna, prádelna a krejčovská dílna. Každý repatriant byl při příchodu a odchodu vážen. V ozdravovně mohly být ubytovány i děti. Pobyt směl být prodloužen jen se souhlasem MOPSP a objekt se nesměl v době pobytu na delší dobu opouštět. Personál byl dle stanov plně k dispozici a repatrianti byli ujišťováni, že *„tuto činnost nekonají jen z povinnosti, nýbrž pracují s nadšením a srdcem tak (jako by repatrianti) byli jejich nejbližší.“*²⁶⁶

Ohlasy na pobyt v ozdravovně byly velmi kladné. Ačkoli se v Hlase osvobozených dne 10. 1. 1946 objevil kritický článek, dostával repatriační odbor a redakce hned v odpověď nesouhlasné dopisy, které ozdravovnu hájily.

K 31. 10. 1946 došlo k předání ozdravovny z odboru repatriačního na odbor péče o mládež, jelikož nedaleký dětský domov v Českém dubu sháněl další prostory. Již v následujícím roce si ale odbor reemigrace vyžádal navrácení ozdravovny za účelem zřízení starobince pro reemigranty.

3.5.3 Domy pro přestárlé a nezajištěné repatrianty

Repatriační odbor v rámci programu péče o repatrianty zřídil i několik domů pro přestárlé repatrianty, kteří neměli nikoho, kdo by je mohl zajistit. Financovány byly z rozpočtu ministerstva sociální péče, obyvatelé domovů na provoz také přispívali.

Všechny tyto domy měly jednotné směrnice, vydané MOPSP-R. Ústav byl určen obětem nacistické okupace, ať již šlo o repatrianty, přestěhovalce, ale i reemigranty, podmínkou byla československá státní příslušnost. "Chovanci" přispívali na chod domu svými prostředky, museli tedy oznámit výši svého důchodu, úspor a veškerých majetkových změn. Pokud by se přihlásil některý příbuzný, mohla osoba přesto zůstat za poplatek v domě. "Chovanci" bez příjmu měli obdržet měsíčně kapesné 100 Kčs. Ti, kteří vypomáhali s prací, dostávali odměnu 2 Kčs za hodinu běžné práce a 4 Kčs za hodinu

²⁶⁵ Viz příloha č. 31. Jídelníček.

²⁶⁶ Tamtéž.

odborné řemeslné práce. V ordináčnících hodinách mohl obyvatel domu navštívit ordinace a na předpis lékaře žádat o léky apod. Oblečení si mohl "chovanec" zapůjčit a veškeré oblečení vlastní muselo být označeno číslem, které bylo "chovanci" přiděleno. Při příchodu do domu musel člověk odevzdat svůj majetek na sklad, vyjma nejnútnejšího k dennímu užívání, stejně tak doklady byly odevzdány v kanceláři do nadepsané obálky. V budově se chodilo výhradně v přezůvkách, což měly osoby vzájemně kontrolovat. Denní režim stanovoval každý dům sám, včetně hodin přístupu do knihovny, hraní na hudební nástroje atd. Pozdní příchod k jídlu znamenal pozbytí nároku na podávané jídlo, bylo možno zažádat o náhradní. Stížnosti se vyřizovaly ústně v kanceláři. Platil zákaz kouření, pití alkoholu, pro muže vstupu do ženských ubikací a naopak. Návštěvy se směly přijímat pouze v přijímací místnosti. "Chovanci" se měli vždy řídit pokyny ředitele a sester a *„největší důraz se kladl na přátelské chování mezi členy domu.“*²⁶⁷

Kromě již zmíněného starobince v Českém dubu fungovaly i další, např. v Novém Bohumíně, ve Vratislavicích a další.

²⁶⁷ SÚA, fond MPSP-R, ka 268, směrnice pro sanatoria a domy pro přestárlé.

4 Komunikace s veřejností

V rámci koordinace repatriační akce bylo nutné spolupracovat s veřejností, která musela být tedy o jejím postupu informována. K tomu mimo svého vlastního listu Služba repatriantům a pozdější přílohy do věstníku MOPSP Sociální revue využíval repatriační odbor dalších informačních kanálů. Své brožury a tiskové zprávy zasílal vždy „*kanceláři prezidenta republiky, předsednictvu ministerské rady, všem ministerstvům, československé tiskové kanceláři, všem denním listům, Československé obci sokolské, sekretariátům politických stran, všem poslaneckým klubům, Svazu osvobozených politických vězňů, Svazu národní revoluce, Klubu politických vězňů a všem sociálně-dobročinným organizacím.*“²⁶⁸ Tímto dosahoval repatriační odbor značného rozšíření potřebných informací. V neposlední řadě vlastnilo MOPSP vlastní knihovnu, jejíž tituly rozšiřovaly čtenářům teoretické znalosti v oblasti sociální péče.²⁶⁹

Velmi úzce začal s odborem záhy po skončení války spolupracovat Československý rozhlas. Díky svému centrálnímu postavení v Československu byl využíván pro podání zpráv široké veřejnosti. Případně regionálně specifické informace vysílaly další regionální stanice postupně zahajující vysílání.

K šíření informací přispěl také tisk. Při jeho analýze je však nutné počítat s omezeným počtem čtenářů, kteří často získávali informace z jednoho deníku a nesrovnávali je s ostatními. V této oblasti repatriační odbor spolupracoval s jednotlivými redakcemi, kterým poskytoval zprávy k otištění, sám pak s pomocí výstřižkové kanceláře Argus sledoval uveřejněné zprávy a případně na ně reagoval.²⁷⁰ K různým denním tiskům a tedy i více zdrojům informací se mohl čtenář dostat v úřadovnách, výborech a knihovnách, které jednotlivé deníky odebíraly. Podobně byl tisk k dispozici v záchytných

²⁶⁸ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1216, Expedice publikace o budoucí práci repatriačního odboru. Pro přehled o tehdejší situaci uvedu jednotlivé instituce rozdělené dle dokumentu - Politické strany: Československá sociální demokracie, Československá strana lidová, Československá strana národně-socialistická, Komunistická strana Československa. Dobročinné organizace: České srdce, ČČK, Mezinárodní Červený kříž, Sociální pomoc, Charita, Ústřední sociální úřad, Zemské ústředí péče o mládež, Masarykova liga proti tuberkulóze, Miličův dům, Ústředí církve československé, Ústředí církve československé, Zahraniční ústav, Židovská rada. Za Klub politických vězňů získávala informace poslankyně Milada Horáková. Ministerstva: dopravy, financí, informací, národní obrany, vnitřního obchodu, zahraničního obchodu, pošt, průmyslu, spravedlnosti, školství a osvěty, vnitra, zahraničních věcí, zdravotnictví, zemědělství.

²⁶⁹ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1232 Seznam jednotek v knihovně MSP. Rozdělena byla knihovna do rubrik Sociální politika a péče, Pracovní právo, Sociální pojištění, Národní hospodářství, Právo-politika-stát. Obsahovala i mnoho zahraničních titulů.

²⁷⁰ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1215, Žádost o výpověď výstřižkové služby. Repatriační odbor si později nechával vyhledávat články, ve kterých se mimo pojmů repatriace objevovaly hesla: pohraničí, osidlování pohraničí, výstavba pohraničí, přestěhovalectví aj.

stanicích, proto se v rámci tisku někdy objevují zprávy obracející se přímo na repatrianty, ač nelze předpokládat, že by si většina z nich tisk pravidelně kupovala.

Několik reportáží týkajících se repatriace se objevilo i v Československém filmovém týdeníku, který začal po válce vysílat. Ten se, podobně jako ostatní tisk, vyjadřoval spíše k ostatním politickým a hospodářským událostem, sledovány jsou v něm taktéž dodávky UNRRA.²⁷¹ Mezi reportážemi ohledně repatriace se objevuje návrat politiků z exilu, návrat emigrantů či letců z Anglie a následný pobyt v ozdravovnách. V červenci r. 1945 byla natočena reportáž o transportu do Norimberka, převzetí tamějších repatriantů, dále je zde ukázána péče o repatrianty v Praze v Lékařském domě v Sokolské ulici a stručně činnosti repatriačního odboru.²⁷²

4.1 Československý rozhlas

Významnou roli v poválečné konsolidaci československé společnosti sehrál Československý rozhlas. Tzv. boj o pražský rozhlas proběhl 5. 5. 1945, kdy bylo od 6 hod. ráno vysíláno v českém jazyce, po poledni pronikli do budovy čeští policisté a převzali kontrolu nad nacisty ovládaným rozhlasovým vysíláním. Rozhlas začal vysílat volání o pomoc, kterým začalo Pražské povstání.²⁷³ Teprve 9. 5. 1945 přešel rozhlas na normální provoz a provizorní vysílání ze Strašnického vysílače bylo nahrazeno vysíláním z Vinohrad. Dočasným vedením byl pověřen Otakar Matoušek, dne 25. 5. 1945 ho vystřídal Bohuslav Laštovička, který na postu ředitele rozhlasu setrval až do roku 1948. Šéfem rozhlasového zpravodajství se stal František Kamil Zeman, toho během léta nahradil Jiří Hronek, Zeman však setrval jako vedoucí Odboru zvláštních úkolů.²⁷⁴ Rozhlas plnil především informační funkci a spadal tedy pod Kopeckého ministerstvo informací. Pravidelnou zpravodajskou relací se stalo od června 1945 *Zpravodajství Československého rozhlasu* a od září 1945 *Rozhlasové noviny*. Na podzim roku 1945 taktéž započal výzkum veřejného mínění o poslechu rozhlasu. K účasti na něm byli vyzýváni i čtenáři repatriačního tisku.²⁷⁵

Pravidelné vysílání, určené speciálně pro navracející se osvobozené politické vězně a nasazené dělníky, bylo zahájeno již 11. 5. 1945.²⁷⁶ Repatriační ohlášky se objevovaly

²⁷¹ Filmotéka Krátkého filmu, i. č. 3 AB-I/1945.

²⁷² In: Služba repatriantům 18. 8. 1945 a Filmotéka Krátkého filmu, i. č. 2 A-I/1945.

²⁷³ In: Dějiny českých médií v datech, kol. autorů, Praha 2003, str. 57, podrobný popis je i ve zvláštním čísle Našeho rozhlasu: Týden rozhlasu dn 19. 5. 1945.

²⁷⁴ Tamtéž.

²⁷⁵ In : Služba repatriantům ze dne 20.11. 1945

²⁷⁶ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1220 Rozhlas a propagace

několikrát během dne v rámci běžného zpravodajství či mimořádných hlášení. Pravidelné zpravodajství vysílal rozhlas v 7:00, 10:00, 13:00, 16:00, 19:00 a 22:00. Speciální zprávy pro koncentrační tábory vysílal Československý rozhlas po dobu 98 dní v 19:15 a začínal slovy: „*Pozor! Pozor! Voláme koncentrační tábory!*“²⁷⁷ Toto vysílání bylo určeno pro občany, kteří dosud zůstávali v táborech a důležité informace, jak bylo žádáno, se měly dále předávat ústně těm, kteří neměli možnost poslechu.

Nejsledovanější bylo zřejmě pátrací vysílání, ve kterém byla čtena jména osob, po kterých se pátralo, či seznamy osob osvobozených v jednotlivých shromažďovacích táborech a repatriovaných do vlasti. Toto vysílání mělo spojit hlášením i rodiny žijící odloučeně. Na oznámení, které začínalo slovy „*Voláme pana/paní...*“ čekali v 6:15 a 18:15 u rozhlasových přijímačů posluchači nejen ve vlasti, ale i v cizině. Zprávy o padlých a zemřelých byly vysílány v prvních dnech po válce ve 12:00 a 18:00.²⁷⁸

Vedle stanic Praha I. a kulturní stanice Praha II. začala v červenci 1945 vysílat stanice Brno, k té v rámci východočeského vysílače přibyla Moravská Ostrava. Přes další vysílače mohly zahájit vysílání stanice České Budějovice a Plzeň. Jejich programy se odlišovaly, posluchači se je mohli dozvědět v časopise *Náš rozhlas*. Taktéž se postupem doby měnily vysílací časy jednotlivých relací.²⁷⁹

Dále vysílaly zpravodajství v českém jazyce některé zahraniční rozhlasové stanice. Z Londýna bylo v češtině vysíláno denně v 7:45, 14:15 a 21:30, na téže vlně byly v 15:00 a 22:00 přenosy z USA ohlášené slovy „*Amerika volá Československo*“. Z Lucemburku byly denně přenášeny zprávy v 8:45, 13:45 a 0:15, v pondělí a čtvrtky navíc od 22:15 bylo věnováno československému posluchačstvu půlhodinové rozhlasové pásmo. Stanice Moskva rozlišovala zpravodajství české v 18:45, 21:30 a 24:00 a slovenské v 17:45 a 19:30. Ze stanice Bělehrad se čeština ozývala v 8:05, 14:15 a 21:30. Kanada vysílala česky denně ve 22:00, navíc ve čtvrtky a v sobotu v 18:00. Během podzimu 1945 začalo vysílat do Československa i Švédsko.

Pomocí rozhlasu byly zprostředkovávány i nezbytné organizační pokyny a ostatní zprávy mezi repatriačním odborem a styčnými důstojníky v cizině, ve vlasti pak s dobrovolnými sdruženími, organizacemi a veřejností.²⁸⁰ Veřejnost se z vysílání dozvíдалa oznámení o transportech, které dorazily do Československa i těch, které byly plánovány.

²⁷⁷ In: 50 let československého rozhlasu, s. 37.

²⁷⁸ In: Týden rozhlasu dne 19. 5. 1945.

²⁷⁹ Viz příloha č. 32. Program rozhlasu.

²⁸⁰ In: Od mikrofonu k posluchačům, s. 192.

Často lidé své pátrací dotazy vznášeli přímo na Československý rozhlas. Tím byl rozhlas nejen výrazně přetěžován, ale pátrání po pohřešovaných osobách bylo roztržštěné do několika institucí a vznikala zmatek. Tomu měla zabránit úzká spolupráce Československého rozhlasu a repatriačního odboru v oblasti informovanosti ohledně repatriace. Již 3. 6. 1945 přináší tisk upozornění, že všechny „žádosti těch, kteří žádají československý rozhlas o pomoc při pátrání po nezvěstných rodinných příslušnících, zavlčených do Německa, musí procházet repatriačním odborem ministerstva ochrany práce a sociální péče v Praze...kde jsou pro tento účel potřebné tiskopisy.“²⁸¹ Žádosti, které nebyly orazítkovány repatriačním odborem, neměl rozhlas přijímat.

Dne 5. 6. 1945 se konala porada na prezidiu ministerstva informací se zástupci repatriačního odboru, rozhlasu a tisku, která se zabývala i organizací pátrací a zachycovací služby. Mimo jiné dohodla, aby administrativní záležitosti spadaly výhradně pod kompetence repatriačního odboru, rozhlas aby obstarával výlučně stránku technickou.²⁸² Zřejmě ale množství lidí dále podávalo žádosti přímo rozhlasu, protože na tuto skutečnost bylo v tisku opakovaně upozorňováno.

Svou činnost prostřednictvím rozhlasu představovaly i jednotlivé organizace. Na podzim r. 1945 měl své opakované vysílání ve 22:20 Svaz osvobozených politických vězňů, v rámci kterého např. 19. 9. 1945 promluvila Milada Horáková na téma “O sociálních úkolech Svazu osvobozených politických vězňů“ a 20. 10. 1945 mluvil k tématu “Svaz národní revoluce a Svaz osvobozených politických vězňů“ Lev Sychrava.²⁸³

Koncem roku 1945 ubylo urgentních pátracích zpráv a rozhlas zahrnul repatriační zprávy do rámce “zpravodajské směsi“ vysílané ve 14:30 na stanici Praha I. a do rozhlasového zpravodajství po 22. hod. Rozhlas kompletně předělával program jednotlivých stanic,²⁸⁴ své rozhodnutí ohledně redukce repatriačních zpráv odůvodňoval především snížením počtu požadovaných hlášení, jejich nepatrnou odezvou a zlepšením ostatních komunikačních sítí.²⁸⁵ Odbor repatriace byl překvapen touto náhlou zprávou, avšak byl ujištěn generálním ředitelem Lašťovičkou, že rozhlas tímto rozhodně nevyhovává spolupráci s repatriačním odborem a dál bude „ochotně zařazovat repatriační relace do svých hlášení, pokud toho bude potřeba vyžadovat.“²⁸⁶

²⁸¹ In : Služba repatriantům ze dne 3. 6. 1945.

²⁸² In : Služba repatriantům ze dne 7. 6. 1945.

²⁸³ In : Služba repatriantům ze dne 20. 10. 1945.

²⁸⁴ In : Náš rozhlas ze dne 20. 1. 1946.

²⁸⁵ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1220 Rozhlas a propagace, dopis ze dne 18. 12. 1945

²⁸⁶ Tamtéž. Odpověď ze dne 19. 1. 1946

Po roční spolupráci repatričního odboru s Československým rozhlasem se objevil na odboru repatriace návrh ocenit spolupráci s rozhlasem, bez níž by byla repatriční činnost velmi ztížena. Jelikož se rozhlasu ze strany odboru doposud nedostalo oficiálního uznání, bylo navrženo takto „*učinit ku příležitosti prvního výročí hlášení repatričních zpráv*“,²⁸⁷ a zaslány byly dva děkonné dopisy. Vyzdvižena byla především činnost F. K. Zemana. Dle statistik Československého rozhlasu bylo v rámci repatriční akce odvysíláno 586 repatričních vysílání nad 15 minut a kromě zpráv dalších 260 komentářů, 1500 úředních hlášení a 40 000 výzev, ve kterých bylo jmenováno 200 000 osob hledaných, dárců apod.²⁸⁸

4.2 Dobový tisk

Dobový tisk odrážel vnější události své doby a zprostředkoval je uveřejněním tiskových zpráv či vlastními reportážemi. Vzhledem k tomu, že noviny byly řízeny určitou názorovou skupinou či politickou stranou, je výrazné jejich zaměření, podobně jako byla často specifická skupina jejich čtenářů. K získání uceleného obrazu repatriace v tisku by bylo nutné projít nejen největší dobové deníky, u kterých se dá předpokládat, že se dostaly do ruky širšímu publiku, ale i regionální tisk a věstníky jednotlivých sdružení, což je vzhledem k jejich množství a roztříštěnosti značně složité. Tato kapitola analyzuje odraz problematik repatriace v hlavních dobových denících.

V tiskovinách a periodikách doby po druhé světové válce panuje těžko přehledná situace. Některé noviny ukončily během války svou činnost, případně přešly do ilegality. Po válce svou činnost obnovovaly buď bezprostředně po 8. květnu (Rudé právo, Mladá Fronta), nebo po několika následujících dnech (Lidová demokracie - předtím vydávaná pod názvem Lidové listy). Některé tiskoviny se dobrovolně přejmenovaly (místo Přítomnosti byl vydáván Dnešek), nebo se přejmenovat musely (po válce zakázané Lidové noviny, přejmenované na Svobodné noviny). Po skončení války pokračovalo vydávání exilových týdeníků Nové Československo a Čechoslovák.

4.2.1 Tuzemský tisk

Tuzemský tisk reagoval na domácí události s velkou rychlostí. Většina deníků obnovila prakticky ihned po válce svou činnost a vyjadřovala se k dění v novém Československu. Krátce nato však byl tisk periodik značně omezen v důsledku nedostatku

²⁸⁷ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1220.

²⁸⁸ In: 50 let Československého rozhlasu, s. 39.

surovin, na což upozorňovalo hned několik deníků.²⁸⁹ „Tiskový odbor ministerstva informací oznamuje úředně: Vydávání všeho periodického tisku, včetně tak zv. listů krajiných se až do definitivní úpravy zastavuje. Zprávy veřejné důležitosti budte příslušnými korporacemi dodávány dennímu tisku a československému rozhlasu prostřednictvím České tiskové kanceláře, Praha XIII., Třída Maršála Stalina 42. Národní výbory zajistí veškeré tiskárny a zásoby papíru určené pro zmíněné časopisy a budou provedení hlásit Tisk. odboru ministerstva financí, Praha XIII., Třída Maršála Stalina 3.“

Poválečné deníky se dle svého zaměření ve zprávách částečně odlišují. Hlavní události však všechny komentují společně, někdy téměř shodně. Nejprve to jsou události bezprostředně následující po ukončení války, tj. změna celkové správy a poměrů. Jde především o otázky hospodářské, vytváření národních výborů, zajištění nepřítele, organizaci běžných záležitostí (potravinové lístky, doprava atd.). Dále pro rámcovou představu je nutno zmínit některé „větší“ události, které byly komentovány ve všech denících a odrážejí poválečné ovzduší a očekávání budoucího vývoje.

S velkým zanícením je sledován příjezd prezidenta Beneše, jeho proslov, stejně jako proslovy ostatních nových členů vlády. Častým tématem hlavních i vedlejších zpráv je vypořádání se s Němci, jejich kolektivní odsouzení, jemuž neunikají ani Maďaři. Naopak poměr ke Slovákům je opět bratrský a novou povinností českých zemí je jim podat pomocnou ruku.²⁹⁰ Silně jsou prožívány Benešovy dekrety, zvláště pak dekret znárodnovací.²⁹¹ V denících se také objevují reportáže z koncentračních táborů, což je téma, které s repatriací úzce souvisí. Postupné odkrývání hrůz v nich napáchaných popisují často bývalí vězni, kteří někdy coby očití svědci provázejí reportéry po táboru. Nejčastěji jsou popisovány tábory Buchenwald, Dachau, Sachsenhausen, Osvětim a Dora. Z táborů také přicházejí pozdravy krajanů, čekajících na odvoz do vlasti. V rámci těchto reportáží však bývá k „repatriaci“ zmíněno pouze to, že „...se krajané již těší na shledání“ a návrat domů.²⁹²

Brzy po skončení války ku vzpomínce tříletého výročí vyhlazení obce Lidice konaly velké připomínkové akce a pouť k onomu tragickému místu. Časté byly reportáže o životě

²⁸⁹ Např. 19. 5. 1945 to byla Mladá Fronta (citace) a Právo lidu (čl. „Tisk jen ve službách veřejného zájmu“)

²⁹⁰ Tyto zprávy se objevují především během podzimních měsíců r. 1945, v rámci této „kampaně“ byla např. na Slovensko dne 25. 10. 1945 vyslána Česká Charita, in: Lidová demokracie

²⁹¹ Tisk se zabýval dekrety z 24. 10. 1945, jedná se o dekrety č. 101/1945 sb. o znárodnění některých podniků průmyslu potravinářského, č. 102/1945 Sb. o znárodnění akciových bank a č. 103/1945 Sb. o znárodnění soukromých pojišťoven, sledován byl také dekret č. 104/1945 Sb. o závodních a podnikových radách, Kaplan, Karel ed.: c. d. s. 663 a následující.

²⁹² Např. in: Právo lidu dne 15. 5. 1945. čl. Buchenwaldští soudruzi zdraví republiku. Článek je zajímavý i zmínkou, že buchenwaldští českoslovenští osvobození vězni poslouchají Československý pražský rozhlas.

v této vesnici a okolnostech jejího zničení. Lidická tragédie byla v tisku pravidelně připomínána jako záležitost, která se týká všech občanů, za kterou nejen trpí všichni, ale povinností je ji i odčinit. Pomník a nová výstavba Lidic pro ženy, které se navrátily z koncentračního tábora v Ravensbrücku, na sebe nenechaly dlouho čekat.²⁹³

Během prázdnin tisk podával zprávy o Postupimské konferenci, jež uznala oprávněnost vystěhování Němců, což bylo zdůrazněno jako velké vítězství. Podobně byl sledován Norimberský proces a zveřejňovány životopisy a zločiny souzených nacistů. Kupodivu bez většího vzrušení noviny přešly konec války s Japonskem, útok na Hirošimu a Nagasaki se objevil spíše v polemikách nad využitím atomové energie.

Do konce r. 1945 pak větší ohlas způsobily volby do Prozatímního Národního shromáždění a sestavení nové Fierlingerovy vlády²⁹⁴ a především odchod Rudé armády z území Československa, stejně jako americké armády z Plzně.²⁹⁵

U většiny periodik (a nejen těch levicově zaměřených) je celková nálada znatelně budovatelská, plná optimismu a nadšení z nové společnosti. Prakticky nikde nechybí rubriky věnované kultuře, tělovýchově a sportu. Objevují se básně²⁹⁶ a příběhy vedle organizačních oznámení jednotlivých ministerstev a spolků.

4.2.2 UNRRA v tisku

Organizace spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA) plnila v poválečné době důležitou úlohu zásobování válkou poškozených zemí. Proto také nové dodávky byly vždy s napětím očekávány a sledovány. Veřejnost s nimi byla seznamována četnými zprávami v tisku. Tyto zprávy se objevují již od počátku roku 1945 v exilovém tisku, kde ale s koncem války ustávají. Naproti tomu se v tuzemském poválečném tisku nejprve zprávy o zásobování téměř neobjevují a hojně se vyskytují až v pozdějších poválečných měsících, zejména při příjezdu nových zásobovacích vlaků.

Již první zpráva ze dne 19. 1. 1945 v exilovém **Čechoslovákovi** shrnuje přípravy na nelehký zásobovací úkol organizace UNRRA. Především se jedná o sjednání smluvních

²⁹³ Lidicím se dostávalo pozornosti prakticky ve všech denících, zvláště ve dnech výročí jejich zničení. Vycházely články na pokračování, které dopodrobna popisovaly tragédii z 10. 6. 1942, velkou pozornost tomuto tématu věnovalo např. Rudé právo v několika celostránkových zprávách ve dnech 8. - 12. 6. 1945.

²⁹⁴ Jedná se o Prozatímní národní shromáždění, které začalo svou činnost 28. 10. 1945, na ní navázala činnost druhé Fierlingerovy vlády Národní fronty od 6. 11. 1945, která působila až do voleb v květnu r. 1946.

²⁹⁵ Dne 20. 11. 1945 ve 12 h. se rozloučila československá vláda s americkou armádou v Plzni, během prosince proběhlo několikrát loučení s Rudou armádou.

²⁹⁶ Básně se vyjadřují k aktuálnímu dění, v rámci tématu repatriace byla oblíbená báseň J. Syrovátky, věnovaná Buchenwaldské mládeži s názvem Návrat. Viz příloha č. 33.

podmínek jednotlivých států s touto organizací,²⁹⁷ zajištění potřebných surovin, výrobků a platebních podmínek. Původní seznam měl být upraven dle zpráv Františka Němce, vládního delegáta na osvobozeném území Československa, oproti očekávání přibýly na seznam výrobky jako svítilny, sekery, visací zámky apod. Již během osvobozování československého území fungovala dodávka UNRRA na území Slovenska.²⁹⁸

Jak se píše v **Novém Československu**, byla dohoda mezi ministerstvem zahraničí československé vlády a organizací UNRRA podepsána 26. 2. 1945.²⁹⁹ Dodávky se měly platit československou měnou, rozpočet a výnosy měla spravovat na zvláštním účtu československá vláda, která také rozhodovala o výdejích a cenách zboží. To mělo být rozdělováno spravedlivě a v některých případech dávano zadarmo. V Československu měla při této akci působit mise UNRRA, jejíž členové byli placeni z prostředků organizace a veškeré záležitosti měly vzejít ze spolupráce mise s československou vládou. Zřejmě v souvislosti s nově uzavřenou smlouvou se 27. 2. 1945 konal společenský československý večer v londýnském sídle organizace, kterého se účastnili čelní představitelé exilové československé vlády a organizace UNRRA. Program tvořily výstupy českých umělců a uměleckých kroužků a ke shlédnutí bylo několik výstav s tematikou Československa.

Zdá se, že jak v exilu, tak ve vlasti panovala poměrně velká obava z toho, aby tato pomoc nezpůsobila přílišné zásahy do domácí ekonomiky vedoucí ke ztrátě hospodářské suverenity. Aby se těmto důsledkům předcházelo, myslelo se na jasné vymezení kompetencí již během uzavírání smluv.³⁰⁰

V tuzemském tisku se čtenáři o organizaci UNRRA dozvídají poprvé v **Právu lidu** dne 19. 5. 1945.³⁰¹ Tato zpráva seznamuje se společností, zaměřením podpory,

²⁹⁷ Československo bylo jedním ze signatářů vznikající organizace UNRRA v Atlantic City 9. 11. 1943, in: Čechoslovák ze dne 19. 1. 1945.

²⁹⁸ Zpráva v Čechoslováku dne 23. 2. 1945, informuje o dodávkách na osvobozené území již během února a března, zásilku tvořil zdravotní materiál (982 t), potraviny (6 155 t), zemědělské zboží (350 t), podrážkové kůže (30 t), šatstvo (200 t), řemeny (7 t), boty (55 000 párů) a nákladní auta (100 ks). Vláda měla zajištěn kanadský úvěr ve výši 15 mil. dolarů.

²⁹⁹ Za československou vládu podepsal dohodu Jan Masaryk, za organizaci UNRRA Sir Leith Ross, přítomni byli též ministři Václav Majer, Ladislav Feierabend a Hubert Ripka. Dohoda měla pět článků - o způsobu placení (1. čl.), rozdělení zboží (2. a 3. čl.), rozdělení výnosů (4. čl.), kompetence mise UNRRA v Československu (5. čl.).

³⁰⁰ Tuto suverenitu mělo dle smlouvy zaručit i personální zastoupení mise, které v duchu "solidarity Spojených národů" bylo složeno ze členů různých národností. Sám Jan Masaryk při podpisu smlouvy zdůraznil, že „je tato dohoda historickým dokumentem sui generis a ukazuje ochotu Spojených národů pomoci Československu, aniž by jeho svrchovanost byla jakkoli dotčena.“

³⁰¹ Zpráva byla uveřejněna v sekci "Hospodářství a sociální politika" a popisuje společnost UNRRA od jejího založení, přes její poslání a konkrétní podmínky. Mise v Československu měla 13 členů vedl ji Peter Ivanovič Alexejev. V Lidové demokracii ze dne 27. 5. 1945 se můžeme dozvědět, že v čele československého oddělení UNRRA, zprostředkovávajícím styk s ministerstvy byl delegát čs. vlády u UNRRA Evžen Löbl.

podmínkami akcí a organizace. Upozorňuje především, že se jedná o poskytnutí první pomoci, tj. opatřování potravin a léků a pomoci obnovovací, tedy že dodávky nejsou určeny pro budování nových institucí, ale obnovu válkou poškozených. Velká část z finančních prostředků je určena pro repatriaci, část také pro administrativní potřeby mise UNRRA. Z mise v Československu, kterou vede "Rus pan Alexej" jsou vyloučeni občané československé národnosti, mohou však působit v jiných misích. Z této pomoci jsou pak vyloučeny státy nepřátelské, některé další státy jako Francie či Norsko, tuto pomoc odmítly. Smlouva je platná po dobu jednoho roku, poté je možné ji s lhůtou šesti měsíců vypovědět.

S velkou pozorností byl sledován první vlak se surovinami, směřující do Prahy.³⁰² Zmiňují se o něm téměř všechny deníky, exilový tisk přinesl dokonce zprávu o přípravách této dodávky v zahraničních přístavech. Vlak převzal náklad loď "Delmar" v přístavu v Konstanci a jel 12 dní přes Rumunsko, Maďarsko a Rakousko, doprovázen československou vojenskou stráží. Vlak dorazil 30. 5. 1945 v 19 hod. na Vršovické nádraží, měl 40 vagonů o průměrné hmotnosti 15 tun a přivážel především potraviny a oděvy. V Praze byla zásilka slavnostně zkontrolována a převzata ministrem výživy Václavem Majerem.

Dále tisk sledoval další jednotlivé dodávky, ale již nijak pravidelně. Např. na konci roku 1945 přináší exilový Čechoslovák ojedinělou zprávu o příjezdu stého vlaku společnosti UNRRA dne 30. 10. 1945 do Chebu. Čtenáři byli zpravováni o stycích představitelů vlády a organizace. Tisk spíše přináší během dalších měsíců rekapitulační čísla dodávek, např. v září 1945 byla zveřejněna zpráva, že organizace dodala již 1,75 mil. tun zboží především do Řecka, Jugoslávie, Albánie, Československa, Polska a Itálie.³⁰³ V listopadu téhož roku bylo dle Lidové demokracie³⁰⁴ dopraveno jen do Československa od konce války téměř 100 000 tun zboží, z čehož téměř polovinu tvořily potraviny, především obilí a mouka.

Problémy zřejmě způsobovalo vnímání zásilek UNRRA veřejností. Tisk upozorňoval na neopodstatněné podávání žádostí soukromých osob a firem o zvýšení přidělů potravin

³⁰² Zprávu přinesly noviny Lidová demokracie 31. 5. 1945 čl. "První vlak UNRRA v Praze", Právo lidu čl. "40 vagonů zásob UNRRA v Praze", Rudé právo čl. "Potraviny do republiky". Dle zpráv byla část zásob určena pro Moravskou Ostravu a část zůstávala v Praze.

³⁰³ In: Lidová demokracie 4. 9. 1945.

³⁰⁴ In: Lidová demokracie 20. 11. 1945

z dodávek UNRRA a upozorňoval, že tyto dodávky jsou součástí zásob plánovaného hospodářství a nejsou tedy určeny k přilepšení dosavadních přidělů.³⁰⁵

Ani velkorysé fondy UNRRA však nebyly nevyčerpatelné a na podzim r. 1945 proběhla tiskem zpráva o skutečnosti, že je organizace na pokraji zhroucení.³⁰⁶ Generální ředitel Herbert H. Lehman varoval, že zastavení dodávek zapříčiní hladovění 180 mil. lidí a může způsobit nepokoje a zastavit rekonstrukci evropského hospodářství. Sněmovna reprezentantů USA poté odhlasovala zvýšení finančních prostředků organizace o 550 mil. dolarů. Organizace tedy fungovala dál a v prosinci se ve Washingtonu konala konference jednající o rozpočtu a zásilkách fondu UNRRA na rok 1946.³⁰⁷

4.2.3 Repatriace v tisku

Téma repatriace je v porovnání s ostatními poválečnými záležitostmi v tisku komentováno poměrně spoře. Málokdy se objeví větší titulek či delší zpráva, většina těchto informací je omezena na rubriky Denní zprávy (Rudé právo), Nepřehlédněte! (Mladá fronta) atd. v délce několika řádků, velmi malým písmem a mezi množstvím dalších krátkých zpráv (viz. dále podrobnější popis výskytu zpráv a konkrétní zprávy podle jednotlivých deníků).

Informace o probíhající repatriaci jsou buď obecné, nebo naopak velmi konkrétní a to dle zaměření samotného tisku.³⁰⁸ Tedy v Rudém právu se dozvídáme předně o repatriaci soudruhů KSČ, v Lidové demokracii naproti tomu především o repatriaci kněží a činnosti Charity. Spíše jde o aktuální vyhlášky, rozhodně se nejedná o systematické sledování vývoje počtu repatriovaných občanů, či průběžný popis činnosti odboru repatriace. Tiskové zprávy vytvořené repatričním odborem jsou mnohdy v tisku otištěny nezměněny. Tak se v denících objevují identické články “O rychlý návrat vězňů“ a “Repatriční dohoda“.

³⁰⁵ Ohláška v Rudém právu ze dne 13. 8. 1945 žádá veřejnost o upuštění od těchto žádostí týkajících se mimořádných přidělů.

³⁰⁶ Dne 24. 10. 1945 přináší Lidová demokracie poplašnou zprávu o krizovém stavu UNRRY a upozornění jejich představitelů. Úřední zpráva UNRRA varuje, že Kongres bude muset navýšit finanční fond organizace, aby se předešlo vyhladovění obyvatel Evropy s nadcházející zimou. Dne 3. 11. 1945 se objeví v Právu lidu krátká zpráva obsahující rozhodnutí Kongresu o potřebném navýšení hlasováním 339:17 hlasům.

³⁰⁷ Za Československo se jí zúčastnil Peter I. Alexejev, jako podklady mu sloužil mimo jiné rozpočet navržený československou vládou a ministrem Václavem Majerem, který vedle uznání spolupráce žádal o zvýšení některých navrhovaných položek z důvodu katastrofického nedostatku financí, in: Lidová demokracie 8. 12. 1945.

³⁰⁸ Tisk požíval v poválečné době značnou svobodu, zároveň ale především různými stranami ovládané deníky plnily roli šíření ideologických myšlenek a ovlivňování některých institucí. In: SÍGL, Miroslav, HOŘEC, Jaromír: Generace 45: pamětníci Mladé fronty 1945 – 1950, Riopress, Praha 1997, s.8.

V tisku se sice objeví informace o zajišťování návratu vězňů a totálně nasazených dělníků odborem repatriace při ministerstvu práce a sociální péče, přesto tisk nejprve podporuje aktivitu občanů a samotných repatriantů k aktivní a samostatné organizaci návratu, po pozdějším upřesnění podmínek s americkou armádou³⁰⁹ se však tisk výzvami k trpělivosti snaží této tzv. samorepatriaci zabránit. Repatriace se tak přesouvá pouze na pole repatričního odboru a pomocných dobrovolnických organizací. Během prvních poválečných měsíců se objevují občasně výzvy ke sbírce ošacení a dalších potřebných surovin, či vyzdvižení činnosti některé z organizací (především Českého srdce a Charity).

S transportem repatriantů mohou souviset i zprávy o omezení dopravy, které se pravidelně objevují v denících: „...*pro krajní nedostatek benzínu a ostatních pohonných hmot se zakazují soukromé jízdy automobily a motocykly. Dovoleny jsou jen jízdy k udržení chodu veřejné služby a zásob...*“³¹⁰ I hromadná doprava se teprve postupně obnovovala, v Praze dočasně nejezdila městská hromadná doprava.³¹¹ Podobně bylo zamezováno „zbytečné“ přepravě po železnici. Zvláštní povolení bylo kvůli nedostatku pohonných hmot třeba i pro dopravu osobní.³¹² Lidé však mohli svůj vůz poskytnout či zapůjčit odboru repatriace.

Postupem času ztrácí tisk o téma repatriace téměř zájem, zprávy se objevují sporadicky a jedná se spíše o dodatečná upozornění, či zprávy o následné zdravotní péči již repatriovaných občanů.

Pojem repatriant je v tisku vnímán zpočátku přirozeně, zahrnuje však zároveň i osoby, které později spadaly pod kategorii reemigrantů. V následujících měsících se stále častěji objevuje specifikace tohoto pojmu, případně jeho přímé vymezení a propojení s pojmem navrátilce, dále je pak zdůrazňováno odlišení od pojmu reemigrant. Následně se od označení repatriant prakticky upouští a bývalí repatrianti jsou pojmenováni jako bývalí vězňové, oběti nacistického teroru apod.

³⁰⁹ Dohoda ze dnů 1. a 2. června v Plzni, mimo předsedy repatričního odboru Jána Bečka se jí zúčastnili zástupci plzeňského Národního výboru, zástupce americké armády kpt. A. Vlček a styčný důstojník pro Československo major B. Rieger.

³¹⁰ In: Mladá Fronta dne 18. 5. 1945.

³¹¹ Noviny následně pravidelně informovaly o postupně obnovených linek tramvají, autobusů apod. Omezení např. in: Lidová demokracie dne 12.5. 1945.

³¹² K jízdě automobilem či motocyklem byl potřeba jízdní rozkaz a dovoleny byly pouze jízdy udržující veřejný chod a zásobování. Neuposlechnutí rozkazu mohlo znamenat zabavení vozidla. např. in: Lidová demokracie dne 18. 5. 1945 či Mladá fronta dne 5. 6. 1945.

4.2.3.1 Mladá fronta

Mladá fronta začala vycházet 9. 5. 1945. Myšlenka mládežnického vydavatelství vznikla již za války v ilegálním Hnutí mládeže za svobodu a obsadila tiskárnu (která před válkou patřila deníku Prager Tagblatt) německého nacistického deníku **Der Neue Tag**.

Protože se jedná o deník mládeže, která byla nejvíce postižená nucenými pracemi, dalo by se např. ohledně repatriace z totálního nasazení očekávat větší množství zpráv. Tato domněnka se však nepotvrzuje a nachází se zde více výzvy k budování nové společnosti a výzvy k „povinnému“ členství (z hlediska morálního) v Ústředním národním výboru mládeže, přejmenované na Svaz české mládeže (později československé).³¹³ Mládež a další čtenáři se zde dozvídali vedle politických událostí i novinky ze sportu a kultury, rubriky zde byly věnovány obnovenému studiu na vysokých školách a ženám studentkám. Později začaly přibývat reklamy a inzeráty, mezi kterými stále převládalo hledání pohřešovaných osob.

Problematika repatriace se zde vyskytuje spíše v podobě krátkých zpráviček psaných malým písmem v rubrice „Nepřehlédněte!“ V rámci tohoto sloupku byl čtenář poprvé seznámen s existencí odboru: *„péčí o repatrianty, péčí o československé příslušníky, odvečené do ciziny a vracející se do vlasti zejména z koncentračních táborů a nucených prací, byl pověřen repatriační odbor ministerstva ochrany práce a sociální péče. ...Nechť se proto všichni repatrianti a obec všechny osoby žádající o informace, obrací na tento úřad...“*³¹⁴

Svaz české mládeže zřejmě spolupracoval s dalšími dobrovolnickými organizacemi na zajištění repatriantů. *„Všem, kteří se vracejí z koncentračních táborů a věznic a podrobili se již lékařské prohlídce! Svaz české mládeže za spolupráce „Masaryk-YMCA“ připravil pro Vás četné, bezplatné, odborně vedené ozdravovny...“*³¹⁵ Přimo na repatrianty se krátké zprávy v novinách obracejí ještě několikrát: *„...Mnoho z nich nemá prostředky a možnosti pokračovati v cestě domů. Pro sociální pomoc byla zřízena instituce, která okamžitě, bez úředních řízení poskytne prozatímní rychlou výpomoc, než dojde k trvalému řešení těchto případů ... Místnosti funkcionářů jsou ve státních úřadech (adresa), kdo je*

³¹³ Svaz zde měl svou rubriku, ale vzhledem k opakovaným přihlašovacím formulářům je zřejmé, že hesla typu „všechna mládež je již členem Svazu“ byla hlášána s nadsázkou.

³¹⁴ In: Mladá Fronta ze dne 16. 5. 1945.

³¹⁵ In: Mladá Fronta č. 13 ze dne 22. 5. 1945.

*potřebuje, vyžádejte si ji...*³¹⁶ Mládež je dále vyzývána ke sběru potravin, ošacení a dalších potřebných věcí.³¹⁷

Dne 6. 7. 1945 se objevila ojedinělá zpráva shrnující stručně dosavadní postup repatriačního odboru, jejím hlavním sdělením byla však žádost o benzín a transportní prostředky pro přepravu repatriantů.³¹⁸ Tzv. Pomoc dopravě se objevila formou inzerátu v dalších číslech ještě během podzimních měsíců r. 1945. Další krátké zprávy informovaly o finanční výpomoci nemocným repatriantům a o zvláštním přidělu vína pro tyto osoby.³¹⁹

Od počátku srpna ale mizí i tyto krátké zprávy. V novinách se vyskytovaly se ucelené články o odhalovaných koncentračních táborech, které navazovaly na reportáže a "pozdravy" z koncentračních táborů objevující se v tisku během května. Některé ucelenější zprávy se vyjadřují k problematice Lidic a k prováděné likvidaci Terezína.

Přibývaly také články o celkovém nedostatku surovin a potravin a o nutnosti účasti na brigádách a o pomoci ze zahraničí, především o dodávkách a pomoci organizace UNRRA,³²⁰ noviny informovaly nejen o její činnosti, ale i o krizové finanční situaci UNRRA článkem dne 24. 10. 1945. Již 15. 11. 1945 se však naopak objevila zpráva o rozšíření činnosti této organizace.

4.2.3.2 Lidová demokracie

Deník Lidová demokracie vycházel před válkou pod názvem Lidové listy. Jeho první poválečné číslo vyšlo 12. 5. 1945. Svou úpravou, celkovou náladou a rozdělením do rubrik se podobal Mladé frontě. Objevovaly se zde stejné typy článků ve stejné době. Více prostoru je zde věnováno oproti Mladé frontě oblasti katolické, ať už se zde vyskytovaly častější zprávy o katolických kněžích-vězních z koncentračních táborů, o činnosti katolické Charity nebo popis historie jednotlivých kostelů.

K problematice repatriace deník čtenáři nabídl poměrně komplexní informace v podobě několika článků, přesto se první přímé zprávy objevily až ve 4. čísle novin, do té

³¹⁶ In: Mladá Fronta č. 16 ze dne 25. 5. 1945.

³¹⁷ Např. ve výzvě ze dne 27. 5. 1945, Mladá fronta ve sbírkách spolupracovala se Sociální pomocí.

³¹⁸ Článek nazvaný „Každý může urychlit repatriantům návrat“ informuje o existenci úřadoven v Hyberské a Fénix, dále o tzv. samorepatriaci asi 600 tis. repatriantů, ze západních okupačních zón pak o přepravě repatriantů Američany do Plzně a vlastními autokolonami odboru, který shání další prostředky.

³¹⁹ In: Mladá fronta 15. 7. 1945 - zajímavostí článku je, že specifikuje pojem repatrianta, jako osoby, které opustily v důsledku válečných událostí svá řádná bydliště, vyjímaje z toho Němce a Maďary a čl. dne 17. 7. 1945 stanovující "úřední hodiny" výdeje vína pro repatrianty v Charitě.

³²⁰ Vedle aktualit o dodávkách UNRRA je např. připomenuto dne 10. 11. 1945 výročí založení UNRRA.

se doby jednalo spíše o náznaky - články popisující hrůzy koncentračního tábora,³²¹ činnost Charity³²² a Červeného kříže³²³ už na repatriaci narážejí.

Dne 16. 5. 1945 byla otisknuta ve sloupku domácích událostí zpráva o zřízení komise pro opatření repatriace: „...vláda vytvořila meziministerskou komisi ze zástupců ministerstva ochrany práce a sociální péče, ministerstva zdravotnictví, ministerstva národní obrany, ministerstva dopravy, ministerstva výživy, ministerstva zahraničních věcí a ministerstva vnitra, která má pečovat o brzkou repatriaci československých příslušníků z různých koncentračních táborů...“³²⁴ Tato zpráva poukazovala na fakt, jak složitá byla spolupráce pro záležitosti repatriace mezi jednotlivými odvětvími, resp. ministerstvy, vedoucí k jejich zdárnému zajištění.

Téhož dne se objevil článek s titulkem “O rychlý návrat vězňů z koncentračních táborů - obtíže a vyhlídky repatriace“³²⁵. V něm se poprvé shrnul problém, který nastával s přemísťováním osob ze zahraničí a zjevně reagoval na nejistotu čekajících lidí. Odkazoval na jednání odboru repatriace (čtenář tohoto deníku se zde poprvé dozvídá o jeho existenci) a upozorňoval, že záležitost je natolik komplikovaná, že je třeba trpělivosti. Vzápětí vyzýval samotné repatrianty a občany, aby se organizování transportů sami iniciativně ujímali a o příslušné doklady žádali na odboru repatriace. Ačkoliv šlo o paradox, kdy tisk vybízí k prakticky nekontrolovatelné činnosti a zároveň ji chce soustředit pod záštitu odboru repatriace při MOPSP. O zajištění prostředků se z velké části starala UNRRA a její spolehlivé dodávky a účinná pomoc došly v článku uznání.

Dne 31. 5. 1945 byl zveřejněn větší článek “Repatriční dohoda čs. vlády s americkou armádou“,³²⁶ který upřesňuje nové podmínky repatriace v souvislosti s mezinárodními dohodami, především se snaží zamezit té iniciativě repatriantů a občanů, ke které vyzýval tisk o několik dní dříve. Protože samorepatriace, při které samovolně odjížděli již

³²¹ Článek ze dne 13. 5. 1945 v LD, tit. “Hrůzy koncentračního tábora - I po příchodu Američanů tam umíralo 600 osob denně“.

³²² Článek ze dne 14. 5. 1945 v LD, tit. “Katolická charita ve službách čsl. osvobození“ popisuje, jak se dobrovolníci Charity zúčastnili bojů při povstání a nyní se starají o „chovance“ v Terezíně a o repatrianty: „...pečuje o poškozené, stará se o osoby z koncentračních táborů...zároveň jako sousedka mezinárodního Červeného kříže pomáhá mu v jeho nesmírných úkolech...“.

³²³ Dne 15. 5. 1945 LD informovala o zřízení řetězu ochranných hlídek v okolí Prahy složený z příslušníků branné moci a policie, kteří měli navrátilce podezřelé z nakažlivých chorob předávat záchytným stanicím Červeného kříže.

³²⁴ In: Lidová demokracie dne 15. 5. 1945

³²⁵ Tamtéž Viz. příloha č. 34. Tento článek Lidové demokracie ze dne 15. 5. 1945 je jedním z mála, jak v těchto, tak v ostatních denících, který se v novinách vyjadřuje k problematice repatriace tak komplexním způsobem, ač není v novinách nijak zvlášť zvýrazněn: tit. „O rychlý návrat vězňů. Obtíže a vyhlídky repatriace“.

³²⁶ Viz příloha č. 35. Článek o dohodě s americkou armádou.

evidování repatrianti, se vymykala kontrole úřadů, což způsobovalo další komplikace. Americká strana se v dohodě zavázala dovážet repatrianty vlastními prostředky do Plzně, kde měli být předáni k evidenci československým úřadům.

Dále Lidová demokracie pravidelně zveřejňovala pozdravy krajanů z koncentračních táborů³²⁷ a reportáže o těchto místech, často společně se vzpomínkami navrátilců.³²⁸ Dne 29. 5. 1945 upozornila na vydávání nového časopisu Služba repatriantům a jeho funkci vymezila především jako pátrání po nezvěstných osobách a podávání informací o nich.

Zprávy také upozornily na omezení v dopravě, a to jak veřejné, tak osobní, ke kterým je třeba zvláštního povolení. Deník pravidelně zpravoval o činnosti Charity, jejích výdejen, službách a zásluhách. Upozornil na změnu sídla Červeného kříže, vznik Svazu osvobozených politických vězňů a jako jediný deník si všiml dobrovolné péče Kongregace milosrdných sester Karla Boromejského.³²⁹ Přinesl rovněž informaci, že dne 27. 6. 1945 se konala v 19. hod. bohoslužba za oběti nacismu v kostele sv. Antonína v Holešovicích. V témže čísle bylo možno nalézt zprávu o nároku bývalých repatriantů na zvýšený příděl vína na lékařský předpis. Veřejně se bývalí vězni projeví i dne 14. 8. 1945 na Staroměstském náměstí, kde se s organizací Svaz osvobozených politických vězňů konaly manifestační projevy „za důsledné plnění národního a sociálního programu vlády republiky a za spravedlivé požadavky politických vězňů.“³³⁰

V dalších měsících sledovala Lidová demokracie především jednotlivé dodávky organizace UNRRA, vyzývala krátkou zprávou k nahlášení nezvěstných na pátrací oddělení,³³¹ dne 4. 9. 1945 přinesla první rekapitulaci repatriační pomoci. Také byla pozornost věnována již spíše diplomatickým stykům představitelů jednotlivých organizací³³² a repatriaci ze vzdálenějších zemí (Anglie, Francie), která probíhala ještě ve vánočním týdnu r. 1945. Důležitá byla i následná péče o již repatriované. Repatrianti se tak dozvídali, že mohou žádat u ministerstva financí o vyrovnávací plat z doby nasazení,³³³ či např. o rekreace a pojištění.

³²⁷ Tamtéž: tit. "Pozdrav z Dachau", dne 27. 5. 1945 pozdrav z Buchenwaldu a další.

³²⁸ Např. ze dne 24. 5. 1945 tit. "Návrat kněží z Dachau".

³²⁹ In: Lidová demokracie č. 42 ze dne 26. 6. 1945 "

³³⁰ Zpráva se objevila dne 12. 8. 1945 v rámci krátkých ohlášení, další větší ohlas v tisku nezaznamenala.

³³¹ Výzva v LD ze dne 2. 8. 1945 k podání zprávy o nezvěstných osobách s uvedením jeho jména, data narození, původního bydliště a pobytu, kdy o nich byly naposledy zprávy.

³³² Dne 25. 9. 1945 přijal ministr MOPSP-R Josef Šoltéz předsedu dánského červeného kříže D. M. Steensbecha

³³³ Zpráva ze dne 20. 11. 1945, jednalo se o osoby vedené v evidenci Zúčtovacího ústředí pro příkázané veřejné zaměstnance, žádosti bylo nutné podat u Zúčtovacího ústředí do 30. 11. 1945

4.2.3.3 Rudé právo

Deník Rudé právo vycházel za války ilegálně. V těchto výtiscích se tisk k repatriaci nevyjadřoval, články byly zaměřené spíše na odboj a zprávy politické. Po válce vystoupil z ilegality a již 8. 5. 1945 vydal 1. číslo. Vedle denních zpráv se vyskytovaly rubriky kulturní, inzertní, stranické, zaměřené na výchovu či sloupky esejů. Pravidelně byli čtenáři vybízeni k příspěvku do Fondu KSC, určenému k obnově strany a informování o již vybrané části. Např. na konci srpna r. 1945 disponoval Fond již 5 mil. Kčs.

Bezprostředně po skončení války se Rudé právo zabývalo nejprve ustavením vlády, zajištěním závodů a výroby, obnovou poměrů, oslavou soudruhů vojáků z Rudé armády apod. Téměř od počátku se objevovala v Rudém právu stálá rubrika "Kdo podá zprávu", obsahující vždy množství jmen, jejich poslední místo pobytu a adresu, na kterou se má zpráva podat. Větší pozornost se v rámci pátrání přes Rudé právo věnovalo dne 26. 5. 1945 Josefu Čapkovi.

Co se týče repatriace, objevuje se první článek dne 16. 5. 1945, nesl název "*O návrat našich vězňů z koncentráků*" a byl téměř shodný s obdobným článkem v Lidové demokracii.³³⁴ Následující den byla uveřejněna zpráva o ustavující schůzi meziministerské komise na půdě ministerstva sociální péče.³³⁵ Ministr Josef Šoltéz v zahajovací řeči mimo jiné vyzdvihl důležitost repatričního úkolu z hlediska národního a politického, ovšem také „*poukázal na potíže, jež se tomuto problému hromadí v cestu. Jde o zvládnutí otázek dopravních, k nimž se druzí záležitosti zdravotní a ubytovací a konečně i zařazení do pracovního procesu v normálním životě...*“.

Dále se čtenáři dozvídali o probíhající repatriaci z koncentračních táborů Buchenwald, Dachau, Mauthausen a Ravensbrück. Byli uklidňováni, že vězni v již osvobozených táborech jsou v dobrých ubytovacích a vyživovacích podmínkách a americká armáda již zahájila rychlou repatriaci a dopravuje repatrianty armádními automobily do Československa, kde jsou převzati československými orgány, později se Rudé právo zmiňovalo, že byla za úřadovnu, kde budou repatrianti převzati do československé péče stanovena Plzeň.³³⁶ Větší pozornost byla věnována obsáhlým

³³⁴ Viz. příloha č. 34.

³³⁵ Meziministerská komise také projednala dle článku nejpalčivější otázky, především ohledně potřeby organizace dopravy a zdravotní pomoci a dobrovolných sbírek, in: Rudé právo, 17. 5. 1945

³³⁶ Tato informace je sestavena z několika článků, čl. "Návrat osvobozených vězňů" ze dne 20. 5. 1945 zpravuje o dopravě repatriantů americkou armádou do Domažlic, odkud je československé orgány přepravily vlakem do Prahy, čl. "Návrat vězňů z koncentráků" tamtéž je krátkou zprávou o průběhu repatriace, čl. "Urychlená repatriace z Buchenwaldu a Dachau" informuje o tamějších podmínkách a zmiňuje se rovněž o úřadovně repatričního odboru zřízené v Plzni.

reportážím přímo z koncentračních táborů, které upozorňují na hrůzy v nich páchané, či reportážím o životních podmínkách v táborech.³³⁷

Dne 30. 5. 1945 byli i zde čtenáři informováni o vznikajícím Svazu politických vězňů, jeho poslání a podmínkách přijetí. Svaz si dle článku klade za cíl spojit síly bývalých obětí nacistického teroru a bojovat po této zkušenosti za vlast, tvrdě dobytou „*strádáním bratrského Sovětského svazu vedeného maršálem Stalinem...strádáním národů Velké Británie, Ameriky, Francie a dalších spojenců a posvěcené krví jejich armád*“.

Krátký článek ze 4. 6. 1945 „Péče o vracející se vězně“ dokázal v několika větách shrnout jak vznik pohraničních záchytných stanic na odlehčení Praze, tak přípravu ozdravoven pro následnou péči o repatrianty, tak i dohody repatriačního úřadu s americkou armádou. Dne 8. 6. 1945 se objevil ojedinělý článek, který zveřejnil transporty, které ten den přijely do Prahy, „*provolaali slávu Praze, osvoboditelce Rudé armádě a prezidentu republiky...*“.³³⁸ Poté konkrétní informace o repatriační akci téměř ustaly.

Zajímavostí je několikrát otištěná rubrika „Bývalí vězňové si píší“, která zveřejňuje dopisy psané prostřednictvím Rudého práva bývalým spoluvězňům. Čtenář se také dozvěděl, že dne 3. 7. 1945 se ve velkém sále pražské Lucerny konal veřejný projev Svazu politických vězňů.³³⁹ O činnosti tohoto Svazu se sporadicky objevovala krátká hlášení.

V následujících měsících byly v Rudém právu o repatriaci zprávy dvojího druhu. Prvním byly spíše úvahové sloupky o povinnosti a předurčenosti právě politických vězňů k semknutému budování nové společnosti.³⁴⁰ Druhým byly časté krátké informace v rubrice Denní zprávy ohledně následné zdravotní péče o repatrianty či možnosti jejich pojištění a umístění či přesun jednotlivých úradoven. Tak se repatrianti 31. 7. 1945 dozvěděli, že Československé pojišťovny vydaly nové směrnice na obnovení pojistného právě bývalým vězňům. Dle zpráv měli také repatrianti, a v některých případech i rodinní příslušníci či pozůstalí, nejen nárok na bezplatnou lékařskou prohlídku, ale i na pobyt v nejrůznějších ozdravovnách a sanatoriích zajištěných jednak repatriačním odborem, dále

³³⁷ Jedná se především o popisné články odhalující jednotlivé tábory, ale objevují se i články jako „Ze života v Buchenwaldu“ Rudé právo 14. 6. 1945 či „Z kulturního života naší mládeže v Buchenwaldu“ Rudé právo 30. 5. 1945

³³⁸ In: Rudé právo 8. 6. 1945. Mimo jiné je několikrát je v článku vyzdvížena vděčnost Rudé armádě.

³³⁹ In: Rudé právo 4. 7. 1945

³⁴⁰ Úvaha v Rudém právu ze dne 29. 8. 1945 „Úloha politického vězně v republice“ apeluje na fakt, že „*politický vězeň získal za dobu svého utrpení velmi mnoho cenných zkušeností, které jako svobodný občan musí uplatnit při budování nové republiky.*“ Především proto, že „koncentráčník“ se již přesvědčil o tom, že jen jednotou bylo možno nejen přežít, ale sjednotit síly k velké věci a neoslabovat se rozmíškami. Konkrétní výsledky této spolupráce popisuje čl. „Vsetínští partyzáni a vězňové z koncentráků při práci na mírové výstavbě“ in: Rudé právo 25. 8. 1945.

Okresními národními výbory, Svazem politických vězňů i dalšími institucemi.³⁴¹ Zaopatřovací úřady v Praze a Brně vydávaly potvrzení o pracovní neschopnosti, která repatriantům byla procentuelně připočtena k výdělku.³⁴²

V Denních zprávách bylo otištěno i oznámení o zřízení výkladních skříní ministerstva ochrany práce a sociální péče na Národní třídě, ve které měla být veřejnost seznamována s rozdělením práce a úkolů na ministerstvu.³⁴³ V rámci občasných Denních zpráv se čtenář dočetl i o zásobování a dodávkách organizace UNRRA. Z důvodu nedostatku byli např. repatrianti žádáni, aby se pro ošacení dostavovali jen v nejnnutnějších případech.

4.2.3.4 Právo lidu

Deník Právo lidu, ústřední orgán Československé sociální demokracie, byl obnoven dne 12. 5. 1945, v prvních čtrnácti dnech vycházelo i číslo večerníku. O repatriaci neinformoval deník příliš často a jednalo se spíše o kratší apelující zprávy. Od léta zmínky téměř ustály a případně se věnovaly opětovnému zařazení repatriantů do společnosti.

První zpráva o internovaných osobách byla otištěna v druhém čísle a vyzývala k zajištění dopravy pro buchenwaldské vězně.³⁴⁴ Dva dny na to předkládá dopis a pozdrav od „buchenwaldských“, který vyjadřuje především naději na opětovný návrat vězňů a jejich pomoc při budování nové vlasti.³⁴⁵ Podobný dopis z Dachau zveřejnil deník dne 22. 5. 1945. Dne 19. 5. 1945 deník informoval o obrození Československého červeného kříže k němuž se měly přes národní výbory hlásit vyškolené sestry. Totéž číslo přineslo zprávu o poskytnutí zvýšeného přidělu pro „oběti nacistického teroru“.³⁴⁶ K pomoci nabádal i článek o sběru šatstva, prádla a obuvi ve Velké Praze, které zajišťovaly sekretariáty Sociální pomoci.³⁴⁷ Totéž číslo uveřejnilo články o vzniku Svazu osvobozených politických vězňů a další o „Urychlené repatriaci Buchenwaldu a Dachau“,

³⁴¹ In: Rudé právo 17. 7. 1945

³⁴² In: Rudé právo 6. 9. 1945 rubrika Denní zprávy

³⁴³ In: Rudé právo 8. 9. 1945 rubrika Denní zprávy.

³⁴⁴ Heslem „V úterý odjíždíme“ se měli majitelé nákladních vozů hlásit na ministerstvu dopravy, benzin jim v případě potřeby měl být dodán, in: Právo lidu 13. 5. 1945.

³⁴⁵ Dopis otištěný dne 15. 5. 1945 mimo jiné uvádí: „*Přesto ale dělnické hnutí bude mít v osvobozeném státě velké a odpovědné poslání. Bude to práce těžká, ale radostná....I za těžkých poměrů v koncentračních táborech pracovali jsme svorně se soudruhy komunisty a s bratry z čl. socialistické strany i všemi dobrými demokratickými Čechy z nesocialistických stran a je naším přáním, aby tato spolupráce pokračovala i doma...*“

³⁴⁶ Ze zprávy je cítit určitá naléhavost, vyzývá lékaře k vydání odběrního listu „Lékařského návrhu na potravinové přídavky“ bez průtahu: „*Oběti nacistického teroru, vracející se v namožené zuboženém stavu, potřebují okamžitou pomoc. ... Úřadující a ošetřující lékaři, postupujte blahovlnně.*“

³⁴⁷ Zpráva ze dne 28. 5. 1945, uvádí i adresy, kam dary odevzdávat a odkud je přebírají „všechny složky české sociální péče“.

který popisuje jednání vyslance Jindřicha Noska se spojenci o urychlené repatriaci přibližně 125 tisíc československých občanů z německých koncentračních táborů („kteří jsou nyní již v dobrých podmínkách“), které bude prováděno s pomocí spojeneckých sil a repatrianti budou českému repatriačnímu odboru předáni v Plzni.

Další zprávy byly již velmi kusé a neuspořádané. Deník se opět věnoval spíše dodávkám organizace UNRRA, objevila se reportáž z koncentračního tábora v Mauthausenu (dne 30. 5. 1945) a zprávy o pátrání po lidických dětech. Dne 21. 6. 1945 se nacházela informace o finančním daru poskytnutého Československou Zbrojovkou, která poskytla nejen částku ve výši 3 mil.Kčs, ale i potraviny, šatstvo, pracovní síly a budovu pro 500-600 osob na zotavovací akci. Zprávu o repatriantech jsem s podivením našla i ve sportovní sekci. Článek „Repatrianti nebo závody“ s pohoršením konstatuje, že zatímco se jinde šetří každá kapka benzínu, motocyklové závody Viktoria-Žižkov jím bezostyšně plýtvají.³⁴⁸

V dalších měsících se objevily v souvislosti s repatriací již jen tři články. Článek „Sjednoťme péči o repatrianty“³⁴⁹ apeluje na sjednocení následné péče o repatrianty a jejich plnohodnotné zařazení do společnosti taktéž pod jednu instituci. Až zde se objevila zmínka o repatriačním odboru v souvislosti s pořádáním zotavovací akce ve spolupráci s Ústřední radou odborů. Úvaha „Důsledná repatriace“³⁵⁰ po vyzdvižení dobré prvotní péče o repatrianty se zamýšlí především nad morální zodpovědností jejich znovuzařazení do společnosti a povinnosti navrátit jim majetek, či uhradit odškodné. Především obhajuje repatrianty židovské národnosti, kteří jsou dle článku mnohdy i po válce nadále okrádání. Zpráva „Péče o repatrianty v číslech“³⁵¹ odkazovala na pátrací oddělení repatriačního odboru, jeho kartotéky a seznamy a uváděla počty vězňů z Buchenwaldu, Gross-Rosen a Terezína. Dle článku přijímal informační referát repatriačního odboru během května denně na 3000 žádostí, během června kolem 2000 a v následujících měsících kolem 600 dotazů.

³⁴⁸ Zpráva ze dne 24. 6. 1945, závody se konaly ve Strašnicích a experti odhadovali promarnění až 20 litrů benzínu při jednom takovém závodě.

³⁴⁹ Článek ze dne 24. 7. 1945 hlásá morální povinnost neponechat repatrianty závislé na podpůrné péči, ale plně je zařadit do společnosti, stěžuje si na roztržitost péče a odkazuje právě na zotavovací akce odboru repatriace ve spolupráci s ÚRO.

³⁵⁰ Článek ze dne 26. 8. 1945, kritizuje především, že mnoho židovského majetku padlo pod správu Majetkového úřadu, který jej odkázal na obnovu Československa, zatímco opomíjí odškodnění navrátivších se Židů.

³⁵¹ Článek ze dne 28. 10. 1945, dle něhož repatriační odbor umožňuje nahlédnout do kartoték odeslaných z tábora Buchenwald (13 000 ks), Dora (5000 ks) a dalších jmenných seznamů z táborů Gross-Rosen a Terezína.

Dne 27. 11. 1945 se vyskytla informace o činnosti Svazu osvobozených politických vězňů³⁵² a o jimi plánovaném mezinárodním sjezdu bývalých vězňů v Praze, naplánovaném na výroční den 15. 3. 1946.

4.2.3.5 Svobodné noviny

Svobodné noviny navazovaly na vydávání předválečných Lidových noviny, které vycházely i za okupace a byly řízeny kolaborujícím Leopoldem Zemanem. Zároveň byly majetkem ministra Jaroslava Stránského. Rozhodnutím vlády potvrzené prezidentem Benešem bylo zakázáno vydávání novin, které byly poplatné okupantům. A tak, ač poslední “kolaborantský“ výtisk vyšel dne 17. 4. 1945, k obnovení Lidových novin nedošlo. Sdružení kulturních organizací v čele s bývalým šéfredaktorem Eduardem Bassem, které se mělo ujmout znovuvydávání Lidových novin, proto začalo vydávat deník pod názvem Svobodné noviny, které se staly jedněmi z nejprodávanějších v poválečné době. První číslo vyšlo 23. 5. 1945 a snažilo se navázat na tradici předválečných Lidových novin. Šéfredaktorem novin se brzy poté stal Ferdinand Peroutka.³⁵³

Deník se vyjadřoval spíše k politickým událostem, pravidelně sledoval konání prezidenta Beneše, jeho rozhodnutí, proslovy, návštěvy, společenská setkání apod.³⁵⁴ Dále se zmiňoval kulturní, hospodářské a sportovní události. K tématu repatriace se deník vyjadřoval velmi zřídka, pokud se však nějaká zpráva objevila, byl jí věnován větší prostor. Na úvodní stránce byl pravidelně esejistický sloupek, který se v jednom čísle jmenoval „Návrat“³⁵⁵ a je v něm popsán prožitek repatrianta, navrátilivšího se na místa, kde býval jeho domov. Podobně byl dne 30. 5. 1945 vyzdvižena obětavost bývalých politických vězňů osidlujících pohraničí. Na titulní straně bylo zveřejněno i znění prezidentova projevu krajanům v Německu.³⁵⁶

První zpráva, věnující se oficiální rovině repatriace se objevila až dne 6. 6. 1945, která se vyjadřovala k dohodě repatričního odboru uzavřené s Američany v Plzni. Svobodné noviny neuveřejnily jen oficiální text tiskové zprávy, ale přinesly vlastní

³⁵² Dle článku se Svazu již zadařilo zajistit důchody pozůstalým po obětech perzekuce a nyní Svaz zasahuje i do politického, kulturního a hospodářského života.

³⁵³ Informace z: PERNES, Jiří : Svět Lidových novin 1893-1993 : stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky, NLN, Praha 1993

³⁵⁴ Ač jde spíše o postřeh, je zajímavé, že v prvním poválečném měsíci je téměř na každé titulní straně článek, zpráva či alespoň fotografie sledující konání prezidenta Beneše.

³⁵⁵ In: Svobodné noviny dne 31. 5. 1945.

³⁵⁶ In: Svobodné noviny dne 1. 6. 1945, zpráva byla odvysílána v českém vysílání lucemburského rozhlasu, prezident Beneš v ní zdůraznil především nutnost disciplinovanosti ve spolupráci s vítěznými mocnostmi v otázce repatriace, kdy je zejména po válce problém přepravy velký, ale výše zmíněnou spoluprací se dá vyřešit.

reportáž z průběhu jednání, o odhadech počtu repatriantů v západních zónách Německa atd.³⁵⁷ V rámci vylepšení spolupráce byl Američany do Plzně věnován rozhlasový vysílač, který začal vysílat brzy jako další kanál Československého rozhlasu.³⁵⁸ Dne 26. 6. 1945 byly také ve zprávě „Návrat Čechů a Slováků domů“ přineseny první statistické údaje o repatriaci za období 9. května - 15. června, kdy bylo údajně z celkového počtu 1 300 000 odvezených osob repatriováno 550 000 repatriantů, z toho 160 000 cizích státních příslušníků.³⁵⁹

V dalším období se již vyskytly zprávy jen v rámci rubriky krátkých denních zpráv, které měly spíše informativní charakter, např. o nábore sester ČČK, práci lékařů v koncentračních táborech, či přítomnosti dětí mezi repatriovanými apod. Během léta sledovaly Svobodné noviny, podobně jako ostatní tisk, dodávky organizace UNRRA a jejich pomoc v Československu.

4.2.4 Exilový tisk

Exilový tisk se na události dívá z většího nadhledu. Více než konkrétní události sleduje celkovou situaci domácí politiky, kterou dává do širších souvislostí. Před ukončením války pečlivě sleduje vývoj událostí, postup spojeneckých vojsk a jednání čsl. státních představitelů v Moskvě a jednání na osvobozovaných územích. Konec války sleduje s nadšením, avšak i s větším pragmatismem, než je typické pro tuzemské "budovatelské" deníky. Rovněž se více zabývá mezinárodní situací, pokračující válkou s Japonskem a jeho kapitulací. V rámci repatriace se jedná o ucelenější články, vesměs informativní o celkové organizaci a o existenci dodávek UNRRA. Samozřejmě podává informace o možnosti repatriace z Anglie. V exilových periodících se nejčastěji objevují zprávy o činnosti Československého červeného kříže (jehož odnož za války v Anglii fungovala), především o její pátrací a komunikační činnosti. K podrobnějšímu prostudování jsem vybrala exilové týdeníky Nové Československo a Českoslovák.

³⁵⁷ Ján Bečko při jednání přiznal, „že prudký spád válečných událostí na západě v mnohém předstihl připravené repatriční plány. Nicméně na základě londýnských dohod čs. vlády lze budovat spolehlivou organizaci návratu našich občanů z poraženého Německa do vlasti.“ Počet československých občanů v Německu se dle článku nejprve odhadoval na 750 tis. - 1 mil. osob, odhady poté klesly na 73 - 80 tis. osob a postupně se ustálily na cifře 100 - 150 tis. osob, která nakonec odpovídala repatriovanému počtu ze západních zón (cca 135 000 Čechů).

³⁵⁸ In: Svobodné noviny dne 20. 6. 1945.

³⁵⁹ Velkým problémem bylo zajištění ošacení, které potřebovalo asi 20 % navracejících se. Praha dle údajů vydala od 14. 5. do 15. 6. 1945 celkem 47 073 000 Kčs.

4.2.4.1 Nové Československo

Týdeník Nové Československo vycházel v Anglii každou sobotu, půlroční předplatné stálo 1, 60 liber a příslušníků vojska byla poskytována sleva. Původně existovaly dva časopisy, jeden jako časopis levicového orgánu mládeže Mladé Československo a k němu přibyl druhý a to Kulturní příloha M. Č. Jednalo se o dobrovolnou činnost, poptávka po pravidelných informacích přispěla k rozhodnutí o zřízení pravidelně vydávaného periodika. Po sehnání prostředků pomocí sbírkové akce³⁶⁰ vyšlo dne 15. 11. 1941 první šestistránkové číslo pravidelného čtrnáctideníku Mladé Československo a od 4. 7. 1942 vycházely noviny již každý týden, v létě toho roku se s nimi sloučila i původně samostatná Kulturní příloha. Prvními placenými redaktory se stali V. Nový, F. Biheller a M. Liebenová. Od 1. 1. 1943 se změnil název na Nové Československo s cílem demonstrovat tímto svůj postoj k politice. Přes finanční a další obtíže během války fungovalo vydávání časopisu až do 28. 7. 1945, kdy snížení počtu odběratelů a odchod některých redaktorů do vlasti rozhodl o ukončení vydávání časopisu. Časopis byl během války zasílán krajanům do mnoha zemí, některé české spolky a zahraniční významné instituce odebíraly noviny zdarma.³⁶¹

K repatriaci se týdeník vyjádřil ještě před koncem války. Již v březnu v úvodním sloupku mimo jiné nabídl úvahy o postupu repatriace. Před důvody osobními upřednostňoval potřeby vlasti, podle nichž se má řídit pořadí repatriace.³⁶² V témže čísle přinesly noviny první informace o pomoci organizace UNRRA a o dosavadní práci Československého červeného kříže na pomoc domovu.

³⁶⁰ Již v prvním čísle bylo otištěno oznámení o potřebě sehnat 150 liber, do prosince 1941 se jich shromáždilo přibližně 100. Poté se potřeba kvůli vydávání každý týden navýšila o 300 liber, do listopadu roku 1942 se vybralo celkem 522 liber.

³⁶¹ Mimo země Velké Británie byl týdeník zasílán do Argentiny, Austrálie, Belgie, Brazílie, Kanady, Chile, Ekvádoru, Francie, Íránu, Irska, Itálie, Keni, Mexika, Nigerie, Německa, Norska, Palestiny, Rhodesie, USA, SSSR a Východní Afriky. Zájem o jeho výtisky údajně mělo i Gestapo. Od května a června 1945 byl zasílán na osvobozené území Československa. Bezplatný výtisk získávala Československá střední škola ve Velké Británii, důstojníci čsl. armádních pozemních jednotek, čsl. vojenské ozdravovny a nemocnice v Hammersmithu, významným politickým a vědeckým osobnostem, ostatním slovanským redakcím časopisů, pravidelně týdeník odebírali Akademie věd a umění SSSR, Britské museum, BBC, britské ministerstvo zahraničí, knihovna senátu USA, veřejné knihovny USA a některé univerzity ve Velké Británii a USA.

³⁶² V č. 10 ze dne 10. 3. 1945 se píše: „...Při repatriaci měly by platit tyto zásady: 1. Repatriovat vechny poctivé občany ČSR, kteří si přejí vrátit se domů a dát se tam do služeb osvobozeného lidu - a toto provést v době co možno nejdříve! - 2. Postupovat v repatriaci zvážením a v takovém pořadí, aby to bylo v souhlasu s potřebami našeho domova - nikoli z hlediska dosavadního státního zřízení či snad z hlediska osobních zájmů. A toto nechť platí pro všechny stejně - pro politiky, lékaře, inženýry, techniky, dělníky, úředníky ad. V každém případě mělo by býti zkoumáno nakolik ten či onen může ve svém oboru doma může účinně pomoci a zda ta či ona osoba poskytuje záruku demokratické spolupráce s tamějšími lidovými orgány. ...“

S postupující frontou a zvětšujícím se osvobozeným územím přinesly noviny zprávy o koncentračních táborech a výzvy ošetřovatelkám a doktorům k dobrovolné pomoci. Pravidelně také týdeník zpravoval o možnosti korespondence a pátrání po nezvěstných osobách prostřednictvím Červeného kříže a Československého rozhlasu.³⁶³ Výzvy se snažily především sjednotit místo podávání žádostí a informací k úřadu československého Červeného kříže, který úzce spolupracoval s odborem repatriace.

Dne 9. 6. 1945 se objevila krátká zpráva o průběhu činnosti repatričního odboru, která sdělovala, že tento v Praze vybavuje denně na 20 000 osob, z nichž je velká část značně zubožena a pro pochopení situace sugestivně popisuje reakce těchto vracejících se, kteří „*propukají v pláč při pohledu na normálně upravené jídlo, jež je jim předloženo, nebo na slušný oblek, do kterého se mají obléknout.*“ V dalším čísle Nového Československa byla promluva ministra práce a sociální péče Josefa Šoltéze k problému repatriace a obrovskému utrpení statisíců lidí, které se v budoucnu již nesmí dopustit. Č. 25, tedy ze dne 30. 6. 1945 shrnovala první statistické údaje udávající, že oficiálně bylo za první měsíc a půl repatriováno z Německa na 40 tis. osob především vlaky, ale i motorovými vozidly americké armády. Ta osoby předala repatričnímu úřadu v Plzni. Pátrací oddělení repatričního odboru také nalézalo v bývalých německých útulcích zavlčené české děti. Při plánech repatriace z Británie se podle deníku upouští od dopravy vodní a upřednostňuje se přeprava letecká.

V posledních číslech Nového Československa se také opakovaně vyskytovala výzva k příspěví do fondu Pomoc domovu a dále pak zveřejňována jména jednotlivých dárců. Týdeník také sledoval události, které se děly ve vlasti a jak je komentovala jednotlivá domácí periodika.

4.2.4.2 Čechoslovák

Exilový týdeník Čechoslovák vycházel v Londýně péčí exilového Ministerstva zahraničních věcí, ač vystupoval jako nezávislý týdeník, byl ovládán vládou a prezidentem Benešem.³⁶⁴ Podobně jako týdeník Nové Československo si všímal především mezinárodní situace, sledoval ale i dění ve vlasti, politiku a články československého tisku. Součástí je i rozsáhlá inzerce a kulturní rubriky. V rámci týdeníku vycházel i občasník „Čechoslovák - To the british-born wives of Czechoslovaks“, který stručně shrnoval hlavní zprávy českého

³⁶³ Téměř v každém poválečném čísle Nového Československa najdeme sloupek s podmínkami korespondence exilu a vlasti přes ČČK. Viz příloha.

³⁶⁴ In: SRBA, Bořivoj: Múzy v exilu : kulturní a umělecké aktivity čs. exulantů v Londýně v předvečer a v průběhu druhé světové války 1939-1945 , Masarykova univerzita, Brno 2003, s. 230.

vydání a informoval také o repatriaci a budoucnosti smíšených manželství a obsahoval kulturně-politickou přílohu "Slovanský přehled".

Již před válkou seznamoval týdeník čtenáře s organizací UNRRA, jejím posláním a akcemi. Dalšími pravidelnými články byly zprávy československého červeného kříže o jeho zprostředkovatelských a pomocných službách. Od konce války sháněl zdravotní sestry jako dobrovolnice na pomoc do koncentračních táborů a věznic. Tisk také sledoval osvobození jednotlivých koncentračních táborů a přesunů tamějších vězňů.³⁶⁵

O organizované repatriaci ve vlasti informoval Čechoslovák poprvé v čísle ze dne 1. 6. 1945, kde byla v článku „Péče o repatriované“ uvedena dohoda repatričního odboru s ministerstvem výživy o stravování repatriantů prostřednictvím katolické Charity. Následující číslo ze dne 8. 6. 1945 podávalo pod stejným titulkem informaci o existenci pohraničních záchytných stanic a tamějším stravování repatriantů.³⁶⁶

Na titulní straně ze dne 15. 6. 1945 byla uvedena dohoda českého repatričního úřadu s americkou armádou o spolupráci při repatriaci a o zřízení repatriční úřadovny v Plzni, která měla přebírat repatriované Čechoslováky. Podobně jako v domácím tisku bylo v rámci této smlouvy vybízeno k zamezování tzv. samorepatričních akcí, které se stávaly ve spojeneckém pásmu „*bezpředmětnými a nebudou podnikány ani repatričním odborem, či úřadovnou v Plzni*“, informace měly být podávány styčným československým důstojníkům pomocí hlášení rozhlasu a korespondence odboru repatriace. Mimo jiné bylo také uvedeno, že budou existovat tzv. „přednostní repatrianti“, tj. osoby zvláštní důležitosti a dále, že nemocní budou se zvláštní péčí převezeni ve speciálních ambulancích vozech.

Čtenáři se také prostřednictvím Čechoslováka dozvídali, že jména repatriantů mohou zjistit jednak pomocí Pátracího ústředí Červeného kříže, jednak pomocí nově vydávaného periodika Služba repatriantům.³⁶⁷ Dále bylo možné nahlédnout v sekretariátu Československého Hospodářského sdružení v Londýně do zápisu o vysílání zpráv odboru repatriace pomocí Československého rozhlasu a rovněž byly uveřejněny seznamy

³⁶⁵ Např. číslo ze dne 20. 4. 1945 informuje o výměně 200 žen z Ravensbrücku za 400 německých civilistů a o organizaci repatričních akcí v Paříži.

³⁶⁶ Dle zprávy byl denní příděl na osobu následující: 20 gr. poživatin (těstoviny, kroupy, jáhly), 15 gr. kávoviny, 25 gr. masa, 15 gr. umělých tuků, 10 gr. másla nebo sádla, 200 gr. chleba, 50 gr. bílého pečiva, 1/8 l odstředěného mléka, 40 gr. cukru, 30 gr. marmelády, 10 gr. umělého medu. Repatriant mohl dostat jídlo i na cestu, nejvýše však na tři dny do zásoby.

³⁶⁷ Obě informace jsou v Čechoslováku ze dne 29. 6. 1945, v souvislosti s Pátracím ústředím ČČK se čtenář dozvídá o přenesení činnosti do Prahy a tedy případné prodlení vyřízení zpráv, což může způsobit pozdržení korespondence, podobně, jako byly omezeny úřední hodiny. Také telegrafické spojení mezi Anglií a Československem již bylo obnoveno a k následujícímu číslu Čechoslováka měla být přidána příloha se seznamem repatriovaných osob.

Sociálního výboru Židů z Československa. V každém čísle byly také apelace k registraci k repatriaci z Anglie a promyšleny byly různé možnosti cesty do vlasti.³⁶⁸

Zajímavá je pravidelně se objevující reklama v inzerci s názvem „Repatriace“, která nabízí možnost zakoupení látek za výhodné ceny (osvobozené od daně z obratu) a jejich následného dodání do Československa.

V dalším období se objevila dvě provolání předsedy repatričního odboru Jána Bečka,³⁶⁹ která shrnula problém repatriace, jeho předválečné vyhlídky a následné zvládnutí situace. Na podzim byla repatriace z Německa prohlášena prakticky za ukončenou a zájem se soustředil na pátrání po repatriantech roztroušených jednotlivě po území a na repatrianty ze vzdálenějších destinací. Druhá apelace byla zaměřena na jedince, kteří se z nějakého důvodu k repatriaci nepřihlásili a vedle důrazu na národní uvědomění upozorňoval, že pokud tak neučiní do 31. 10. 1945 ztratí statut a práva repatrianta.

4.3 Služba repatriantům

Repatriční odbor při ministerstvu ochrany práce a sociální péče začal dnem 30. 5. 1945 vydávat vlastní periodikum nazvané „Služba repatriantům“ nákladem 18 000 výtisků.³⁷⁰ Na jeho existenci den před vydáním upozornil i denní tisk,³⁷¹ který pak z něho čerpal některé informace ohledně probíhající repatriace. Časopis Služba repatriantům si kladl za cíl „*cele se zasvětit službě obětem nacistické perzekuce*“,³⁷² které se vracely z koncentračních táborů, věznic, nucených prací apod. Časopis vycházel každé úterý, čtvrtek a sobotu a měl vytvořit sjednocující platformu věnující pátrání po pohřešovaných osobách, které bylo dosud roztrženo mezi jednotlivé listy a další seznamy jednotlivých organizací.

Sloužit měl především k uveřejňování seznamů bývalých vězňů. Tyto seznamy odboru dodávali styční důstojníci, spojenecké úřady a ku pomoci byli vyzýváni sami repatrianti. Část listu byla vyhrazena dotazům po nezvěstných s uveřejněním adres, na které měly být zaslány případné informace. Vedle toho měly být zveřejňovány vyhlášky

³⁶⁸ Mimo leteckou dopravu se uvažovalo o vodní cestu přes Hamburk, která byla později vyloučena kvůli nízké splavnosti. Také se přemítalo o železniční dopravě přes Hamburg či přes Belgie.

³⁶⁹ První prohlášení ze dne 31. 8. 1945 je pod názvem „Něco o repatriaci“, obsahuje i oficiální poděkování dobrovolným organizacím, které pomohly zabránit chaosu v oblasti repatriace, rozšíření nakažlivých chorob a hodnotí repatriaci za téměř ukončenou. Druhé prohlášení ze dne 12. 10. 1945 je směřováno výhradně k lidem, kteří se k repatriaci ještě nepřihlásili, aby zvážili své důvody, protože je jich ve vlasti třeba, stejně jako nemají v tomto podléhat lživé zahraniční propagandě proti návratu do vlasti.

³⁷⁰ In: Sociální revue č. 1-2, říjen 1945.

³⁷¹ Krátkou zprávu o vydávání nového časopisu podaly například noviny Lidová demokracie dne 29. 5. 1945, či exilový Čechoslovák dne 29. 6. 1945

³⁷² In: Služba repatriantům ze dne 30. 5. 1945

repatriačního odboru a některé zprávy o jeho činnosti. V prvním čísle byly stručně shrnuty dosavadní vyhlídky repatriace, která byla v době vydání zaměřena především na vězně z Německa, mezitím se vyřizovala repatriace v rámci československých hranic a konečně se mělo po splnění těchto úkolů přistoupit k repatriaci ze vzdálenějších oblastí.

První číslo přineslo osmistránkový seznam vězňů z Buchenwaldu, který měl pokračování ještě v čísle následujícím. Další výtisky měly již jen čtyři strany. Tvořily je zpočátku téměř výlučně seznamy osob nacházejících se v jednotlivých shromažďovacích táborech, či osob popravených a zemřelých, následně také seznamy repatriovaných osob. Nejprve se jednalo především o soupisy vězňů z Buchenwaldu, Dachau, Celle, Schöngau, Halle ad. Dotazy veřejnosti soustřeďovala další obsáhlá rubrika "Hledá se". Vedle jmenných seznamů se na poslední straně objevovaly krátké zprávy týkající se především sídla repatriačního odboru, které se několikrát přesouvalo a informace, kam měly být směřovány veškeré dotazy ohledně repatriace. Časopis několikrát upozorňoval na nutnost, že veškerá repatriační činnost má být sjednocována právě pod repatriačním odborem, k čemuž vedou i jednání repatriačního odboru o vymezení úkolů při péči o navracející se vězně a především dostatečné vzájemné informovanosti mezi jednotlivými institucemi.³⁷³ V sídle hospodářského a evidenčního oddělení repatriačního odboru v Hyberské ulici byly podávány informace a poskytovány příslušné formuláře k evidenci a pátrání po pohřešovaných osobách. Do této pobočky měly být také dodávány dary jak finanční tak hmotné, tedy ošacení, obuv apod. Další úřadovna v paláci Fénix na Václavském náměstí vyzývala dobrovolníky k poskytnutí dopravního prostředku či pohonných hmot. Prostřednictvím tohoto tisku byli také repatrianti informováni o možnosti vyměnit marky za koruny a možnosti pobírání dočasných podpor.

Časopis sloužil nejen k informovanosti veřejnosti, ale byl zasílán i dobrovolným sdružením, organizacím, národním výborům a dalším institucím, které zprávy ohledně repatriace mohly potřebovat. Samy také zveřejňovaly na konci listu některé aktuální vyhlášky. Časopis ale nesledoval činnost systematicky, jedná se spíše o jednotlivá připomenutí a upozornění, ke kterým se repatrianti již pravděpodobně dostali jiným způsobem, či se o nich měli dále blíže informovat u příslušných institucí.

Od poloviny června 1945 přibyla vedle dotazové rubriky sekce "Pátrání po nezvěstných", která zabírala především v pozdějších číslech značnou část výtisku. Od léta,

³⁷³ Jedná se např. o schůzi ze 4. 6. 1945 odboru repatriace se zástupci dalších organizací, která dohodla pravidelné informativní setkávání, či dohodu o vymezení kompetencí s odborem repatriačního a ministerstva informací ze dne 5. 6. 1945.

kdy se již hlavní nápor repatriace považoval za skončený, množily se informativní zprávy, zásluhy činností jednotlivých organizací a samotného odboru a zdůrazňovala se péče poskytovaná repatriantům. Ti byli spolu s organizacemi například pravidelně upozorňováni na poskytování pojištění, léčebné péče a ozdravovacích pobytů, které pořádaly jednotlivé svazy a organizace. Začínaly se také objevovat úvahy, v nichž se vymezovalo, kdo má na statut repatrianta a poškozeného nárok, tím pádem i nárok na odškodné a podporu. Podpora byla dle tisku poskytována pouze po dobu sedmi dní, ke kontrole proti zneužití má sloužit nově zavedený "Podpůrný evidenční list". Případné zneužití bylo trestně stíháno.³⁷⁴

Od desátého čísla, tj. vydání ze dne 19. 6. 1945 se pravidelně vyskytoval na titulní straně sloupek, psaný většinou redaktorem Jaroslavem Šímou, případně B. M. Tichánkem, či dalšími. Jedná se většinou o esejistické úvahy vyjadřující se k aktuálním problémům repatriace či pohledu na tuto problematiku z různých úhlů, včetně vyhlídek do budoucnosti a plánů. Redaktoři měli o problematice značný přehled a bez zajímavosti není, že z těchto úvah napsaných J. Šímou vznikla v lednu r. 1946 repatričním odborem brožura s názvem "Sociální obnova", která měla nastínit směřování činnosti odboru repatriace.³⁷⁵

Od září 1945 se začínala měnit povaha listu. Častěji se vyskytovaly zpravodajské články, které se objevovaly i na titulní straně. Rubrika "Různé" na poslední straně časopisu se postupně rozrůstala na úkor jmenných seznamů. Nejprve několika krátkými zprávami informovala o dění ve vlasti, které se týkalo většinou repatriace. Poté přibývaly zprávy ze zahraničí informující o aktuálních politických a hospodářských, ale i kulturních událostech. Uveřejňovaly se i seznamy darů od jednotlivců i institucí. Nechyběly reportáže z politické, hospodářské a sociální politiky v Československu, přibývaly i historické články. Častěji se tisk zabýval otázkou odsunu Němců, také v souvislosti s bytovou krizí a s nároky na byty a majetek po těchto vystěhovalcích. Podobně sledoval tisk problematiku přestěhovalectví a osidlování pohraničí, která se odboru repatriace v rámci činnosti ministerstva ochrany práce a sociální péče také dotýkala. Seznamy repatriantů se stále vyskytovaly, nakonec zůstávala především rubrika "Pátrání po nezvěstných" a i její rozsah se neustále zmenšoval. Ač jsou v časopise časté články o repatriaci, jednalo se již spíše o informace ze zahraničí věnující se této problematice a svou povahou se list stále více blížil ostatním soudobým deníkům.

³⁷⁴ In: Služba repatriantům 28. 6. 1945 a 30. 6. 1945

³⁷⁵ SÚA, fond MPSP-R, ka 230, R 1216 Korespondence Jaroslava Šímy s vydavatelstvím.

Zřejmě kvůli změně účelu a zaměření již mnozí dřívější čtenáři odmítli list odebírat. Na to reagovalo opakovaně několik článků, které apelovaly na bývalé čtenáře výzvou, že je nutné zprávy a seznamy dále sledovat, pro případ že by kdokoli z nich mohl o někom podat zprávu. Také se navrátilci měli prostřednictvím listu dozvídat o nových tendencích v činnosti péče o repatrianty. Ta se zaměřila především na jejich odškodnění a lékařskou a ozdravnou péči, na kterou měli repatrianti bezplatný nárok. V časopise bylo možné také hledat zaměstnání v rámci rubrik „Inzerce“ a „Uprázdňená místa“ zaměřené na repatrianty.

Časopis ukončil svou činnost ke dni 22. 12. 1945 posledním 88. číslem. Článkem „Loučíme se se čtenáři“³⁷⁶ připomínal počátky repatriační problematiky a vyzdvihoval činnost odboru a redakce jako úspěšnou a velmi vděčnou, která pomohla k návratu domů a zajištění takovému množství lidí. Úkol o zpravování o repatriační činnosti měl převzít týdeník Čechoslovák, ke spolupráci ale nakonec nedošlo.³⁷⁷

³⁷⁶ In: Služba repatriantům ze dne 22. 12. 1945

³⁷⁷ SÚA, fond MPSP, ka 271, Zpráva NÚKÚ o vyrovnání zálohy mezi odborem repatriace a vydavatelstvím, jež se původně zavázalo vydávání nového týdeníku zajistit. Již v létě r. 1946 se od plánů upustilo úplně.

5 Závěr

Během druhé světové války bylo důsledkem plánů přesídlování národů, nasazení na nucené práce, internování v nacistických koncentračních táborech apod. přemístěno mnoho osob, většinou nedobrovolně, mimo své domovy. Repatriace těchto tzv. Displaced Persons (DPs, neboli přemístěných osob) se tedy stala po druhé světové válce akutním problémem. Nekontrolovaná migrace, která tím mohla nastat, by znamenala velké riziko, co do zásobování, nekontrolovaného pohybu osob všemi směry a vzniku epidemií v důsledku rozšíření nakažlivých nemocí.

Aby se zamezilo tomuto riziku, vznikaly již během války plány a spojenecké dohody ohledně řešení tzv. repatriačního problému. Po zapojení se do válečného konfliktu převzaly USA iniciativu v plánování poválečné obnovy v Evropě, jejíž součástí byla i organizovaná repatriace DPs. Dne 9. 11. 1943 byla v Bílém domě ve Washingtonu podepsána 44 spojeneckými zeměmi dohoda o založení organizace Správy spojených národů pro pomoc a obnovu (UNRRA), jež měla na základě individuálních dvoustranných dohod poskytnout bezplatnou pomoc při obnově narušeného hospodářství ve válkou postižených zemích. Plány na poválečnou repatriaci se zabývala i exilová československá vláda v Londýně, která ve svých jednáních spolupracovala s dalšími institucemi, především s exilovým Československým červeným křížem. Tato vláda se taktéž zapojila do mezinárodních spojeneckých dohod, byla jedním ze signatářů dohody o založení UNRRA. Konkrétní podmínky spolupráce mezi organizací a Československem byly stanoveny v Londýně ve vzájemné dohodě dne 25. 2. 1945.

Další repatriační iniciativu ve svých plánech vyvíjela i armáda. Ve východní části Evropy okupované sovětskými vojsky byla nařízení určována velitelstvím Rudé armády. Západní expediční spojenecké jednotky (SHAEF) taktéž vypracovaly plán zajištění repatriace. Ten měl oproti představám organizace UNRRA, která upřednostňovala více dvoustranných dohod, výrazně centralizovanější charakter. Vyžadovala se takřka vojenská disciplína, tedy v první řadě naprostá podřízenost rozhodnutím armády, která na druhou stranu měla všemi svými možnostmi a prostředky repatriaci zajišťovat. Vzhledem k tomu, že po skončení války byla na zvládnutí celé repatriační akce díky rozmístění jednotek, dostupnosti prostředků a personálního zajištění armáda lépe připravena, převládla v rámci repatriační akce představa SHAEF. Repatriace se děla za spolupráce s UNRRA, která vyřizovala především administrativní záležitosti a vládní dohody. Systém provádění

repatriace se však takto natolik osvědčil, že byl převzat dalšími institucemi i po stažení spojeneckých jednotek z Evropy.

Také Československo své plány přizpůsobilo novým podmínkám. Jelikož se repatriční problém dotýkal působnosti několika rezortů vlády, byla za účelem spolupráce ustavena Meziministerská komise pro záležitosti repatriace, v níž zasedali zástupci ministerstev sociální péče, zdravotnictví, výživy, dopravy, vnitra ad. Pro koordinaci poválečné repatriční akce byl následně dne 11. 5. 1945 vytvořen odbor repatriace při ministerstvu ochrany práce a sociální péče v čele s předsedou Jánem Bečkem. Do jeho kompetence spadaly repatriční záležitosti pro území Čech a Moravy, na Slovensku působil repatriční úřad v Bratislavě při Pověřenectvu sociální péče. Do zahraničí byly vyslány mise a v Německu zřízeny úřady styčných repatričních důstojníků, kteří měli spolupracovat se spojeneckými jednotkami a organizovat transporty do Československa.

Repatrianti měli v rámci organizovaných přesunů mnohé výsady. Měli nárok především na bezplatnou lékařskou prohlídku a ošetření. Dále dostávali po dobu trvání jejich přesunu bezplatně stravu, v případě potřeby i sociální pomoc, tedy ošacení či jednorázovou finanční výpomoc. Do pojmu repatriant byly zahrnuty jak přemístěné osoby, které se během války nacházeli v koncentračních táborech, tak nuceně nasazení pracovníci, či váleční zajatci a exulanti. Každý z nich vycházel z jiných podmínek a měl tedy jiné potřeby, co se týče materiálního a sociálního zajištění, a stejně tak i v rámci opětovného zařazení do společnosti. Bylo tedy nutné vymezit přesně status repatrianta a poznat jeho potřeby.

Repatriční odbor zřídil síť úřadoven a zachytných stanic, zprvu však byla organizace záležitostí značně improvizovaná, neboť vznikala uprostřed repatričního dění. První nápor navracejících se repatriantů zachytily především dobrovolnické organizace. Úkolu se zhostila nejen sdružení, jejichž náplní byla v první řadě sociální činnost, ale v prvních poválečných týdnech se do pomoci zapojily i spolky se zcela jiným zaměřením, uveďme např. Klub československých turistů či organizaci YMCA. Tyto organizace se však záhy vracely ke své původní činnosti. Aby nedocházelo k roztříštění akce a ke zneužívání poskytované bezplatné pomoci, bylo nutné celkovou péči sjednotit. K tomu přispěly dohody a nařízení ze strany repatričního odboru, který převzal záštitu nad veškerou činností v oblasti repatriace.

Repatriční problém byl zvládnut i díky široké podpoře veřejnosti. Ta se nejen zúčastňovala dění obecně, zapojením se do činnosti, ale především poskytováním prostředků a darů. Počátky repatriace by nebylo bez tohoto dobrovolného přispění

veřejnosti možno zvládnout. O potřebě přispět se veřejnost dozvídala různými způsoby. Nespornou zásluhu na šíření informací mělo vysílání Československého rozhlasu, kam byly zařazeny nejen repatriační zprávy, ale i výzvy a pátrací hlášení. Rozhlas také záhy začal spolupracovat s repatriačním odborem. Ten vydával i vlastní tisk Službu repatriantům, uveřejňující z počátku výhradně seznamy osob z jednotlivých táborů, později i další repatriační zprávy a články vyjadřující se k politickému dění na domácí i mezinárodní půdě. Svůj tisk měl i Svaz osvobozených politických vězňů. V jeho Hlasu osvobozených se vykytovaly články připomínající koncentrační tábory a nynější činnost Svazu. Dále se zprávy, ovšem kupodivu poměrně zřídka, objevovaly v denících poválečné doby. Ostatní převratné události politické, hospodářské i zahraniční politiky výrazně zastínily tuto problematiku. Celková nálada tisku odkazuje čtenáře na historickou zodpovědnost každého v nově budované společnosti. Denní tisk zveřejnil některé zásadní vyhlášky ohledně repatriace, většina zmínek se však objevuje v rámci sloupků krátkých zpráv a s postupem času prakticky mizí. Později převažují články komentující následnou péči o repatrianty a jejich postavení v “nové” společnosti.

Z pomocných organizací se nejvíce angažovaly Československý červený kříž, Charita a České srdce. Jejich činnost byla za okupace omezena, fungovaly však její ilegální složky a již s chýlícím se koncem války se organizace rychle obnovovaly. Jako do jedné z nejpotřebnějších se záhy zapojily do repatriační akce. ČČK zajišťoval zásoby již během působení v exilu, v záchytných stanicích obstarával především lékařskou a ošetrovatelskou pomoc. Charitě, která taktéž zřídila několik ubytoven, bylo svěřeno rozdělení stravování a organizace nádražních vývařoven. Postupem času byly všechny instituce koordinovány repatriačním odborem, který financoval výdaje. Organizace nadále poskytovaly především své prostory a pracovníky. Na péči o repatrianty také participovaly nově vznikající svazy a sdružení. Širokou základnu si získal především Svaz osvobozených politických vězňů, založený již na konci května roku 1945. Jeho činnost byla kulturně-politicko-hospodářská, Svaz se výrazně angažoval také v osvětové činnosti a mezinárodní spolupráci. Ustavující shromáždění ze 14. - 16. 12. 1945 potvrdilo, že se činnost Svazu zakládá na podpoře programu Košické vlády a hájení zájmů bývalých politických vězňů a pozůstalých po obětech. Konkrétní pomoc pak měly organizovat oblastní pobočky Svazu, prostřednictvím ústředím schválených projektů.

V Praze, ale i mimo hlavní město, vznikla řada záchytných stanic evidujících a poskytujících péči repatriantům. Pro nemocné repatrianty byly zřízeny nemocniční či karanténní záchytné stanice, případně byli nemocní odesíláni do veřejných nemocnic.

Poté, co již převážná většina repatriantů byla dopravena do vlasti, změnil se i charakter repatriační akce. Odpovídal zřejmě obecné náladě, projevující se v reakcích v tisku a ve zveřejňovaných úvahách, které zdůrazňovaly povinnost zaopatřit bývalé oběti nacistického teroru i po prvním poskytnutí pomoci a tím jim umožnit opětné zařazení do společnosti a účast na budování hospodářství národa. Nový program ministerstva sociální péče této tendenci odpovídal a připravil záhy v rámci repatriace také rozsáhlý program ozdravných pobytů a následné péče o repatrianty. Z tohoto důvodu prováděl odbor také evidenční akce a sčítání repatriantů.

Postupem času se pozornost repatriační akce přesouvala spíše na opatření ohledně zajištění repatriace ze vzdálenějších destinací. Ta byla prováděna na základě nově vznikajících mezivládních dohod. Především se však později pozornost institucí soustředila na organizaci reemigrace, tedy návratu československých občanů usídlených před transportem trvale v cizině. Tyto osoby měly jak jiné potřeby, tak i jiné nároky v rámci návratu do vlasti. Proto, ač byla zpočátku agenda repatriace a reemigrace vedena společně, se během roku 1946 oddělila, vznikl odbor reemigrace a repatriační odbor byl ke konci roku 1947 likvidován.

Ačkoliv se organizovaným způsobem nepodařilo podchytit veškeré navracející se osoby, byla celková problematika poválečné repatriace v Evropě dobře zvládnuta. Oficiální rovina repatriace by nebyla možná bez součinnosti výše uvedených orgánů. V rámci návratu Čechů z Německa bylo nutné spolupracovat s mezinárodními jednotkami UNRRA a SHAEF na jedné straně a s velitelstvím Rudé armády na straně druhé. Co se týče péče při návratu do vlasti, zajistila ji společně s širokou solidární podporou veřejnosti spolupráce institucí pod koordinací repatriačního odboru.

6 Seznam použitých pramenů a literatury

6.1 PRAMENY

Archivní materiál

Archiv Českého rozhlasu (AČRo)

Archiv hlavního města Prahy (AHMP)

sbírka map a plánů

sbírka starých tisků

Filmotéka Krátkého filmu Praha

Státní ústřední archiv v Praze (SÚA)

fond Ministerstva práce a sociální péče (MPSP)

fond Ministerstva práce a sociální péče - odbor repatriace (MPSP-R)

fond Československého červeného kříže v Londýně (ČSČK-L)

fond Klubu československých turistů (KČST)

fond organizace YMCA (YMCA)

fond Československé úřadovny UNRRA (UNRRA)

Dobový tisk a periodika

Čechoslovák, Londýn (1945)

Charita, Praha (1946)

Hlas osvobozených, Praha (1945, 1946)

Lidová demokracie, Praha (1945)

Mladá fronta, Praha (1945)

Náš rozhlas, Praha (1945)

Nové Československo, Londýn (1945)

Právo lidu, Praha (1945)

Rudé právo, Praha (1945)

Služba repatriantům, Praha (1945)

Sociální revue, Praha (1946)

Svobodné noviny, Praha (1945)

Věstník hlavního města Prahy, Praha (1945)

Dobové tiskoviny

- Československý Červený kříž 1919-1948*, Zdravotnické nakladatelství, Praha 1952
- Ford : Technická příručka pro vozidla z akce UNRRA*, Autoodbor československého úřadu pro hospodářskou pomoc a obnovu, Plzeň 1946
- Kol. autorů: *Padesát let Klubu československých turistů : na paměť padesátého výročí své práce*, KČST, Praha 1938
- Kol. autorů: *Rok sociální politiky v osvobozené republice*, MOPSP, r. 1946
- MOLNÁROVÁ, Pavla: *Y.W.C.A. v Československu*, YWCA, Praha 1936
- SVOBODOVÁ, Růžena: *České srdce : manifest lásky a činu*, ČS, 1918
- ŠMAKALOVÁ, Iva: *Československý Červený kříž / Alice Garrigue Masaryková*, ČČK, Praha 1935
- ŠOLTÉZ, Josef: *O novou sociální politiku : exposé Josefa Šoltése, přednesené dne 4. prosince 1945 v sociálně politickém výboru Prozatímního národního shromáždění*, MOPSP, Praha 1946
- TYRŠOVÁ, Renata: *Pět let Českého srdce 1917-1922 : památník*. ČS, Praha 1922
- UNRRA in Czechoslovakia*, Press Section of the Czechoslovak Office for Relief and Rehabilitation, Praha 1947
- UNRRA: Organization, aims, progress*, UNRRA, Washington 1944
- YMCA v prvním desetiletí 1921 – 1931*, YMCA, Praha 1931
- Edice**
- Kol. autorů: *Byli jsme ročník dvacet čtyři*, Západoslovácké muzeum, Třebíč 1989
- HOREK, Vladimír: *Totální nasazení*, Tribun EU, Brno 2008
- KAPLAN, Karel ed.: *Dekrety prezidenta republiky 1940 – 1945: dokumenty*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Brno 2002.
- KUBŮ, Josef: *Těm, kteří nezažili...o těch kteří zažili...*, krajská knihovna Vysočiny, Havlíčkův Brod 2004
- Košický vládní program : Program nové československé vlády Národní fronty Čechů a Slováků*, Svoboda, Praha 1944
- MARGOLIOVÁ-KOVÁLYOVÁ Heda: *Na vlastní kůži*, Academia, Praha 2003
- NEZKUSIL, Ladislav: *Z deníku nuceně nasazeného*, Futura, Praha 2005
- RÁKYTKA Ján: *Nevolníci říše*, vl. nákl., Praha 2003
- ZVĚŘINOVÁ: Stanislava: *Devatenáct nám bylo pryč*, SÚA, Praha 2001

6.2 LITERATURA

50 let československého rozhlasu: 1923 – 1973, ČsRo, Praha 1973

BADE, Klaus J., *Evropa v pohybu: Evropské migrace dvou staletí*, NLN, Praha 2005

BEDNAŘÍK, Petr, Jirak, Jan, Köpplová Barbara, *Dějiny českých médií: od počátku do současnosti*, Grada, Praha 2011

BORÁK, Mečislav a kol.: *Perzekuce občanů z území dnešní České republiky v SSSR, sborník příspěvků*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2003

CÍLEK, Roman, Moulis, Miloslav: *Útěky z pekla*, Epoque, Praha 2010

CÍLEK, Roman, Moulis, Miloslav: *Zapomeňte, že jste byli lidmi...: nacistické koncentrační tábory - symbol barbarství*, Epoque, Praha 2005

DAVIES, Norman: *Evropa – dějiny kontinentu*, Prostor, Praha 2000

FRYDRYŠKOVÁ, Jana: *Hospodářská zahraniční pomoc při poválečné obnově ČSR se zaměřením na pomoc ze Spojených států (1944 - 1948)*, dipl. práce, Praha 2006.

GILBERT, Martin: *Den, kdy skončila válka*, překl. Olga Kučerová, Argo, Praha 1999

HEUMOS, Peter: *Die Emigration aus der Tschechoslowakei nach Westeuropa und den Nahen Osten 1938 - 1945*, Collegium Carolinum, München 1989

JACOBMEYER Wolfgang: *Vom Zwangsarbeiter zum Heimatlosen Ausländer: d. Displaced persons in Westdeutschland 1945 - 1951*, Gulde-Druck GmbH., Göttingen 1985.

JEŠUTOVÁ, Eva a kol. : *Od mikrofonu k posluchačům z osmi desetiletí českého rozhlasu*, Čro, Praha 2003

KALINOVÁ, Lenka: *Východiska, očekávání a realita poválečné doby: k dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha 2004.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu. K sociálním dějinám v letech 1945-1969*, Academia, Praha 2007

KAPLAN, Karel: *Československo v letech 1945 – 1948, 1. část*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha 1991

KAPLAN, Karel: *Pravda o Československu 1945 – 1948*, Panorama, Praha 1990.

Kol. autorů: *Dějiny českých médií v datech*, Karolinum, Praha 2003

Kol. autorů: *Museli pracovat pro říši*, SÚA, Praha 2004.

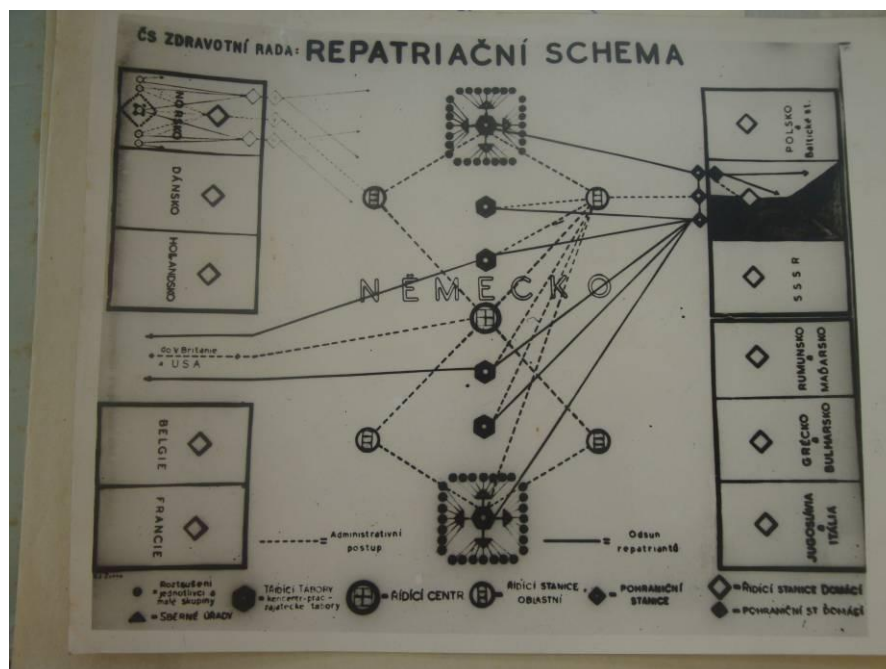
- KONČELÍK, Jakub: *Dějiny českých médií ve 20. století*, Portál, Praha 2010
- LOVČÍ, Radovan: *Alice Masaryková – život ve stínu slavného otce*, FF UK ve vydavatelství Togga, Praha 2007
- MACKOVÁ, Jolana, ULRYCH, Ivan: *Osudy lidických dětí*, VEGA-L, Praha 2003
- MAINUŠ, František: *Totální nasazení*, Universita J. E. Purkyně, Brno 1970
- MANKOWITZ, Zeev W. : *Life between memory and hope : the survivors of the Holocaust in occupied Germany*, Cambridge University Press, New York 2002
- MOULIS, Miloslav ed.: *Češi v koncentračních táborech*, Sdružení MAC, Praha 1996
- MOULIS, Miloslav: *Průvodce po koncentračních táborech*, ČSBS, Praha 1999
- MOULIS, Miloslav: *Přesuny obyvatelstva 1938 - 1948*, In: Studie o sudetoněmecké otázce. ÚMV, Praha 1996
- MURPHY H. B. M. ed.: *Personnes déplacées*, Unesco, Paris 1955
- PERNES, Jiří : *Svět Lidových novin 1893-1993 : stoletá kapitola z dějin české žurnalistiky, kultury a politiky*, NLN, Praha 1993
- ROUSSO, Henry: *Les années noires: vivre sous l'Occupation*, Gallimard, Paris 1992
- RYCHLÍK, Jan : *Češi a Slováci ve 20. století: Česko-slovenské vztahy 1945 – 1992*, Ústav TGM, Praha 1998
- SÍGL, Miroslav, HOŘEC, Jaromír: *Generace 45: pamětníci Mladé fronty 1945 – 1950*, Riopress, Praha 1997.
- SOMMER, Karel: *UNRRA a Československo*, Opava 1993
- SRBA, Bořivoj: *Múzy v exilu : kulturní a umělecké aktivity čs. exulantů v Londýně v předvečer a v průběhu druhé světové války 1939-1945* , Masarykova univerzita, Brno 2003.
- VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná reemigrace a usidlování zahraničních krajanů*, Masarykova univerzita, Brno 2002
- VACULÍK, Jaroslav: *Poválečná repatriace československých, tzv. přemístěných osob: (Displaced Persons)*, Masarykova univerzita, Brno 2004
- VACULÍK, Jaroslav: *Reemigrace zahraničních Čechů a Slováků v letech 1945 - 1950*, Masarykova univerzita, Brno 1993
- VELECKÁ, Hana: *Československý Červený kříž v zahraničí v období druhé světové války*. in: *Historie a vojenství*, 2000, roč. 49, č. 2, s. 378-40

7 Seznam příloh

1. Schéma exilové vlády Československa v Londýně o provádění repatriace ze dne 15. 12. 1943. (SÚA, fond ČSČK-L, ka 75)
2. Podepisování dohody mezi Československem a UNRRA 26. 2. 1945 (UNRRA in Czechoslovakia)
3. Pokyny repatriantům v plakátu "Repatriante". (Služba repatriantům dne 11. 8. 1945)
4. Osobní a lékařský list repatrianta. (SÚA, fond MPSP-R, ka 830)
5. Transport repatriantů ve vlaku za spolupráce Charity
6. Transport nemocných repatriantů za spolupráce ČČK a Charity
7. Potvrzení o pověření k transportu v českém jazyce.
8. Potvrzení o pověření k transportu v ruském jazyce. (SÚA, fond MPSP-R, ka 833)
9. Potvrzení o pověření k transportu v anglickém jazyce.
10. Statistické údaje MPSP-R za rok 1945. Tabulky 1 - Znázornění vracejících se repatriantů, 2 - Stravování, 3 - Ubytování, 4 - Ošacení (SÚA, fond MPSP-R, ka 247)
11. Grafy repatriačního odboru. Tabulky 1 - Vyplacené podpory v Kčs, 2 - Počet repatriantů jimž byla vyplacena podpora, 3 - Korespondence (SÚA, fond MPSP-R, ka 247)
12. Grafické znázornění činnosti odboru repatriace za rok 1946. Tabulky 1 - Počet repatriantů, jimž byla vyplacena podpora, 2 - Registrace osob, 3 - Stravování, 4 - Ošacení (SÚA, fond MPSP-R, ka 247)
13. Vyhláška MOPSP-R o povinné evidenci repatriantů. (Služba repatriantům dne 13. 9. 1945)
14. Žádost o přiděl mýdlového prášku do tábora v Hloubětíně. (SÚA, fond MPSP-R, ka 271)
15. Plakát cirkusu Letná. (Archiv Charity ČR)
16. Stravování Charitou - vývařovna na nádraží a v ústředí. (Archiv Charity ČR)
17. Ústředí Charity v Pětikostelní ulici. (Archiv Charity ČR)
18. Dopis dětí z dětského domova v Jílovém přiložený k jejich finančnímu daru. (SÚA, fond MPSP-R)
19. Příspěvek Rady československých žen k poválečné obnově Čsl.. (SÚA, fond ČSČK-L, ka 76)
20. Pravidelná zpráva ČČK v exilovém tisku.
21. Hana Benešová na návštěvě v Charitě. (Archiv Charity ČR)
22. Činnost Charity a účast řeholnic (Archiv Charity ČR)
23. Sjezd SOPV. (Hlas osvobozených dne 4. 1. 1946)
24. Manifest SOPV na staroměstském náměstí.
25. Seznam karanténních a záchytných stanic v Praze v srpnu 1945. (Služba repatriantům 30. 8. 1945)
26. Seznam nemocnic a dalších ubytoven. (Tamtéž)
27. Mapa úřadoven repatriačního odboru, záchytných stanic a nemocnic v Praze
28. Pohled na tábor v Ďáblicích. (Charita č. 3)
29. Nemocnice na Smíchově, žádost o přiděl mýdlového prášku. (SÚA, fond MPSP-R, ka 268)
30. Ozdravovna v Českém dubu (SÚA, fond MPSP-R, ka 268)
31. Jídelníček v ozdravovně v Českém Dubu v týdnu 31. 12. 1945 - 6. 1. 1946. (SÚA, fond MPSP-R, ka 268)
32. Program Československého rozhlasu dne 10. 6. 1945 (Náš rozhlas - program)
33. Báseň Oldřicha Syrovátky - Návrat.
34. Znění článku o návrat našich vězňů z koncentráku.
35. Repatriační dohoda v Plzni s americkou armádou.

8 Přílohy

1. Schéma exilové vlády Československa v Londýně o provádění repatriace ze dne 15. 12. 1943. (SÚA, fond ČSČK-L, ka 75)

2. Podepisování dohody mezi Československem a UNRRA 26. 2. 1945 (UNRRA in Czechoslovakia)

3. Pokyny repatriantům v plakátu "Repatriante". (Služba repatriantům dne 11. 8. 1945)

3

REPATRIANTE

jaký postup máš zachovati při návratu do vlasti?

K Tvé rychlé a povšechné informaci slouží těchto několik bodů:

I. Ihned po svém příchodu do Prahy musíš projít karanténní lékařskou prohlídkou.

II. Po předložení vysvědčení o této prohlídce vyhotoví Ti repatriační odbor ministerstva ochrany práce a sociální péče registrační průkaz a podpůrný list podle tohoto rozdělení:

- a) bývalým vězňům úřadovna v Praze II., Hybernská 2, II. poschodí, dveře č. 206—213;
- b) dělníkům navrátilivším se z Německa nebo jiných států úřadovna v Praze II., Václavské náměstí 56, palác Fénix, IV. patro;
- c) cizím státním příslušníkům — viz informace níže.

(Na podpůrný list jsou povinny zaznamenávat veškeré sociálně-charitativní instituce jakýkoliv druh naturální i peněžité výpomoci.)

III. Na registrační průkaz můžeš být na přechodnou dobu (nejvýše však 7 dní) bezplatně ubytován a stravován. Stravní lístek k tomu účelu obdržíš u Svazu katolické Charity, Praha III., Pětikostelní 9.

IV. Na tentýž průkaz obdržíš, jsi-li bez prostředků, jednorázovou podporu a nejnutnější ošacení.

V. Po příchodu do Prahy musíš se ohlásit do 3 dnů k pobytu u příslušného policejního revíru (ohlašovny). Policejní přihláška pobytu se podává osobně a žadatel osvědčí svou totožnost osobním průkazem. Rovněž československou státní příslušnost nutno prokázat. Repatriantům bez osobních dokladů vydává policejní ředitelství v Praze II., Národní třída 13, III. poschodí, kancelář č. 308—31, prozatím potvrzení totožnosti, vykáží-li se:

- a) registračním průkazem,
- b) prohlášením jednoho svědka, který osobně před úřadem totožnost žadatelovu dosvědčí.

VI. Zásobovací doklady Ti vydají výdejny příslušné podle bydliště, případně podle místa přechodného pobytu:

1. repatrianti, kteří mají v Praze trvalé bydliště, ale nemají samostatného bytu, budou připsáni na lístek pro domácnost té osoby, u které bydlí. Tito repatrianti předloží výdejně:
 - a) registrační průkaz,
 - b) policejní přihlášku,
 - c) lístek pro domácnost osoby, u které bydlí.
2. Repatrianti, kteří mají v Praze trvalé bydliště se samostatným bytem a žádají o vydání nového lístku pro domácnost, předloží výdejně:
 - a) registrační průkaz,
 - b) policejní přihlášku,
 - c) výměr bytového odboru hlavního města Prahy o přidělení bytu nebo nájemní smlouvu nebo potvrzení vlastníka domu o pronájmu bytu.

Při vydání potravinových lístků opatří výdejna registrační průkaz a stravní lístek razítkem.

O postupu při přidělu vázaných průmyslových a živnostenských výrobků (na př. nábytku, nádobí, peří, textilů a obuvi) obdrží žadatel po předložení kmenového listu a lístku pro zvláštní povolení informace, po případě potřebné žádanky přímo u výdejen.

Tabačenky obdrží repatrianti u berních úřadů příslušných podle bydliště po předložení dokladu o výdeji potravinových lístků. Tento doklad vydá úřad vydávající potravinové listky buď otiskem razítka na registrační průkaz nebo zvláštním potvrzením.

VII. Žádosti o přidělení bytu. Jestliže jsi byl vězněn německými úřady pro činnost rázu politického, příslušíš do jedné ze čtyř skupin žadatelů, jimž se přidělují byty urychleným řízením. (Na osoby obviněné z deliktů hospodářských, příp. pro ně trestané, se tato výhoda nevztahuje, i když byly trestány německými úřady.)

Žadatelé uvedené skupiny obdrží u příslušného místního nár. výboru tiskopis „Žádost o byt“ barvy bílé, sami si byt vyhledají a řádně vyplněnou žádost odevzdají místnímu národnímu výboru v místě vyhlednutého bytu.

Repatrianti svobodní nebo jednotlivci, i když náležejí do skupiny osob, pro které je připuštěno urychlené řízení, mohou se ovšem také ucházeti o přidělení části bytu (jednotlivých místností) v poměru podnájemním, a to u bytových kancelářů pověřených pro příslušný okrsek.

VIII. Doprava repatriantů po čs. drahách při cestách do jejich domovů nebo do přikázaných rekreačních míst jde na účet repatriačního odboru. Jízdenky vydávají železniční pokladny na předložení t. zv. úvěrových stvrzenek, které se dostanou u nejbližšího repatriačního úřadu nebo z chytčné stanice. Nemají-li repatrianti tuto úvěrovou stvrzenku a platí si jízdné hotově, povolují dráhy 50procentní slevu jízdného.

Vyžaduje-li toho Tvůj zdravotní stav, můžeš žádat o přijetí na zotavenou do zotavovny rekreačních středisek nebo lázní. Žádosti se podávají v Praze II., Hybernská 2, číslo dveří 11 a je k nim nutno předložit lékařské dobrozdání.

Ostatní pokyny:

X. Repatrianty cizí státní příslušnosti pečují:

4. Osobní a lékařský list repatrianta. (SÚA, fond MPSP-R, ka 830)

LÉKÁRSKÝ ZÁZNAM

<p>ANAMNEZA V anamnézě, v níž jsou dány odpovědi na otázky, postavené přilepěným nálepkám, je třeba uvést: 1. osobní údaje, 2. údaje o přítomnosti onemocnění, 3. údaje o předchozích onemocněních, 4. údaje o operacích, 5. údaje o léčbě, 6. údaje o vyšetřeních, 7. údaje o výsledcích vyšetření, 8. údaje o léčbě, 9. údaje o zdravotním stavu, 10. údaje o pracovních podmínkách, 11. údaje o sociálním prostředí, 12. údaje o rodinných poměrech, 13. údaje o životním stylu, 14. údaje o duševním stavu, 15. údaje o stravě, 16. údaje o spánku, 17. údaje o pohybovém režimu, 18. údaje o sexuálním životě, 19. údaje o dědičnosti, 20. údaje o dalších osobních údajích. Každá otázka má svou vlastní odpověď. Každý údaj je opatřen příslušnou značkou. Každá otázka má svou vlastní odpověď. Každý údaj je opatřen příslušnou značkou.</p>	
<p>Osobní údaje: Příjmení: K u b e š, Křestní jméno: Ladislav, Nar. dne: 22.6.16, v. Olšánice, okr.: Trhové Sviny, Dom. obec: Třebětice, St. příslušnost: Č.S.R., naboženství: říms. kat., Stálé bydliště: Praha XII, Kolínská 7, Předchozí bydliště: Třebětice č.62, p. Jemnice, Olešnice, p. Trhové Sviny, Předchozí bydliště: Třebětice č.62, p. Jemnice, Olešnice, p. Trhové Sviny.</p>	
<p>II. Odborné znalosti: Školní vzdělání: 8 tříd obecné školy, Odborné vzdělání: německy plynně, Znalost řeči (udejte, zda plynně nebo částečně): německy plynně, Psaní na stroji (počet slov za minutu): , Těsnopis český (počet slov za minutu): , Těsnopis v jiné řeči (počet slov za minutu): , Účetnictví: , Zvláštní znalosti a vědomosti: , III. Rodinné poměry: Datum a místo sňatku: , Křestní a rodné jméno manžela (-ky): ,</p>	

Osobní dotazník.

Repatriantní odbor při ministerstvu ochrany práce a sociální péče v Praze II
Repatriantní odbor.

I. Osobní údaje:
Příjmení: K u b e š
Křestní jméno: Ladislav
Nar. dne: 22.6.16 v. Olšánice, okr.: Trhové Sviny
Dom. obec: Třebětice, okr.: Mor. Budějovice
St. příslušnost: Č.S.R., mateř. řeč: česká
naboženství: říms. kat., stav: svobodný
Stálé bydliště: Praha XII, Kolínská 7
Předchozí bydliště:
Předchozí bydliště: Třebětice č.62, p. Jemnice, Olešnice, p. Trhové Sviny

II. Odborné znalosti:
Školní vzdělání: 8 tříd obecné školy
Odborné vzdělání: německy plynně
Znalost řeči (udejte, zda plynně nebo částečně): německy plynně
Psaní na stroji (počet slov při diktátu):
Těsnopis český (počet slov za minutu):
Těsnopis v jiné řeči (počet slov za minutu):
Účetnictví:
Zvláštní znalosti a vědomosti:
III. Rodinné poměry:
Datum a místo sňatku:
Křestní a rodné jméno manžela (-ky):

5. Transport repatriantů ve vlaku za spolupráce Charity.

6. Transport nemocných repatriantů za spolupráce ČČK a Charity.

7. Potvrzení o pověření k transportu v českém jazyce.

MINISTERSTVO OCHRANY PRÁCE A SOCIÁLNÍ PÉČE
REPATRIÁČNÍ ÚŘAD, PRAHA II, HYBERNSKÁ 2

Potvrzení.

Arnošt Krumphansel nar. 25/7 1914
v Píseň bytem v Praha XIII, v horkách 20
odjíždí se souhlasem zdejšího úřadu do koncentračního tábora
v Hammel-Holzén se účelem převozu
tamnějších československých příslušníků do vlasti.
Vůz č. 41044 Magirus - autobus
Průvodci Oldř.Nittl, 2.11.08, Bečváry, P-VIII, Turnovská 2
Jos. Bláha, 9.4.12, Št. Lysá, Št. Lysá

Žádáme veškeré československé úřady, aby jmenovanému při jeho cestě nečinily žádných potíží a při provádění jeho úkolů byly mu lask. radou nápomocny.

Platnost tohoto průkazu končí dne _____ 1945.

V Praze, dne 23. 6. 1945.

Za min. Dr. Šlapák v. r.

8. Potvrzení o pověření k transportu v anglickém jazyce.

CZECHOSLOVAK MINISTRY OF LABOUR AND SOCIAL WELFARE,
REPATRIATION DEPARTMENT, PRAGUE II, HYBERNSKA 2

To all, whom it may concern!

This is to certify that Mr. Arnošt Krumphansel
born 25/7 1914 at Píseň
address Praha XIII, V horkách 20
is working in full consent with this Ministry and is going
to Hammel-Holzén
in order to arrange the repatriation of Czechoslovaks.
Car Number: 41044 -Magirus - autobus
Passenger: Oldř.Nittl, 2.11.08, Bečváry, P-VIII, Turnovská 2
Jos. Bláha, 9.4.12, Št. Lysá, Št. Lysá

We shall be greatfull for any help given
to Mr. Arnošt Krumphansel especially by the US Army
authorities.

This certificate is valid until _____ 1945.
17/7 1945.
Prague, _____

For the Minister: _____

9. Potvrzení o pověření k transportu v ruském jazyce. (SÚA, fond MPSP-R, ka 833)

ЧЕХОСЛОВАЦКАЯ РЕСПУБЛИКА
Министерство обеспечения труда и социального обеспечения

Прага 19 мая 1945 г.

Удостоверение

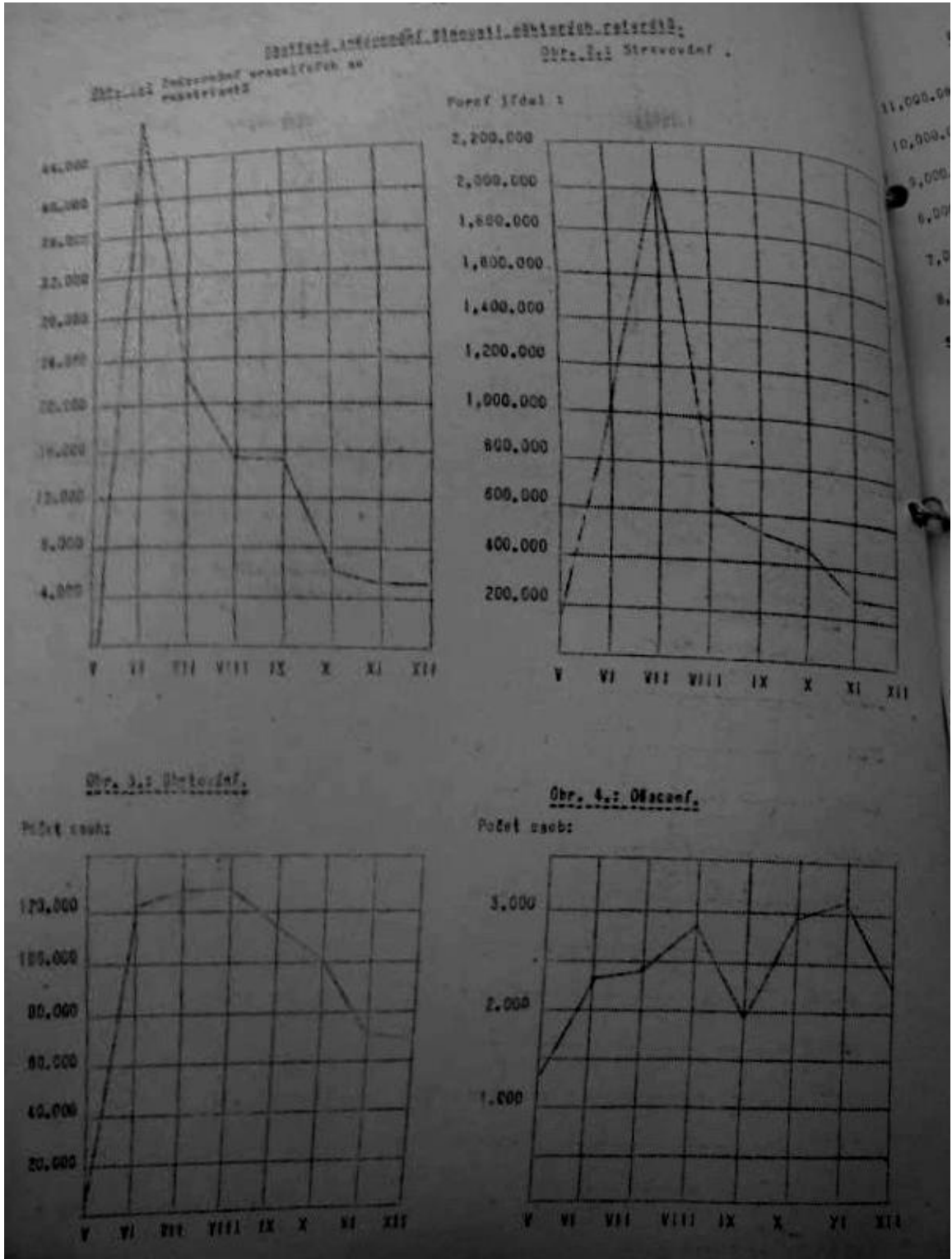
Arnošt Krumphansel рожд. 25/7 1914
Píseň местожительство Прага XIII, в horkách 20
едет с согласием здешнего министерства в концентрационный лагерь в
Hammel-Holzén с целью транспорта чехословацких граждан
на родину.
Автомашина марки 41044 Magirus номер /autobus/
Проводники:
Oldř.Nittl, 2.11.08, Bečváry, P-VIII, Turnovská 2
Jos. Bláha, 9.4.12, Št. Lysá, Št. Lysá

Просим военное командование Красной Армии пропускать без
препятствий машину и оказывать транспорту всевозможную помощь.

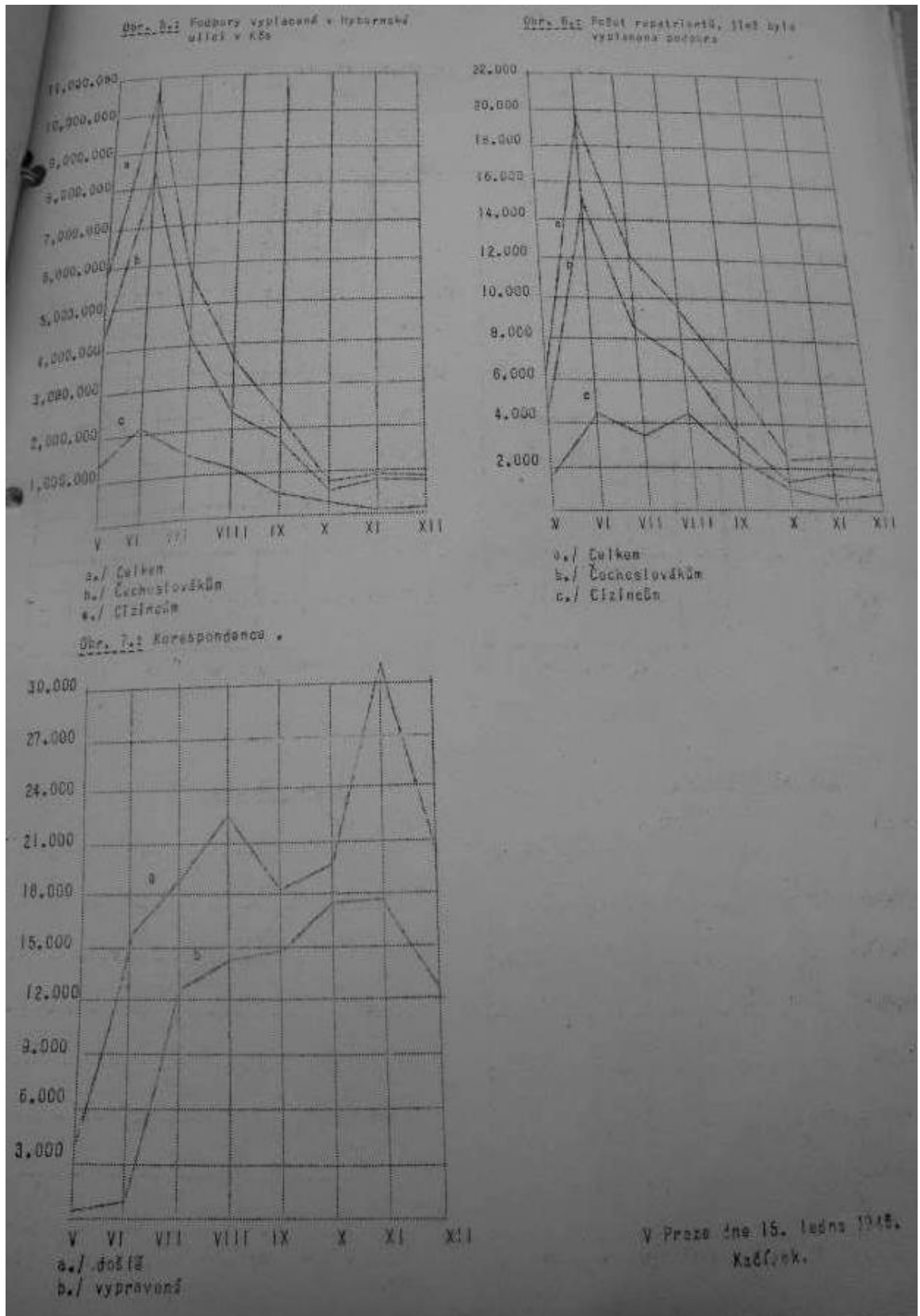
За министра
Dr. Šlapák

10. Statistické údaje MPSP-R za rok 1945. Tabulky 1 - Znázornění vracejících se repatriantů,
 2 - Stravování, 3 - Ubytování, 4 - Ošacení (SÚA, fond MPSP-R, ka 247)

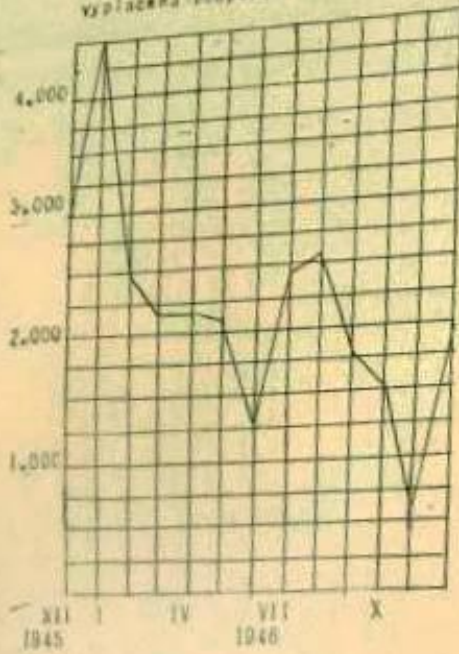
11. Grafy repatriačního odboru. Tabulky 1 - Vyplacené podpory v Kčs, 2 - Počet repatriantů jimž byla vyplacena podpora, 3 - Korespondence (SÚA, fond MPSP-R, ka 247)

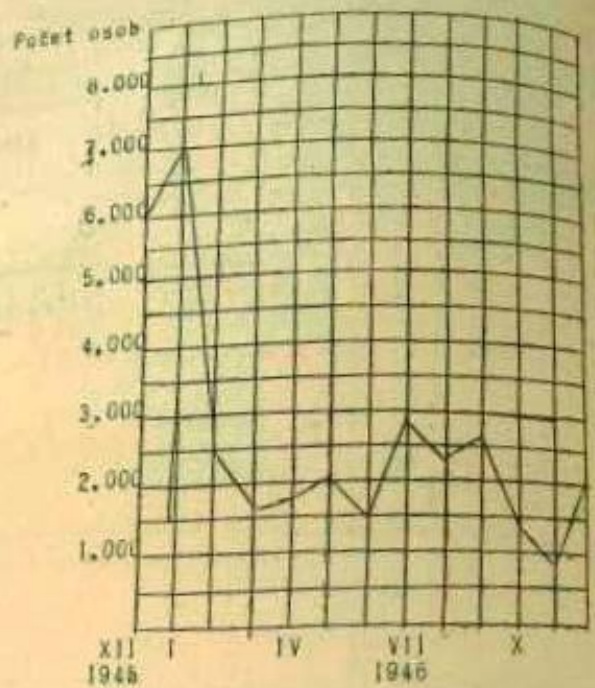
12. Grafické znázornění činnosti odboru repatriace za rok 1946. Tabulky 1 - Počet repatriantů, jimž byla vyplacena podpora, 2 - Registrace osob, 3 - Stravování, 4 - Ošacení (SÚA, fond MPSP-R, ka 247)

Statistické znázornění činnosti některých referátů.

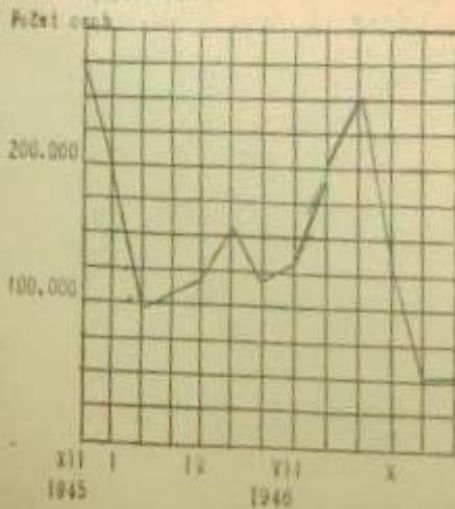
Počet repatriantů jimž byla vyplacena podpora :

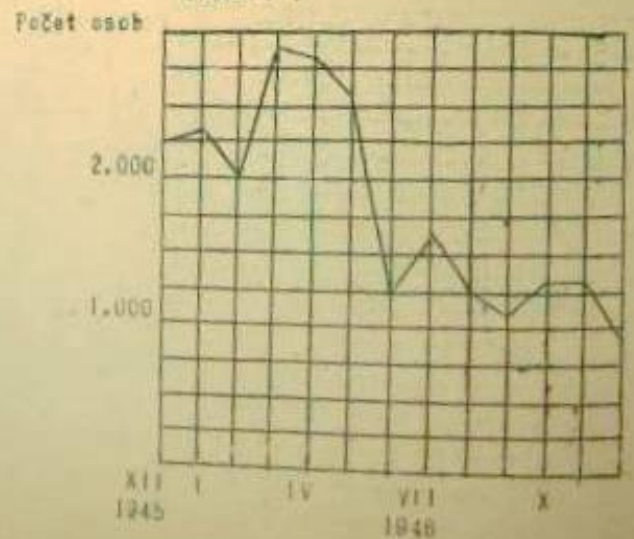
Pohyb registrace :

Stravování :

Ošacení :

13. Vyhláška MOPSP-R o povinné evidenci repatriantů. (Služba repatriantům dne 13. 9. 1945)

VYHLÁŠKA

Ministerstvo ochrany práce a sociální péče — repatriační odbor nařizuje

povinnou evidenci všech repatriantů,
kteří se zdržují na území Československé republiky (mužů, žen a dětí).

Za tím účelem se nařizuje:

1. Povinný soupis všech repatriantů na území Československé republiky podle stavu ze dne 1. října 1945, t. j. ve 24 hod. dne 30. září 1945.
2. Povinná evidenci každého repatrianta, který se přestěhuje na území Československé republiky dne 1. října 1945 nebo v době pozdější.
3. Povinné hlášení osob, které pro válečné poměry opustily svá řádná bydliště a nevrátili se tam do 1. října 1945.

Pojem repatrianta:

1. Za repatrianty se považují jednak všechny osoby, vyjma Němců a Maďarů, které pro válečné poměry (pod tlakem okupace nebo národní, rasové nebo politické persekuce) opustily svá řádná bydliště, jednak všichni Češi a Slováci, kteří se stěhují z ciziny do Československé republiky.

2. Výjimky v odstavci 1. uvedené ohledně Němců a Maďarů neplatí pro ony Němce a Maďary, na které se podle ustanovení § 1., odst. 3. ústavního dekretu prezidenta republiky ze dne 2. srpna 1945, číslo 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské tento ústavní dekret nevztahuje, a dále na ony Němce a Maďary, kterým se zachovává československé státní občanství podle § 2., odst. 1. tohoto ústavního dekretu.

Provedení soupisu a evidence.

Soupis a evidenci provádějí místní národní výbory. Ty pověří sociální referáty, po případě zřídí podle potřeby referáty, které provedou soupis a evidenci repatriantů. Každý repatriant je povinen dostavit se osobně k příslušnému referátu při místním národním výboru, kde bude s ním soupis (evidence) proveden. Nezletilé rodinné příslušníky a děti repatrianty zastupuje osoba o ně pečující.

Provedení soupisu a evidence v obcích do 2000 obyvatel.

V obcích do 2000 obyvatel vyzve místní národní výbor způsobem v místě obvyklým každého repatrianta, aby se k soupisu a evidenci v určenou dobu osobně dostavil.

Provedení soupisu a evidence v místech od 2000 obyvatel výše.

V místech přes 2000 obyvatel jsou majitelé domů nebo jejich zástupci povinni, vyvésti vyhlášku o povinném soupisu a evidenci repatriantů, kterou jim dodá příslušný místní národní výbor. Majitelé domů nebo jejich zákonní zástupci vyvěsí ji na viditelném místě a uvědomí osoby, na které se soupis vztahuje, o jejím obsahu. Příslušný referát místního národního výboru vyzve repatrianty způsobem v místě obvyklým, aby se dostavili v určenou dobu k soupisu a evidenci.

Provedení hlášení osob, které se nevrátily.

Osoby, které pátrají po těch, kteří se nevrátili do 1. října 1945, dostaví se k příslušnému referátu při místním národním výboru, kde referent vyplní s nimi pátrací listek.

Registrační průkaz.

Při soupisu a evidenci u místního národního výboru vykáže se každý repatriant registračním průkazem, vystaveným v některém shromažďovacím středisku. Jestliže repatriant nemá registrační průkaz, vydaný některým shromažďovacím střediskem a opatřený registračním číslem, obrátí se přímo na Okresní národní výbor, kde mu bude řádný registrační průkaz vydán na základě dokladů, jež má repatriant po ruce.

Povinnost hlášení změn.

Osoby soupisem a evidencí povinné, po případě jejich zákonní zástupci, musí Okresnímu národnímu výboru, do jehož působnosti náleží obec, ve které bydlely v době soupisu a evidence, hlásiti prostřednictvím místního národního výboru změny v údajích o poměrech repatrianta, které nastanou po provedeném soupisu a evidenci. Hlášení provedou tyto osoby na formuláři, který obdrží u místního národního výboru. Za obsah hlášení změn příslušnému místnímu národnímu výboru odpovídá repatriant, jeho zákonný zástupce, po případě osoba, v jejíž péči je osoba nesvéprávná.

Úplnost, přesnost a pravdivost údajů.

Jest ve vlastním zájmu repatrianta, aby všechna data, požadovaná k soupisu a evidenci příslušným referátem místního národního výboru, byla udána pravdivě, přesně a úplně.

Odpovědnost za údaje.

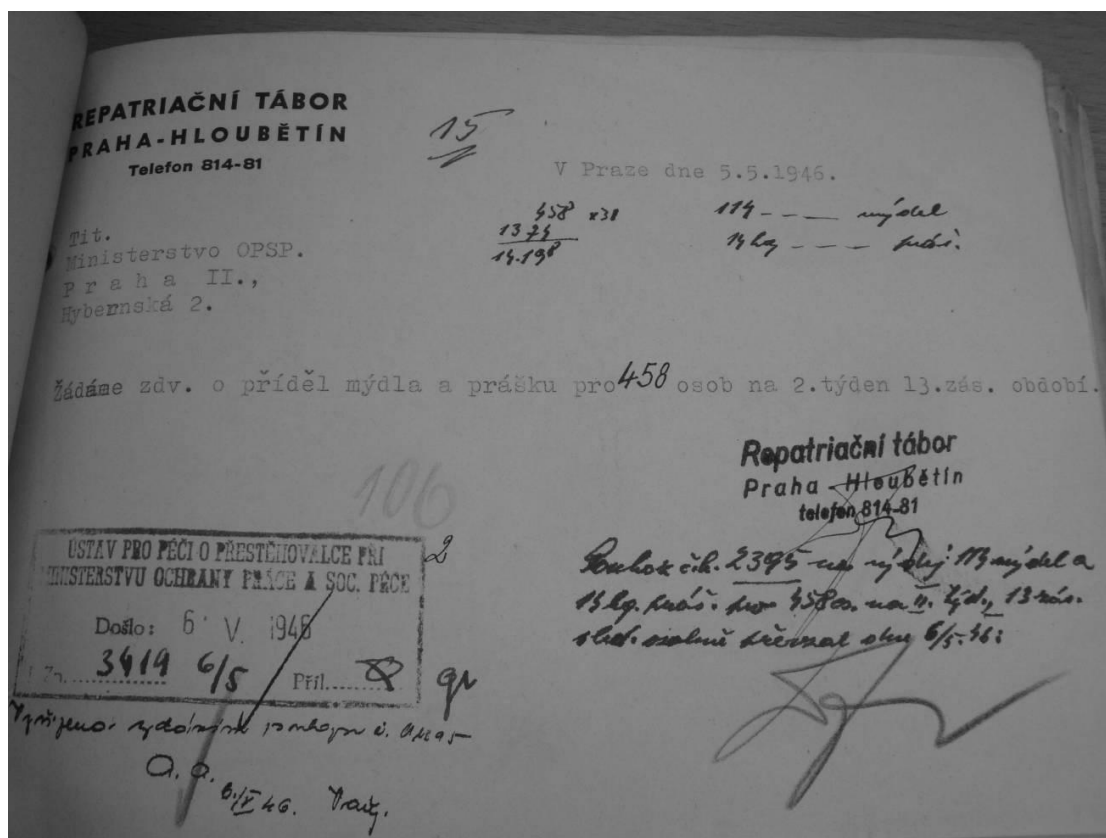
Za řádné splnění přihlášení k soupisu, evidenci, po případě hlášení změn, odpovídá bez újmy trestnosti jiných osob spolupůsobilých při soupisu a evidenci přímo repatriant, jeho zákonný zástupce, po případě osoba, v jejíž péči je osoba nesvéprávná. Postihuje tedy trestní odpovědnost a další následky nesplnění povinností, uložených tímto nařízením, především repatrianta samého, po případě jeho zákonného zástupce. Repatriant, u něhož nebyla splněna povinnost uložená touto vyhláškou a který proto nebyl pojat do ústřední evidence repatriantů, jest vyloučen z jakýchkoliv akcí, prováděných nebo organizovaných repatriačním odborem ministerstva ochrany práce a sociální péče.

Trestní ustanovení.

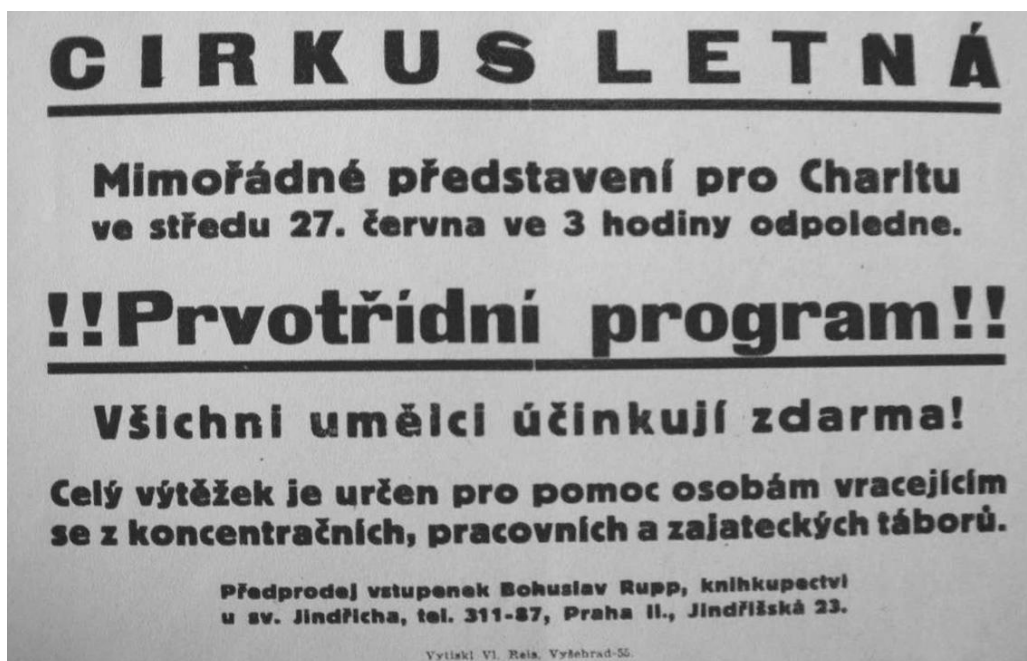
Kdo přestoupí ustanovení této vyhlášky, bude potrestán Okresním národním výborem pokutou do 5000 K, v případě nedobytnosti vězením do jednoho měsíce.

Za ministra:
Jan Bečko.

14. Žádost o přiděl mýdlového prášku do tábora v Hloubětíně. (SÚA, fond MPSP-R, ka 271)

15. Plakát cirkusu Letná. (Archiv Charity ČR)

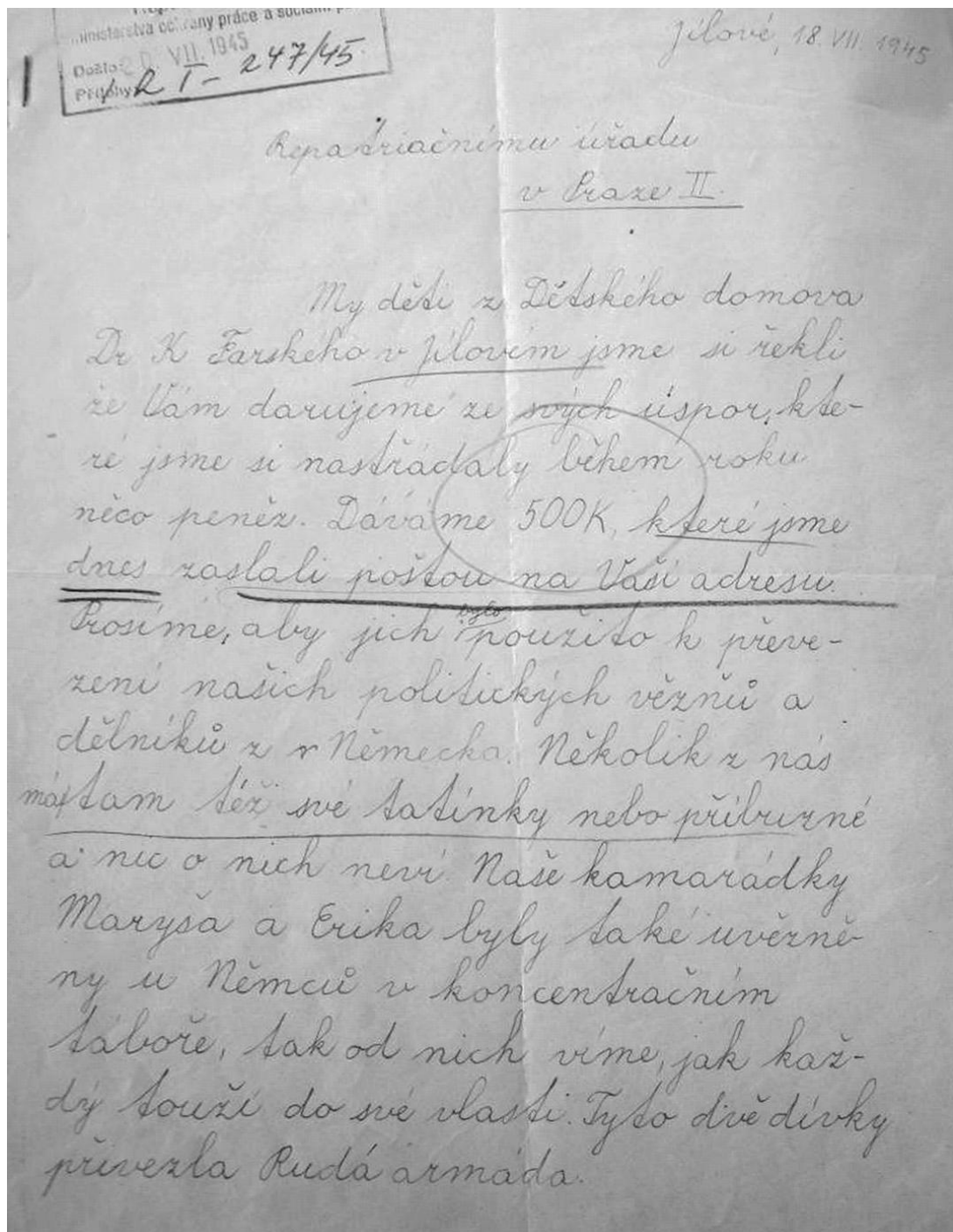
16. Stravování Charitou - vývařovna na nádraží a v ústředí. (Archiv Charity ČR)

17. Ústředí Charity v Pětikostelní ulici. (Archiv Charity ČR)

18. Dopis dětí z dětského domova v Jílovém přiložený k jejich finančnímu daru. (SÚA, fond MPSP-R, ka 832)

19. Příspěvek Rady československých žen k poválečné obnově Československa. (SÚA, fond ČSČK-L, ka 76)

RADA ČESKOSLOVENSKÝCH ŽEN ve VELKÉ BRITÁNII.
(Council of the Czechoslovak Women in Great Britain.)
155 HIGH STREET, NOTTING HILL GATE, LONDON, W.11
TELEPHONE PAR 6738

Chairman: M. JURNEČKOVÁ-VORLOVÁ
Hon. Secretary: NELLY ENGELOVÁ
Hon. Treasurer: MARTA LIEBENOVÁ

Other Members of the Council:
A. HODINOVÁ-SPUŘNÁ IRENE KIRPAL LIDA DĚTINOVÁ DR. EVA GLASNEROVÁ

8.6.1944.

Tit. Čs. Červenému kříži,
soc. odboru,
35, Porchester Terrace,
W.2.

Akce dětem ve vlasti.

Seznam vešlých odevzdaných věci 8.6.44.

Skupina rady Huddersfield (A. Peter)	✓ 10 páru šed. punčoch	✓
„ „ „	✓ 1 zelený pullovr	
	✓ 8 modrých pullovrů	✓
	✓ 24 chlap. košil a 1 vzor.	
	10 pullovrů	
	10 párů chlap. punčoch	
skupina rady Stourport (pi. L. Meixner)	✓ 6 párů kalhot a 1 vzor.	
	✓ 2 pullovery.	
Pi. O. Krausová, Maryport,	✓ 2 „	
skupina Rady Londýn	✓ 5 „	ú

z bytby

20. Pravidelná zpráva ČČK v exilovém tisku.

Pátrání po nezvěstných

Vzhledem ke změně situací nastaly nyní nové možnosti v pátrací službě Čs. Červeného kříže v zahraničí. Proto oznamujeme čs. veřejnosti:

- 1.) Čs. Červený kříž v Londýně může nyní zprostředkovat zaslání zpráv pro domov (25 slov) na pátracích dotaznicích Mezinárodního Červeného kříže. Dotazníky a bližší informace lze obdržeti v Čs. Č. K. v Londýně.
- 2.) Zprávy pro osoby, jež byly internovány v koncentračních táborech Buchenwald, Dachau a v některých táborech ve Východním Německu a Polsku — Birkenau, Oswiecim, Lublin, Lodz — a jež dnes buď již jsou aneb v nejbližší době budou repatriovány, lze posílati prostřednictvím Čs. Červeného kříže v Londýně Čs. Červenému kříži v Praze k doručení adresátům.
- 3.) Listiny osob z táborů Belsen, Buchenwald a Oswiecim jsou k nahlédnutí v kanceláři pátracího oddělení Čs. Č. K. Čs. občané žijící mimo Londýn se mohou dotázati na své příbuzné písemně, čs. občané žijící mimo Velkou Británii nechtě se obrátit na nejbližší delegaturu Čs. Červeného kříže aneb na čs. zastupitelské úřady, kde budou tyto seznamy k nahlédnutí.
- 4.) B.B.C. umožnil Čs. Červenému kříži v Londýně zachycování zpráv pražského rozhlasu. Důležitá sdělení týkající se pátrací služby jsou rozmnožována a budou dána k dispozici různým organizacím a spolkům ve Velké Británii. Lze do nich nahlédnouti v pátracím oddělení Čs. Č. K.
- 5.) Pátrací a informační oddělení Čs. Červeného kříže podává veškeré informace týkající se pohřešovaných čs. občanů a doporučuje čs. veřejnosti, aby se v této záležitosti neobracela na jiné úřady a pokud možno na Čs. Červený kříž. Úřední hodiny jsou od 10-1 a 2-5, v sobotu od 10-1, v místnostech Čs. Červeného kříže, 43, Lowndes Square, London, S.W.1 první posch. dvéře č. 13.

21. Hana Benešová na návštěvě v Charitě. (Archiv Charity ČR)

22. Činnost Charity a účast řeholnic (Archiv Charity ČR)

23. Sjezd SOPV. (Hlas osvobozených dne 4. 1. 1946)

24. Manifest SOPV na staroměstském náměstí.

25. Seznam karanténních a záchytných stanic fungujících v Praze v srpnu 1945.

(Služba repatriantům 30. 8. 1945)

Název stanice, adresa	Kapacita	Poznámka
Karanténní, záchytné stanice a ubytovny		
Karanténní a záchytná stanice Praha II, Sokolská 54	90	Každý repatriant, ubytování pro nemocné, strava
Záchytná stanice repatriantů, Praha II, Soukenická 15	76	Strava v Haštalské 20
Záchytná stanice repatriantů, Praha II, Haštalská 20	200	Strava v Haštalské 20
Ubytovna pro repatrianty, Praha II, Žitná 12, YWCA, národní výbor - pension	250	Strava, z Londýna u pana Šrámka
Ubytovna pro repatrianty, Praha II, Jindřišská 5	110	Strava, z Londýna u pana Troušila
Ubytovna pro repatrianty, Praha II, Havlíčkovy nám. 16	50	Bez stravy, z Londýna u pana Troušila
Záchytná stanice pro repatrianty, Praha III, Vlašská, Lokovicův palác	300+150	Strava, ženy a děti, Londýn separátně
Ubytovna pro repatrianty, Praha III, Klášter sv. Tomáše	350	Strava
Karanténní stanice pro repatrianty a navrátilce z koncentračních táborů, Praha VI, Vyšehrad, Botičská 8	250	Strava, bývalá ívčí škola
Karanténní stanice hl. města Prahy, Praha VII, U Průhonu 48	50	Strava restaurace pana Ungra, sokolovna
Ubytovna pro repatrianty, Praha VII, U Studánky 13	95	Strava, Sokolovna
Paha IX, Vysočany, Klíčov	340	Strava, Londýn
Karanténní stanice Charity, Praha XI, Dvořákova ulice 16	380	Strava, bývalá domovina Charloty Masarykové
bytovna repatriantů, Praha XI, Kolej 5. května, Grégrova 22	40	Strava, jen repatrianti vysokoškoláci studenti
Karanténní stanice Čs. Červeného kříže, Praha XII, Lublaňská 57	58	Strava
Ošetřovna Čs. Červeného kříže, Praha XII, Dykova ulice 21	123	Strava, Dr Drbodlav
Ubytovna Čs. Červeného kříže, Praha XII, Smetanka 1	300	Strava, ubytovna zrušeno
Ubytovna pro repatrianty, Praha XII, Lublaňská 44	20	Bez stravy, Londýn poštovní úřad
Pomocná infekční nemocnice hl. města Prahy, Praha XIII-Vršovice, Třída Krále Jiřího 56, proti Feiglově továrně	470	Strava, bývalá škola, vedoucí MUDr. Hanzal.
Karanténní stanice, Praha XV, Braník, Nová měšťanská škola 700	350	Ubytovna zrušena
Ubytovna repatriantů, Praha XVI, Ženský domov, Divišova 4	100	Strava Charity, Londýn jen ženy a děti
Záchytná stanice repatriantů, Praha XVIII, Bělohorská 417	200	Strava
Karanténní stanice repatriantů, Roztoky u Prahy. Vila Sakura	120	Strava

26. Seznam nemocnic a dalších ubytoven. (Tamtéž)

Nemocnice		
Prozatímní infekční nemocnice a ošetrovna Čs. Červeného kříže, Praha II., Vladislavova 12	100	Strava, jen nemocní od Lékařského domu
Nemocnice Čs. Červeného kříže pro repatrianty, Praha II, Žitná 24	50	Strava, bývalé sanatorium ČČK
Veřejná nemocnice, Praha II, Sokolská 37	53	Strava
Karantenní stanice, nemocnice, Praha III, Vlašská 336	340	Strava, bývalá nemocnice milosrdných sester
Všeobecná nemocnice, Praha V, Kelleyova 1	150	Strava, právo veřejnosti, jen nemocní od Lékařského domu
Pražské sanatorium, Praha XV, Podolí	600	Strava, oddělení výměny látek a TBC
Ubytovny pro cizince		
Alexandrova kolej, Praha XVIII, Střešovice	150	Strava, pouze Jugoslávci
Croce rossa italiana, Praha III, Vlašská 34	1000	Strava, pouze Italové
Ubytovna pro repatrianty, Praha III, Maltézské nám., Velkopřevorská škola	60	Charita 2 učebny
Ubytovna pro repatrianty Praha 1, Biskupská 3	200	Strava, jenom Francouzi
Ubytovna pro repatrianty Praha II, Štěpánská 35		
Ubytovna pro repatrianty Praha III, Podskalská 10		
Ubytovna pro repatrianty Praha II, Vojtěšská		
Ubytovna pro repatr. Praha XII, Belgická 29		
Ubytovna pro repatrianty Praha II, Na Poříčí, YMCA	300	Jen Belgičané
Ubytovna pro repatrianty Praha II, Štěpánská ulice, škola u kostela		
Ubytovna pro repatrianty, Praha III, Nerudova 5, Rumunský konsulát	350	Strava Charita klášter sv. Tomáše, jen Rumuni.
Hotely		
Hotel pension "Flora", Praha XII, Třída maršála Stalina 121	30	Bez stravy, ubytovna zrušena
Hotel "Graf", Praha XII, Nám. Petra Osvoboditele	50	Bez stravy
Hotel "Beránek", tř. B, Praha XII, Tylovo náměstí	20	Bez stravy, rezervace do 6 hod. večer
<i>Ubikace pro repatrianty umístěné ve školách a v sokolovnách se v dohledné době zlikvidují. Žřídí se nové ubytovny v Ďáblicích s Hotel "Kíčov" v Praze- Vysočanech. Dne 18. srpna 1945 zahájila činnost interní nemocnice v Praze XVI-Smíchov, Na Cihlářce 1955.</i>		

27. Mapa úřadoven repatriačního odboru, záchytných stanic a nemocnic v Praze

Ubytovny a stanice pro repatrianty

Úřadovny repatriačního odboru

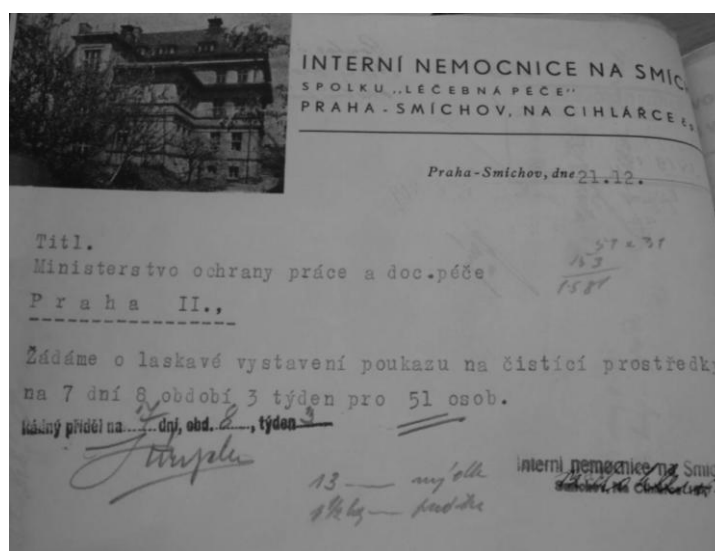
ORIENTAČNÍ PLÁN HLAVNÍHO MĚSTA PRAHY S OKOLÍM

28. Pohled na tábor v Ďáblicích. (Charita č. 3)

29. Nemocnice na Smíchově, žádost o přiděl mýdlového prášku. (SÚA, fond MPSP-R, ka 268)

30. Ozdravovna v Českém dubu (SÚA, fond MPSP-R, ka 268)

31. Jídelníček v ozdravovně v Českém Dubu v týdnu 31. 12. 1945 - 6. 1. 1946. (SÚA, fond MPSP-R, ka 268)

STÁTNÍ
OZDRAVOVNA
ČESKÝ DUB
TELEFON 21.

Český Dub dne *2*

Vz: *401* *Č. Dub*

Věc: **JÍDELNÍ LÍSTEK**
od 31. XII. 1945 do 6. I. 1946.

OSTAV PRO... PRÁČE...
13. 11. 1945
Za. 3251/1572 1 *Ne*
18. 2. 46 *2148*

Pondělí 31. XII. 1945.
Snídaně: Bílá káva, vánočka
Přesn. : Chleby s vepřovým masem
Oběd : Bramborová kaše, obalovaný salám, kompot
Svačina: Kakao, rohlíky
Večeře: Flíčky se šunkou

Úterý 1. I. 1946.
Snídaně: Bílá zrnková, káva, vánočka
Oběd : Bramborový knedlík, zelí, uzené maso dort, černá zrnková káva
Večeře : Chleby s tvarohem a máslem, kyselé mléko

Středa 2. I. 1946.
Snídaně: Bílá káva, rohlíky
Přesn. : Polévka s chleby
Oběd : Rajská omáčka s knedlíkem
Svačina: Bílá káva, rohlíky
Večeře : Bramborová kaše se salámem

Čtvrtek 3. I. 1946.
Snídaně: Bílá káva, 2 rohlíky, chléb na příd.
Přesn. : 2 chleby s vepřovým masem a sádlem
Oběd : Hovězí guláš s knedlíkem
Svačina: Mléko, 2 rohlíky
Večeře : Škubánky sypané cukrem a mákem

Pátek 4. I. 1946.
Snídaně: Bílá káva, 2 rohlíky, chléb na příd.
Přesn. : Polévka s chleby
Oběd : Buchty, bílá zrnková káva
Svačina: Chléb s máslem, 1 chléb s medem
Večeře : Hrachová kaše sypaná salámem

Sobota 5. I. 1946.
Snídaně: Bílá káva, 2 rohlíky, chléb na příd.
Přesn. : 1 chléb s máslem a 1 chléb s tvarohem
Oběd : Roštěná s rýží
Svačina: Kakao, 2 rohlíky
Večeře : Krupičná kaše s cukrem a kakaem

Neděle 6. I. 1946.
Snídaně: Bílá zrnková káva, vánočka, 1 chléb s máslem
Oběd : Svičková na smetaně, knedlík, dorty černá zrnková káva, bonbony
Večeře : 1 chléb s máslem, 2 chleby s tvarohem sýr, mléko

P o z n á m k a : Ke každému obědu jest podávána polévka, po nápoje, pivo, ovoce a jiné přídavky, podle stavu zásobování.

Ředitel:

32. Program Československého rozhlasu dne 10. 6. 1945 (Náš rozhlas - program)

Neděle 10. června 1945	
PRAHA I. 477 m 1271 m	PRAHA II. 208,5 m 415,5 m
8.00 Praha II.	6.00 Záhavná hudba.
8.00 Různé správy.	7.00 Hudební koncert.
8.30 Praha II.	8.00 Vrchabý, hraje M. Kampel- hotec.
9.30 Vojenský rozhlas.	8.30 Růžička kvarteto.
10.00 Zpravodajství Československého rozhlasu.	9.00 Vojenská dechová hudba. Řídí kapelník Václav Thier.
10.15 Gramofon.	9.30 Záhavná hudba.
10.30 Tělovýchovné zpravodajství.	10.00 Praha I.
10.45 Gramofon.	10.15 Populární koncert.
11.15 Přebírování a různé zpravodajství.	10.50 Sloupek.
11.45 Rozhlas pro ženy.	11.00 Pánské Lidé. Pásmo hudby a poezie. Hraje symfonický orch., řídí A. Klíma.
12.00 Praha II.	12.00 Polední koncert orchestru FOK, řídí V. A. Vipler.
12.30 Přebírování a různé zpravodajství.	13.00 Praha I.
13.00 Zpravodajství Československého rozhlasu.	13.15 Záhavná hudba.
13.15 Praha II.	14.00 Hučíková lidická dechová hudba.
13.30 Přebírování a různé zpravodajství.	14.35 A. Houstoušká: Krásná je ta naše zem. Pásmo poezie a hudby.
17.30 Gramofon.	16.00 Záhavná hudba orchestru Československých filmových továren.
18.00 Ruské zpravodajství.	17.00 Václav Trojan: Naše vlast v tanci a zpěvu.
18.10 Gramofonová vložka.	17.15 Lidový pestrý pořad.
18.15 Praha II.	18.00 Četba.
19.00 Zpravodajství Československého rozhlasu.	18.15 Populární koncert orchestru FOK, řídí František Dyk.
19.15 Gramofon.	19.00 Praha I.
19.45 Přebírování a různé zpravodajství.	19.15 Instrumentální sóla na gramofonových deskách.
20.15 Gramofon.	19.30 Úvod k operě.
20.55 Sportovní zpravodajství.	19.35 Leoš Janáček: Její pastorkyňa, Opera ve třech dějstvích. Řídí K. Nedbal.
21.00 Zpravodajství koncentračních táborů.	V přestávkách 20.15 a 21.15 literární vložky.
21.30 Zpravodajská směs.	22.00 Praha I.
22.00 Zpravodajství Čsl. rozhlasu.	22.15 Hudba na gramofon. deskách.
22.15 Sportovní správy.	
22.20 Praha II.	
22.30 Služba spojencům.	
22.45-23.00 Praha II.	

33. Báseň Oldřicha Syrovátky - Návrat.

Kreslil Josef Čapek + Husičková

Návrat

Oldřich Syrovátka

Vracíme se domů – do země zpěvných vod,
 lesů, polí, jahodových strání,
 svobodná píseň jde s námi jak doprovod,
 své srdce máme teď všichni v zbrani.

Vracíme se domů, kde svobodný je lid
 a kde svítí hvězda pěticípá,
 za ní jsme chtěli vždy ať na kraj světa jít.
 (Sladší dnes voní česká lípa!)

Armáda Rudá – ta osvoboditelka
 píseň vložila v ústa tvá – lido.
 Armádo Rudá, Ty silná a vždy velká,
 s Tvým jménem na rtech každý z nás přijde!

Vracíme se domů ve stínu mrtvých všech,
 jejich řady z nás nikdo nedohlédne,
 a na prahu domu zatájíme svůj dech
 a před sebe každý pevně zhlédne:

„Mamínko, jen letmo mě smíš políbit,
 spěchám, přijdu zas – mám tě přece rád,
 však voják jsem a ještě je s kým se bít,
 dělník jsem a musím jít pracovat!

Všeobecně národnostně demokratické Československé mládeži

34. Znění článku o návrat našich vězňů z koncentráku

O návrat našich vězňů z koncentráků

Obtíže a vyhlídky repatriace

Ceští vězňové v německých trestnicích a koncentračních táborech i jejich rodiny doma se právem dotazují (a mnohdy s netrpělivostí), co je podnikáno státem pro jejich návrat do osvobozené vlasti. Vláda Československé republiky už v zahraničí zabývala se touto otázkou a připravila akce pro urychlenou repatriaci, která byla také okamžitě zahájena i v historických zemích po příchodu vlády do hlavního města. Organizace a provádění repatriace jest svěřeno Repatriáčnímu odboru ministerstva ochrany práce a sociální péče. Úředníci tohoto odboru vykonali již kus práce v uplynulých týdnech na Slovensku. Množství těch, kdož mají být repatriováni, je tak velké, že akce lze provádět jen postupně. Odbor vstoupil již ve styk s nejdůležitějšími středisky českých vězňů, zejména v Buchenwaldu a Dachau atd. a zahajuje péči o první transporty. Jednání s okupačními vojenskými úřady spojení, opatřování transportních prostředků, jichž je nedostatek, i připravování transportních staníc vyžaduje času. Proto je třeba mít trpělivost a neztrácet dobré myšl. a disciplinovanost, kterou se právě Češi vyznačovali ve všech německých věznicích i táborech. O všechny bude v tomto směru postaráno. Ti, kdož jsou sami dost zdatní, pokusí se zorganizovat po případě zabavením vozidel v okolí (samozřejmě v dohodě s příslušnými vojenskými veliteli) transporty domů, jako učinili hned v začátcích vězňové z Waldheimu z Basku, Všechny skupiny bývalých vězňů, zdržující se na území Československa, nechtě se obrátit ve věci repatriace na Repatriáční odbor ministerstva ochrany práce a sociální péče, který jim dočká také potřebné výkony pro jednání s úřady spojeneckých armád. Důležité ovšem je, aby repatrianti — tak jak už se to osvědčilo v několika důležitých případech — sami iniciativně a svépomocně se ujali organizace a transportu, neboť vláda v těchto prvních dnech osvobození nemá ještě dostatečných komunikačních prostředků. Také nelze počítat s tím, že by v několika nejbližších dnech bylo lze opatřit v Praze dostatek transportních prostředků, ministerstvo ochrany práce a sociální péče vyvíjí však veškeré úsilí o rychlé zdoání tohoto problému a lze očekávat, že do dvou až tří týdnů budou tyto obtížné počátky překonány. Ložní zásilky mezinárodní organizace UNRRA, které již byly dočasně na východní Slovensko, ukazují, že i účinná pomoc ze zahraničí i v dnešních obtížných transportních poměrech došla dřív, než se očekávalo. Tato skutečnost má důležitý význam i pro péči o repatrianty, neboť značná část zásluh jest určena právě jim. Tyto zásluky ulevily neočekávaně rychle tísní repatriantů na východním Slovensku. Tak tomu bude záhy i v českých zemích. Podrobné informace o dosavadních možnostech repatriace poskytují Repatriáční odbor při ministerstvu ochrany práce a sociální péče v Praze II, Vladislavova ulice č. 15 (tel. 801-51, 248-51).

MOP

35. Repatriáční dohoda v Plzni s americkou armádou.

Repatriáční dohoda

Ve dnech 1. a 2. června 1945 se konala v Plzni, za účasti ministra Bečka, zástupců repatriáčního odboru ministerstva ochrany práce a sociální péče dr. Rosenberga a dr. Šlapáka a zástupců repatriáční komise národního výboru v Plzni s předsedou Škardou v čele, repatriáční porada o dohodě se zástupcem americké armády kapitánem Vlčkem a čs. hlavním styčným důstojníkem majorem Riegrem. Kapitán Vlček zúčastnil se jednání jako zástupce plukovníka Parra třetí severoamerické armády. Ujednáno bylo v podstatě toto:

Repatriáční odbor min. o. pr. a soc. p. zřídil po dohodě s velitelstvím americké armády v Plzni repatriáční úřadovnu v Plzni. Povede ji zástupce repatriáčního odboru, kterým byl ustanoven dr. Šlapák. Úřadovna bude spolupracovat s repatriáční komisí, kterou zřídil NV v Plzni a její kompetence bude výlučná pro celou americkou oblast v Československu. V dohodě s americkou armádou bude americkými vojenskými vozidly dopraveno do Plzně denně nejvýše 2500 čs. repatriantů. Úřadovna je povinna, informovat o každém došlém transportu místní americké vojenské úřady, vojenské velitelství, aby mohly zaříditi odvezení německých příslušníků, respektive jiných cizích příslušníků americkými vozidly. Odevzdáním repatriantů úřadovně v Plzni končí odpovědnost americké armády za tyto osoby a další povinnosti přecházejí na úřadovnu, jež je povinna, postarati se o jejich registraci, sociální a léčebnou péči a další dopravu do jejich domovů.

Pokud jde o samorepatrianty, to jest o ty, kteří vlastními prostředky se vracejí do vlasti, učiní se

ze strany čs. vč, aby bylo splněno přání americké armády a samorepatriace pokud možno zamezena. Pokud se přece vyskytne, budou samorepatrianti odbavováni v záchytných stanicích, zřízených v pohraničních oblastech, podléhajících repatriáční úřadovně v Plzni. Američané se zavazují, přivážeti zpět do vlasti čs. příslušníky z amerického pásma americkými dopravními prostředky. Soukromé repatriáční akce, podnikané jednotlivci, skupinami nebo obcemi, stávají se proto bezpředmětnými a v pásmu, obsazeném americkou, anglickou a francouzskou armádou, nebudou podnikány ani repatriáčním odborem, ani úřadovnou v Plzni. Repatriáční odbor v dohodě s čs. rozhlasem zařídí informační službu pro čs. styčné důstojníky, ve které je bude upozorňovat na jednotlivé čs. skupiny v americko-britském pásmu. Při tom dbáno, aby nebylo zasahováno do kompetence armádního velení.

Osoby, označené vládou za důležité, budou repatriovány přednostně, to jest osoby, které jsou obzvláště potřebné k normálnímu chodu vnitřních záležitostí ČSR. Dožádání v každém takovém případě třeba zaslati hlavnímu čs. styčnému důstojníkovi.

Zvláštní pozornost bude věnována nemocným, které budou dovezeny v ambulančních vozech. Nejsou-li takové ihned k dispozici, je repatriáční odbor ochoten, opatřit takové vozy sám a budou moci býti použity k transportu po dohodě s americkou armádou. Velitelství americké armády podá vrchnímu velení spojeneckých sil návrh, aby repatriace čs. příslušníků z okupační oblasti britské byla prováděna podle obdobných zásad.